

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KARL MARX

**ÜCRET,
FIAT
VE KÂR**

SOSYAL YAYINLAR

ÜCRET, FİAT VE KÂR

K A R L M A R X

ÜCRET, FİAT VE KÂR

Çeviren:
C. Karakaya

Gözden geçirilmiş
3. Baskı

SOSYAL YAYINLAR

Divanyolu, Klod Farer Cad. No. 16, Daire 2

İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://rantey.org>

Tlf. 28 33 14, P.K. 716 - İstanbul

KALEM Yayınları Matbaası
Soğanağa Cami Sok. Akosman İş Hanı No: 2
Beyazıt — İstanbul
Tel.: 22 06 67

TÜRKÇEYE ÇEVİRENİN AÇIKLAMALARI

İşçi sınıfının sendikal ve politik faaliyetleri bakımından çok büyük bir önem taşıyan Ücret, fiat ve kâr hakkında gerekli tarihi ve hıbyografik bilgileri okuyucularımız bu eseri Fransa'da yayımlayan editörün kitabımızın başına aldığımız notunda bulacaklardır.

Ücret, fiat ve kâr'ın bu türkçe baskısının tertibinde, sözü geçen fransızca baskı (Karl Marx, Travail salarié et capital suivi de Salaire, prix et profit, Editions sociales, Paris, 1952.) örnek olarak alınmış ve bazı sahife altı notları için daha önceki bir fransızca baskıdan (Karl Marx, Salaires, prix et profits, Editions sociales, Paris, 1948) da faydalanılmıştır.

Marx, Ücret, fiat ve kâr'ın metnini teşkil eden konuşmasını ingilizce olarak kaleme almıştı. Bu nokta göz önünde tutularak, önce fransızcadan yapılan tercüme, sonra ingilizce aşıyla (Karl Marx and Frederick Engels, Selected Works, c. I, s. 361-405; Karl Marx, Wages, price and profit, 1951) karşılaştırılmış ve üzerinde gerekli görülen ayarlamalar yapılmıştır.

Bu itibarla, okuyucularımıza sunduğumuz bu tercümenin ikinci elden yapılmış bir tercüme olmadığını söyleyebiliriz.

Kitabın sonuna, fransızca baskıdan alınarak, bazı ekler ve bir sistematik endeks konulmuştur. Marx ve Engels'in bazı yazılarından (makaleler, kararlar, mektuplar ve bir mülakat) meydana gelen bu ekler, ücret ve sendikaların fonksiyonu meseleleri üzerinde aydınlatıcı bilgilerle doludur.

Sistematik endeks ise, okuyucuların diledikleri bir konuyu kitap içinde kolayca bulmalarını sağlayacaktır.

Türkçeye çeviriş sırasında konulan ve ayrıca belirtilen sahife altı notlarından gayri bütün sahife altı notları, fransızca baskıda olduğu gibi, (N. R.) rumuzu ile gösterilmiştir. (N. R., 1948) rumuzlu notlar ise, Ücret, fiat ve kâr'ın 1948 tarihli fransızca baskısında bulunup da, 1952 baskısını alınımayan notlardır. Bundan başka, gözden geçirilmiş ingilizce baskıya konulan bazı notlar da kitabınıza ilâve edilmiştir.

Okuyucularımız, metin içinde kroşe [] arasına konulmuş bazı sözlerle karşılaşacaklardır. Bunlar, asli şeklini bozmaksızın, mânaca biraz daha açılmasını sağlamak yahut türkçe söyleyişe daha yatkın hale getirmek için metne tercüme sırasında yapılan ilâvelerden ibarettir. Ancak, müellife herhangi bir mantıksızlık izafe edilmeksizin —yani kroşeler arasındaki kısım çıkarıldığı zaman ifade kusursuzluğunu muhafaza edecek şekilde— kullanılması gerektiğinden, bu usule her zaman başvurmağa imkân bulamadığımızı da belirtmemiz icap eder.

Diğer taraftan, metin içindeki bu kroşeler, Ücret, fiat ve kâr'ın ilk altı bölümünün başlıklarını içine alan kroşelerle karıştırılmamalıdır. Fransız editörün de notunda belirttiği gibi, bu kroşeler; Marx'ın el yazısı müsveddelerinde bulunmadığı halde, eserin 1898 yılında ilk baskısı yapılırken, büyük düşünürün kızı ve damadı tarafından metne ilâve olunan başlıkları göstermek maksadıyla kullanılmıştır.

Ücret, fiat ve kâr, marksist iktisat terimlerinin içinde kesif bir şekilde yer aldığı bir eserdir. Bütün

bu terimlerin ve özellikle, iş (emek) mefhumu etrafında toplananların tam bir yeknesaklık içinde dilimize sağlamca kazandırılması büyük bir önem taşımaktadır. Bu bakımdan, okuyucularımız tercümemizde iş kelimesinin emek kelimesine tercih edildiğini görecektir. Bu, hiçbir zaman emek gibi güzel bir türkçe kelimenin her türlü kullanımına karşı olduğumuz mânasında anlaşılmalıdır. İş kelimesini tercih etmemizin tek sebebi, bunun daha işlek ve terminolojide gerekli birörnekliğin sağlanması bakımından daha elverişli bir kelime olmasıdır.

Bu vesileyle, tercümemizin diline hâkim olan genel anlayışla ilgili olarak diyebiliriz ki: 1. asıl metni azamî bir sadakatle aksettiren ve 2. konunun müsaadesi nispetinde, mümkün en geniş çevre tarafından, mümkün en kolay şekilde anlaşılacak bir tercüme vermekten başka bir maksat gütmedik. Yani dilde inkılâpçılığı, inkılâpçı bir muhtevanın bütün müessiriyeti içinde ifadesi olarak anladık ve tatbik ettik. Bu anlayışın, hakikî inkılâpçılığı daima önce muhtevada gören ve ancak böyle bir muhtevanın realiteye intikali sırasında kendine bulduğu en uygun şekli inkılâpçılık ve yenilik sıfatına lâyık gören Marksizmin ruhuna uygun biricik anlayış olduğunu düşünüyoruz.

Kelimeler üzerinde oynamayı inkılâpçılık diye göstermeğe çalışmak, tam bir kültürel yoksulluk içinde bulunan bir burjuvazi için uygun bir tutum olabilir ve bu burjuvazi iktisaden tasfiye edemediği feodaliteye karşı aralıksız yürütmek zorunda kaldığı ideolojik mücadelede böyle bir dil anlayışını silâh olarak kullanmakta fayda mülâhaza edebilir. Ancak, bu formalist dil anlayışı, gerçekten ilerici bir kültüre, sosyalist kültüre ait eserlerin türkçeye kazandırılması

söz konusu olduğu zaman: başarısızlığa uğramağa mahkûmdur. Bu dil anlayışı bu eserlerin:

1. mânaca bütün zenginlik ve incelikleriyle türk-çeleştirilmelerini imkânsız kılar, çünkü türkçenin kelime hazinesinde bunu sağlayacak unsurların birçoğunu kullanmayı kendisine önceden yasak etmiştir;

2. mümkün en geniş çevre tarafından mümkün en kolay şekilde anlaşılmasına yol vermez, çünkü onun başlıca kaygısı geniş kitlenin anlayışını sağlamak değil, her ne pahasına olursa olsun dili «inkılâplaştıracak» kelimeler, «yeri» kelimeler kullanmaktır.

Okuyucularımız bu başarısız teşebbüslerin örneklerini son yılların neşriyatı arasında bol bol bulabilirler.

Bu istitrattan sonra, son olarak, tercümemizi ingilizce aslından başka, bundan önce yayımlanmış olan bir türkçe tercüme (Karl Marx, Ücret, fiyat ve kâr, Sol yayınları, Ankara, 1965) ile de karşılaştırmaktan geri kalmadığımızı belirtmek isteriz. Meraklı okuyucularımız aynı karşılaştırmayı kolayca yapabilirler.

C. K.

FRANSIZ EDİTÖRÜN NOTU

Ücret, fiat ve kâr, Marx'ın, Genel İşçiler Birliği (Birinci Enternasyonal) Genel Konseyinin 20 ve 27 haziran 1865 tarihli iki celsesinde yapmış olduğu bir ekspozenin metnidir.

İngiliz işçilerini temsil eden John Weston, 4 nisan 1865 tarihli celsede aşağıdaki iki sorunun müzakeresini teklif etmişti:

1. Bir ücret artışı işçi sınıfının maddi ve sosyal perspektiflerinde bir iyileşme sağlayabilir mi?
2. Sendikaların ücretleri yükseltme gayretleri, diğer sanayi kolları üzerinde zararlı bir tesir yapmaz mı?

Weston, bu sorulardan birincisini menfi, ikincisini müspet olarak cevaplandıracağını da ilâve ediyordu. Gerçekten de, Weston, Genel Konseyin 2 ve 20 mayıs tarihli celselerinde kanaatini savundu ve ekspozesini münakaşalar takip etti.

Marx, 20 mayıs 1865 tarihli bir mektubunda, bu konuda Engels'e şunları yazar:

Onun [Weston'un], cemiyetimizde tek başına inandığı bu iki tez kabul edilseydi, gerek bizim buradaki trade-union'lar, gerekse Kıt'a üzerinde hüküm süren grev salgını dolayısıyla güzel bir curcuna olacaktı bu.

...Bittabi, benden bir reddiye bekleniyor. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, cevabımı hemen bu akşamdan hazırlamam gerekirdi. Fakat, kitabıma (Kapital) çalışmağa devam etmeyi daha önemli buldum. Bu hale göre, işi irticale bırakmam gerekecek.

İki esas noktanın neler olacağını, tabii, biliyorum:

1. Metallerin değerini tâyin eden ücret'tir.
2. Kapitalistler bugün 4 şilin yerine 5 şilin öderlerse, yarın

(talep artışının kendilerine sağlayacağı imkânla) metalarını 4 şilin yerine 5 şiline satacaklardır.

Bütün bunlar pek yavan, hâdisenin son derece sathında şeyler olmakla beraber, burada bahis konusu olan bütün iktisadi meseleleri, bunların cahilli olan kimselere izah etmek yine de kolay bir iş değildir. Tekmil ekonomi politik öğretisi bir saate sığdırılamaz. Fakat, biz [yine de] elimizden geleni yapacağız.

Mamafih, Marx, söylediği gibi işi irtcale bırakmakla yetinmiyerek bir ekspoze hazırladı. Okunması iki celse süren bu ekspoze 6 kadar başarılı oldu ki, basılıp yayımlanmasına karar verildi. Fakat, Engels'e yazdığı 24 haziran 1865 tarihli mektuptan da anlaşıldığı gibi, Marx'ın bu konuda bazı tereddütleri vardı:

Bay Weston'un: ücretlerde genel bir artışın doğuracağı neticeler, vs. hakkında ortaya attığı mesele üzerine Genel Konseyde bir konferans verdim (basıldığı takdirde belki iki formayı bulur). Birinci kısmı, Weston'un eşekliklerini cevaplandırıyor; ikincisi ise, daha ziyade, fırsat elverdiği nispette yapılmış bir nazari izahtır.

Gelgelelim bu adamlar konferansı bastırmak istiyorlar. Bu bir bakıma belki benim için faydalı olur, çünkü J. St. Mill, profesör Beesley, Harrison, vs. ile münasebetleri var. Fakat, başka bir bakıma bazı endişeler duyuyorum.

1. Çünkü, Bay Weston'u hasım olarak almak pek de öğünülecek bir şey değil.

2. Konferansın ikinci kısmı, fevkalâde kesif, fakat nispeten popüler bir şekilde olmak üzere, kitabıma tekaddüm eden hayli yenilikleri ihtiva ettiği gibi, diğer bir haylisine de zarurî olarak hafifçe dokunmak zorunda kalıyor. Bu gibi konularda, bu tarzda ön almak doğru olur mu dersin?

Gerçekten de, söz konusu baskı işi yapılmadı ve el yazısı müsvedde ancak 1898 yılında Marx'ın kızı Eleanor ve kocası Edward Aveling tarafından Değer, fiyat ve kâr adıyla ingilizce olarak yayımlandı. İlk al-

tı bölümün kroşe arasına aldığımız başlıkları Eleanor ve Edward Aveling tarafından konulmuştur.

Yayımlamakta olduğumuz metin, Marx'ın ingilizce olarak kaleme aldığı ve Marx-Engels Enstitüsü tarafından yeni bir incelemeye tâbi tutulmuş bulunan el yazısı müsveddelere dayanmaktadır.

ÜCRET, FİAT VE KÂR

[G İ R İ Ş]

Arkadaşlar ¹,

Asıl konuma girmeden önce birkaç noktayı belirtmememe izin vermenizi dilerim.

Halen, Kıt'a üzerinde ıkkara Avrupasında hakiki bir grev salgını hüküm sürmekte ve her yandan, avaz avaz, ücretlere zam talepleri yükselmektedir. Bu mesele kongremizde ² ele alınacaktır. Enternasyonal Bir-

1. Aslında Marx «Vatandaşlar» diye hitap etmektedir. Marx, bu kelimayı, hiç şüphesiz, hitap ettiğı kimselerle (ki bunlar muhtelif milletlerdendir) kendisini basit bir tâbiiyet birliğı içinde gördüğü için kullanmıyordu. Marx, bu kelimayı fertleri, mutlakıyet idaresinin anladığı şekilde, pasif tebaalar olmaksan çıkaran Fransız İhtilâlinin ona kazandırdığı inkılâpçı mâna içinde kullanıyordu. Bilindiğı gibi, İhtilâlden sonra «Monsieur» ve «Madame» yerine «Vatandaş» demek Fransa'da, bilhassa inkılâpçı çevrelerde, âdet olmuştı. Bu âdet 18 Brumaire'le birlikte son bulmuş ve İmparatorluk devrinde bütün bütün ortadan kalkmıştır.

Türkçede «vatandaş» kelimesi böyle bir tarihi tecrübe ile muhtevalanmış olmadığından, okuyucuları şaşırtmamak için, bu kelimenin yerine «arkadaş» kelimesini kullanmayı daha uygun bulduk. (Türkçeye çevirenin notu.)

2. Bu ekspoze, Enternasyonal'in 1865 yılı eylülünde Londra da aktedilen birinci kongresine sunulmak üzere hazırlanmıştır. (N.R.)

lik'in başında bulunan sizler¹ bu çok önemli mesele üzerinde açık bir görüşe sahip olmak zorundasınız. Bu itibarla, sabrınızı sıkı bir sınamadan geçirmek pahasına bile olsa, bu konuyu bütün derinliğiyle incelemeyi kendime bir vazife sayıyorum.

Weston² arkadaşla ilgili olarak da bir noktayı daha önceden belirtmem gerekiyor. Kendisi, işçiler arasında hiç de popüler olmadığını bildiği ve fakat onların menfaatine uygun saydığı bazı görüşleri yalnız sizlere arz ve izah etmekle kalmamış, fakat umuma karşı da müdafaa etmiştir. Bu gibi ahlâki cesaret örneklerini biz, hepimiz, ancak yüksek takdirle karşılayabiliriz. Ekspozemin parlak olmıyan üslûbuna rağmen, bunun sonunda, Weston arkadaş, tezinde bana esas fikir olarak görünen hususla mutabık olduğumu, fakat bu fikri mevcut ifade tarzı içinde teorik bakımdan yanlış, pratik bakımdan da tehlikeli saydığımı, umarım, görecektir.

Şimdi hemen önümüzdeki konuya geliyorum.

I. — İSTİHSAL VE ÜCRETİ

Weston arkadaşın ispatlaması esas itibarıyla iki faraziyeye dayanıyordu: 1. *milli istihsalin tutarı sabit bir şeydir, yahut bir matematikçi deyişiyle, değiş-*

1. «Genel Konsey», Enternasyonal İşçiler Birliği'nin İcra Organı idi. (N.R.)

2. John Weston Genel Konsey üyesi ve aynı zamanda 1865 Londra kongresi delegelerinden idi. Marx, daha önce, 4 kasım 1864 tarihinde, Engels'e yazdığı bir mektupta Weston'u şöyle karakterize eder: «Bundan başka, eski bir Owen'ci, Weston—kendisi halen fabrikatör olup aslında babacan ve pek sevimli bir insandır—son derece karışık ve inanılmaz bir lâfazanlıkla dolu bir program hazırlanmıştı. (Marx ve Engels arasında mektuplaşmalar, c. VIII, s. 45. Costes bas.) (N. R.)

mez bir miktar veya kemiyettir; 2. *gerçek ücretlerin tutarı*, yani satın alabilecekleri emtianın miktarıyla ölçülen ücretlerin tutarı *sabit* bir meblâğ, *değişmez* bir kemiyettir.

İmdi, Weston arkadaşın birinci faraziyesi hiç şüphesiz yanlıştır. Göreceğiniz gibi, istihsalin değer ve miktarı yıldan yıla çoğalır, milli işin (emeğin) istihsal kuvvetleri artar ve çoğalan istihsalin tedavülü için zarurî olan para miktarı devamlı olarak değişir. Yıl sonu veya birbirine kıyasla muhtelif yıllar için doğru olan şey laynı bir yılın beher ortalama günü için de doğrudur. Milli istihsalın miktarı veya kemiyeti mütemadiyen değişir. Bu, *değişmez* bir kemiyet değil *değişken* bir kemiyettir ve, nüfus sayısındaki değişiklikler tamamen bir yana bırakılarak düşünülecek olursa, başka türlü de olamaz, çünkü *sermaye birikishi*'nde ve *işin istihsal kuvveti*'nde devamlı bir değişme vardır. *Ücretlerin genel haddinde bir yükseliş* meydana geldiği takdirde, nihai neticeleri ne olursa olsun, bu yükselişin, *bizatihen* istihsalin tutarını *derhal* değiştirmeyeceği tamamen doğrudur. Bu yükseliş ilk önce mevcut durumdan hareket edecektir. Fakat, milli istihsal ücretlerdeki artıştan önce eğer *değişmekte* ise ve *sabit değil* ise, ücretlerin yükselmelerinden *sonra* da *değişken* olmakta, *sabit* olmamakta devam edecektir.

Fakat milli istihsal tutarının *değişken* değil de *değişmez* olduğunu farzedelim. Bu takdirde dahi, dostumuz Weston'un bir mantıkî netice olarak gördüğü şey, sadece esassız bir iddia olarak kalırdı. Elimde muayyen bir sayı, meselâ 8 sayısı var diyelim. Bu sayının *mutlak* sınırları bulunması, hic de onun kısımlarına ait *nispi* sınırların değişmesine engel olmaz.

Kârlar 6, ücretler de 2 ise, ücretler 6'ya yükselip kârlar 2'ye düşebilir. Buna rağmen, mecmu miktar 8 olarak kalacaktır. Demek oluyor ki, istihsal tutarının sabit olması, hiçbir suretle ücretler tutarının da sabit olduğunu ispat etmez. Öyleyse Weston dostumuz bu sabitliği nasıl ispat ediyor? Sadece iddia ederek...

Fakat, onun iddiasını doğru kabul etsek bile, bu iddia iki farklı yöne çevrik olacaktır. Halbuki, o bunu yalnız bir yönde kullanıyor. Eğer ücretler tutarı sabit bir kemiyet ise, bunlar ne yükselebilir, ne de alçalabilir. Şu halde, işçiler ücretlerde geçici bir artış koparmakla çılgınlık etmiş olacakları gibi, kapitalistler de anlık bir ücret indirimi dayatmakla çılgınlık etmekte onlardan geri kalmıyacaklardır. Weston dostumuz, bazı hal ve şartlarda işçilerin ücret zamları *koparabileceklerini* inkâr etmiyor, ama ona göre ücretlerin tutarı bir tabii olay sabitliği içinde bulunduğundan, bunun reaksiyon doğurması mukadderdir. Fakat, dostumuz, beri yandan, kapitalistlerin ücret indirimleri *dayatabileceklerini* de bilir ve, nitekim, onlar bu yolda aralıksız gayret göstermektedirler. Ücretler seviyesinin değişmezliği prensipi gereğince, ikinci halde de, birincisinde olduğu gibi, zaruri olarak bir reaksiyon doğması icap eder. Binaenaleyh, işçiler ücretlerin indirilmesi teşebbüsüne veya bunun gerçekleşmesine karşı başkaldırmakta haklı olurlar. Şu halde, işçiler *ücret zamları* koparmakta haklıdır, çünkü ücret indirimlerine karşı her *reaksiyon* bunların arttırılması lehinde bir *aksiyon*'dur. Demek oluyor ki, bizzat Weston arkadaşın *ücretler seviyesinin değişmezliği* prensipine göre bile, işçilerin bazı hal ve şartlarda *birleşerek ücret artışı için mücadele etmeleri* gerekir.

Bu neticeyi inkâr ettiği takdirde, Weston arkadaşın bu neticeye yol açan faraziyeden vazgeçmesi lâzımdır. Ücretler tutarının bir *değişmez kemiyet* olduğunu söyleyecek yerde, her ne kadar ücretler *yükselmez* ve de *yükselmemek zorunda* iseler de, sermaye bunları indirmek istediği an pekâlâ *inebileceklerini* ve de *inmek zorunda* olduklarını söylemesi gerekirdi, Weston arkadaşın. Kapitalist eğer sizin et yerine patates ve beyaz ekmek yerine yulaf çorbası ile beslenmenizden hoşlanıyorsa, onun arzusuna ekonomi politiğin bir kanunu olarak katlanmanız, boyun eğmeniz lâzımdır. Bir memlekette, meselâ, Amerika Birleşik Devletleri'nde, ücret haddi İngilteredekine göre daha yüksek ise, ücret hadleri arasındaki bu farkı Amerikan kapitalistleri ile İngiliz kapitalistlerinin arzuları arasındaki bir fark olarak izah etmeniz gerekir. Bu usul yalnız ekonomik fenomenlerin değil, fakat diğer bütün fenomenlerin de tetkikini pek basitleştirirdi.

Fakat, o zaman da niçin Amerikan kapitalistlerinin arzusunun İngiliz kapitalistlerinininkinden farklı olduğu sorusunu sorabilirdik. Ve bu soruyu cevaplandırmak için *arzu* sahasının ötesine geçmemiz icap ederdi. Bir papaz bana Tanrının Fransada bir türlü, İngilterede de başka bir türlü arzusu olduğunu söyleyebilir. Eğer ben onu bu arzu ikiliğini bana izah etmek zorunda bırakırsam, o belki de yüzü tutup bana Tanrının Fransada bir türlü, İngilterede de başka bir türlü arzuya sahip olmaktan hoşlandığı cevabını verecektir. Fakat, Weston dostumuzun, her türlü mantığın böylesine tam bir inkârından delil çıkaracak kişilerin sonuncusu olacağına şüphe yoktur.

dar fazla almaktır. Bize düşen iş, onun *arzusu* üzerinde ileri geri lâf etmek değil, fakat onun *kudreti*'ni bu kudretin sınırlarını ve bu sınırların karakterini incelemektir.

II. — [İSTİHSAL, ÜCRET, KÂR]

Weston arkadaşın bize verdiği konferans bir fındık kabuğuna sığdırılabilirdi.

Onun bütün ispatlamaları şuna varıyor: İşçi sınıfı kapitalist sınıfın, nakit ücret şekli altında, kendisine 4 şilin¹ yerine 5 şilin ödemeğe zorlarsa, kapitalist de buna karşılık, emtia şekli altında, ona 5 şilinlik değer yerine 4 şilinlik değer verecektir. İşçi sınıfı, o zaman, ücretlerin yükselmesinden önce 4 şiline satın aldığı şeye 5 şilin ödemek zorunda kalacaktır. Fakat, bu niçin böyle oluyor? Niçin kapitalist 5 şilinlik değer yerine ancak 4 şilinlik değer veriyor? Çünkü ücretlerin tutarı sabittir. Fakat, ücretlerin tutarı niçin 4 şilinlik emtia değeri üzerinden tespit edilmiştir de, 3 veya 2 şilin veya başka herhangi bir meblâğ üzerinden tespit edilmemiştir? Ücretler tutarının sınırı, gerek kapitalistlerin, gerekse işçilerin iradesinden müstakil bir ekonomik kanun tarafından tespit edilmekte ise, Weston arkadaşın her şeyden önce bu kanunu izah ve ispat etmesi gerekirdi. Bundan başka, onun, her belli anda bilfiil ödenen ücretler yekûnunun, ücretlerin zarurî yekûnuna daima tıpatıp uygun olup, aslâ bundan inhiraf etmediğini de ispatlaması icap ederdi. Diğer taraftan, ücretler yekûnunun belli sınırı, *sadece* kapitalistin *arzusuna* veya tamahkârlığının derecesine (sınırlarına) tâbi ise, bu keyfî

bir sınır demektir. Onda hiçbir zarurî taraf yoktur. Bu sınır, kapitalistlerin arzusu (iradesi) ile değiştirilebilir ve böyle değiştirilebildiğine göre, onların arzusuna *karşı olarak* da değiştirilebilir.

Weston arkadaş, teorisini gözlerde canlandırmak için, bir çorba kâsesinin içinde muayyen sayıda kimselerin içeceği muayyen bir miktar çorba varsa, kaşıkların hacmindeki bir artışın çorba miktarında da bir artış sağlamıyacağını size anlattı. Weston arkadaş, bu izah tarzını biraz garip bulduğunu söyleme izin versin. Bu izah tarzı bana bir parça Menenius Aprippa'nın başvurduğu kıyaslamayı hatırlatıyor. Romalı plebeyen'ler patrisyen'lere karşı mücadeleye giriştikleri zaman, patrisyen Agrippa onlara, politik gövdeye ait plebeyen uzuvları patrisyen işkembenin beslediğini söylemişti. Agrippa, bir insanın uzuvlarının, başka bir insanın karnı doyurulmak suretiyle beslendiğini ispata muvaffak olamadı. Weston arkadaş da, işçilerin içinden yedikleri çorba kâsesinin milli işin (emeğin) bütün mahsulüyle dolu bulunduğunu ve onları oradan daha fazla almaktan alakoyan şeyin ne kâsenin küçüklüğü, ne de muhteviyatının miktarca pek azlığı olmayıp, sadece kaşıklarının küçüklüğü olduğunu unutmuş bulunuyor.

Acaba kapitalist nasıl bir hile ile 5 şilinlik bir değere mukabil 4 şilinlik bir değer verebiliyor? Sattığı metaların fiyatını yükseltmekle. Fakat, o zaman, fiatların yükselişi yahut, daha genel bir ifade kullanırsak, emtia fiatlarının değişmesi sırf kapitalistlerin arzusuna (iradesine) bağlıdır demek olmaz mı? Halbuki, bu arzunun işe karışması için, bilâkis, muayyen bazı hal ve şartların varlığı zarurî değil midir? Böyle olmadığı takdirde, piyasa fiatlarının yükseliş

ve alçalışı, sürekli dalgalanmaları çözülmez bir muamma halini alır.

İmdi, biz, ne işin (emeğin) istihsal kuvvetinde, ne kullanılan sermaye ile işde (emekte) ve ne de paranın değerinde —ki içinde mahsullerin değeri ifade olunur— herhangi bir değişiklik olmayıp, *sadece ücretlerin haddinde değişiklik* olduğunu farzettiğimize göre bu *ücret yükselişi* acaba *emtia fiatları* üzerine ne suretle tesir edebilir? Sırf, bu emtiaya ait talep ve arz arasında mevcut münasebet üzerine tesir etmek suretiyle.

Bir bütün olarak bakıldığında, işçi sınıfının olanca gelirini *zaruri geçim vasıtaları*'na harcadığı ve harcamak zorunda olduğu tamamiyle doğrudur. Şu halde, ücretlerde genel bir yükseliş *zaruri geçim vasıtaları* talebinde bir artışa ve dolayısıyla bunların *piyasa fiatlarında* bir yükselişe yol açacaktır. Zaruri geçim vasıtalarını istihsal eden kapitalistler, ücretlerdeki artışlarla uğradıkları zararı, metalarının piyasa fiatlarının artmasıyla telâfi edeceklerdir. Lâkin, [bu takdirde,] en zaruri malları imal *etmiyen* öbür kapitalistlerin hali ne olur? Ve bunların sayısının öyle az buz olduğunu da sanmamalısınız. Milli istihsalın üçte ikisinin, nüfusun beşte biri —Avam Kamarası üyelerinden birinin şu yakınlarda ileri sürdüğüne göre, nüfusun sadece yedide biri— tarafından istihlâk edildiğini düşünürseniz, milli istihsalın muazzam bir kısmının lüks eşyadan müteşekkil olduğunu yahut lüks eşya ile *mübadele edildiğini* ve [yinel] muazzam bir miktarının da uşaklar, atlar, kediler vs. için israf edildiğini —ki tecrübeyle bildiğimiz gibi, bu israf daima *zaruri geçim vasıtaları fiatlarının artmasıyla* birlikte azalır— anlarsınız.

İmdi, en zarurî malları istihsal *etmiyen* kapitalistlerin durumu ne olacaktır? Ücretlerdeki genel artışlar dolayısıyla bu kapitalistlerin *kâr hadleri düşeceğinden bunlar mallarının fiatlarını yükseltmek* suretiyle verdiklerini geri alamıyacaklardır, çünkü bu metalara olan talep artmış olmayacaktır. Bu kapitalistlerin geliri azalacak ve bunlar bu azalmış gelirle, [eskisiyle] aynı miktarda, [fakat] fiatları artmış olan zarurî mallar [satın almak] için daha fazla [para] ödemek zorunda kalacaklardır. Fakat, dahası var. Gelirleri azaldığından, bu kapitalistlerin lüks eşya için sarfedecek paraları azalacak ve bu suretle birbirlerinin metalarına olan karşılıklı taleplerinde gerileme olacaktır. Talepteki bu azalış onların metalarının fiatlarını düşürecektir. Şu halde, bu endüstri kollarında *kâr haddi* sadece ücretlerdeki genel yükselişle mütenasip olarak *düşmekle* kalmıyacak, fakat ücretlerdeki genel yükselişin, en zarurî mallar fiatlarındaki artışın ve lüks eşya fiatlarındaki inişin müşterek tesiriyle mütenasip olarak da düşecektir.

Kâr hadleri arasındaki bu fark'ın acaba muhtelif endüstri kollarında kullanılan sermayeler için neticesi ne olurdu? İstihsalin muhtelif sferlerindeki *ortalama kâr hadlerinde*, herhangi bir sebeple, farklar meydana geldikçe her defasında hasıl olan neticenin aynı olurdu. [Bu takdirde,] sermaye ve iş (emek) en az gelir sağlayıcı kollardan, en fazla gelir sağlayan kollara intikal eder ve bu intikal prosesüsü, bir endüstri kolundaki arz çoğalan taleple mütenasip olarak artıp, diğer sanayi kollarında azalan talep dolayısıyla düşünceye kadar devam eder. Bu değişiklik bir kere oldu mu, muhtelif endüstri kollarında genel kâr haddi yeniden *eşitlik kazanır*. Bütün bu yer de-

ğıştirmeler, başlangıçta, sadece muhtelif metalara ait arz ve talep arasındaki nispetlerde vâki bir değışiklikten ileri geldiğine göre, sebep ortadan kalkınca netice de ortadan kalkar ve *fiatlar* önceki seviye ve dengelerine dönerler. Ücret artışları dolayısıyla *kâr haddinin düşüşü*, bazı sanayi kollarına inhisar edecek yerde, genel bir hal alır. Faraziyemize göre, ne işin istihsal kuvvetlerinde, ne de istihsalin mecmu miktarında herhangi bir değışiklik meydana gelmeyip, sadece *belli miktardaki istihsal şekil değıştirmiş olur*. Daha büyük bir miktarda mahsul en zarurî mallar şekli altında, daha az bir kısım [mahsull] da lüks eşya şekli altında mevcut olur yahut, aynı kapaıya çıkmak üzere, daha az bir kısım [mahsull] dışarıdan gelen lüks eşya ile mübadele edilir ve ilk şekli altında istihlâk olunur; veyahut millî istihsalin daha büyük bir kısmı dışarıdan gelen en zarurî mallarla mübadele edilip, lüks eşya ile mübadele edilmez. Binaenaleyh, ücretler haddinde [meydana gelecek bir] genel yükseliş, emtia fiatlarında devamlı herhangi bir değışiklik hasıl etmeyip, piyasa fiatlarında geçici bir karışıklıktan sonra, ancak kâr haddinde genel bir düşüşe yol açar.

Yukarıdaki ispatlamada ücretlerdeki bütün artışın en zarurî mallara (articles) harcandığını kabul ettiğim ileri sürülerek bana itirazda bulunulacak olursa, cevaben, Weston arkadaşın kanaati için en lehde olan faraziyeyi kullandığımı söylerim. Ücretlerdeki artış evvelce işçilerin istihlâk sahasına girmeyen mallar için sarfedilseydi, onların satın alma gücündeki fiilî artışı ispata lüzum kalmazdı. Fakat, işçilerin satın alma gücündeki bu artış ancak onların ücretlerinin yükselmesi neticesinde meydana geldiğinden, bu

artışın kapitalistlerin satın alma gücündeki azalışa tam olarak uygun düşmesi gerekir. Bu hale göre, *mecmu emtia talebi*'nde *artış olmayacak*, fakat bu talebi teşkil eden kısımlar *değişikliğe uğrayacaktır*. Bir yanda artan talep öbür yanda eksilen taleple telâfi olunacaktır. Bu suretle mecmu talep değişmeden kalacağından, metaların piyasa fiyatlarında hiçbir değişiklik meydana gelemez.

Şu halde, şöyle bir dilemma (iki şıklı müşkül) karşısında bulunuyoruz: ya ücret artışı bütün istihlâk malları üzerine eşit olarak dağılan bir harcamaya yol açar —ki bu halde, işçi sınıfından gelen talepteki artışın, kapitalist sınıftan gelen talepteki azalışla telâfi edilmesi lâzımdır—, yahut da ücret artışı ancak bazı mallar için sarfedilir ve bu malların piyasa fiyatı müvakkaten yükselir. O zaman, bazı sanayi kollarında bunu takiben meydana gelecek kâr haddi artışı ile diğer bazı sanayi kollarında meydana gelecek kâr haddi düşüşü, sermayenin ve işin (emeğin) dağılışında bir değişiklik doğuracak ve arz, endüstri kollarından birinde artan, diğerinde ise azalan talebe uyuncaya kadar bu devam edecektir. Bu faraziyelerden birinde, metaların fiyatlarında (herhangi bir) değişiklik olmayacak; öbüründe ise, metaların mübadele değerleri, piyasa fiyatlarında bazı dalgalanmalardan sonra, eski seviyelerine döneceklerdir. Her iki faraziyede de, ücretler haddindeki genel yükseliş, netice itibarıyla, kâr haddinde bir genel düşüşe yol açmaktan başka bir şey yapmayacaktır.

Weston arkadaş, muhayyilenizi (del işe karıştırmak için, sizleri, İngiliz ziraat işçilerinin ücretlerini 9 şilinden 18 şiline çıkaracak bir genel yükselişin doğuracağı güçlükleri düşünmeğe davet etti. En zaruri

malların talebinde [meydana gelecek] muazzam yükselişi ve bunun neticesi olarak bunların fiyatlarındaki korkunç fırlayışı bir tasavur edin! diye haykırdı. Halbuki, hepinizin bildiği gibi, Birleşik Devletler'de zirai mahsullerin fiyatları Birleşik Krallık'takinden daha düşük. Birleşik Devletler'de sermaye ile iş arasındaki münasebetler tümüyle İngilteredekinin aynı, ve Birleşik Devletler'de yıllık istihsal miktarı İngilteredekinden daha aşağı olduğu halde, Amerikan ziraat işçilerinin ortalama ücretleri, İngiliz ziraat işçilerinin ortalama ücretlerinin iki mislinden fazladır. Öyleyse, dostumuz niçin tehlike çanı çalıyor? Sırf, dikkatimizi önümüzde duran hakiki meseleden çelmek için. 9 şilinden 18 şiline anı bir ücret artışı, yüzde 100 bir anı artış teşkil eder. Halbuki, biz hiç de İngiltere'de genel ücretler haddinin [böyle] birdenbire yüzde 100 yükselip yükselmeiyeceği meselesini münakaşa etmiyoruz. Her özel halde, belli [bazı] hal ve şartlara tâbi olan ve bunlara uymak zorunda bulunan artışın *ke-miyeti* bizi hiç ilgilendirmez. Bizim araştırmamız gereken tek şey, ücretler haddindeki bir genel yükselişin, bu yükseliş yüzde 1'den ibaret bile olsa, hasıl edeceği neticedir.

Binaenaleyh, Weston dostumuzun yüzde 100'lük muhayyel yükselişini bir yana bırakarak dikkatinizi 1849 ilâ 1859 yıllarında İngilterede vukua gelen gerçek ücret yükselişi üzerine çekmek istiyorum.

1848 yılında yürürlüğe giren 10 veya daha doğrusu 10 1/2 saatlik iş günü kanununu hepiniz bilirsiniz. Bu, bizim şahit olduğumuz en büyük ekonomik değişikliklerden biri oldu. Yalnız lâlettâyin bazı mevzii endüstrilerde değil, fakat İngiltere'nin dünya pazarlarında üstünlüğünü sağlayan ana sanayi kolların-

da ani ve mecburi bir ücret artışı meydana geldi. Bu gayet elverişsiz hal ve şartlar içinde [vuku bulan] bir ücret artışı idi. Doktor Ure, profesör Senior ve burjuva iktisadiyatının diğer bütün resmi sözcüleri, böyle yapmakla İngiliz endüstrisinin ölüm çanı çalınmış olduğunu —Weston dostumuzun delillerinden çok daha iyi olduklarını söylemek mecburiyetinde bulunduğum delillerle— «ispat» ettiler. Bunların ispat ettiklerine göre, bu, basit bir ücret artışı olmayıp, kullanılan iş (emek) miktarında bir azalıştan ileri gelen ve bu azalışa dayanan bir ücret artışı idi. Bu iktisatçılar kapitalistlerden gaspedilmek istenen on ikinci saatin tam da onların kârlarını sağladıkları biricik saat olduğunu iddia ettiler. Sermaye birikişinin azalacağı, fiyatların artacağı, pazarların kaybedileceği, istihsalin düşeceği ve, [bütün] bunların kaçınılmaz neticesi olarak, ücretlerin azalacağı ve nihayet iflâsın geleceği tehdidini savurdular. Velhasıl, bunlar, Maximilien Robespierre'in azamî hadler kanununun¹, bu kanuna [10 saatlik iş günü kanunul kıyasla bir çocuk oyuncağı olduğunu söylüyorlardı. Ve bir mânada haklıydılar da. Peki, netice ne oldu? İş gününün kısılmasına rağmen fabrika işçilerinin nakit ücretleri yükseldi, fabrikalarda çalıştırılan işçilerin sayısı büyük ölçüde arttı, mamullerinin fiyatları sürekli şekilde düştü, işlerinin istihsal kuvveti fevkalâde gelişti, metalleri için piyasada o vakte kadar görülmemiş devamlı bir genişleme meydana geldi. 1860 yılında Manchester'de İlimleri Geliştirme Cemiyeti'nde Bay

1. **Azamî hadler kanunu:** Fransız burjuva ihtilâli sırasında, 1793 yılında, Jacobin Convention'u tarafından çıkarılan bir kanun. Bu kanun ~~Emilia~~ ^{Emilia} ~~fiatlarına~~ ^{fiatlarına} ~~marb~~ ^{marb} koyuyor ve azamî ücretleri tespit ediyordu. (İngilizce baskıya konulan not.)

Newman'ın¹, kendisi de dahil olmak üzere, doktor Ure, Senior ve ekonomi politiğin diğ er sal ahiyetli s ozc ulerinin aldandıklarını, buna mukabil halkın insiyakının haklı çıktığını itiraf edişine kulaklarımla şahit oldum. Burada Bay W. Newman'ı anmamın —yoksa profesör Francis Newman'ı değıl— sebebi bu zatın, Bay Thomas Tooke'un 1793'ten 1856'ya kadar fiatların tarihini adım adım takip eden *Fiatların Tarihi* adlı muhteşem eserinin yardımcısı ve yayımlayıcısı olarak ekonomi politikte üstün bir yer işgal etmesidir. Şayet Weston dostumuzun, ücretlerin sabit bir tutarı, mecmu istihsalin sabit bir miktarı, işin istihsal kuvvetinin sabit bir seviyesi, kapitalistlerin sabit ve değımez bir arzusu (iradesi) bulunduğuna dair sabit fikri ve geri kalan bütün sabitlikleri ve gayelilikleri doğıru olsaydı, profesör Senior'un şeametli  nseziřleri haklı çıkar ve yanılan Robert Owen olurdu. O Robert Owen ki, daha 1816 yılında, işçi sınıfının kurtuluşu yolunda ilk adım olarak iř günü [s uresi] nde genel bir azaltma [yapılmasını] talep ediyor ve, [zihinlerdel] hüküm süren peşin hükme rağımen, New-Lanark'daki dokuma fabrikasında bu azaltmayı kendi inisiyatifiyle bilfiil tatbike başlıyordu.

Tam bu on saatlik iř gününün tatbikine ge ildiğı ve bunun neticesi olarak ücretler yükseldiğı sırada, İngilterede, burada sayılması yersiz olacak bazı sebepler dolayısıyla, *ziraat işçilerinin ücretlerinde genel bir yükselme* oldu.

Ş  andaki konum için lüzumlu olmamakla beraber, sizi yanlış bir yol takip etmekten alakoymak

maksadıyle, bazı noktaları önceden belirtmek istiyorum.

Haftalık ücreti 2 şilin olan bir kimsenin ücreti 4 şiline çıkarsa *ücret haddi* yüzde 100 yükselmiş olur. *Ücret haddi*'nin yükselmesi olarak ifade edildiği takdirde bu fevkalâde bir şeydir. Halbuki, *ücretin gerçek tutarı*, [yani] haftada 4 şilin çok az, sefilce bir ücret, açlık içinde süründürecek bir ücret olarak kalmakta devam eder. Şu halde, *ücret haddi*'ne ait göz alıcı yüzdeler sizi şaşırtmamalıdır. Daima *başlangıçtaki* meblâğın ne kadar olduğunu düşünmemiz lâzımdır.

Anlamanız gereken bir nokta da şudur: eğer 10 işçi haftada 2'şer şilin, 5 işçi 5'er şilin, diğer 5 işçi de 11'er şilin alıyorlarsa, bu yirmi kişinin hepsi birden haftada 100 şilin yahut 5 sterlin alacaklardır. İmdi, bunların haftalık ücretlerinin *mecmu* miktarı, meselâ, yüzde 20 yükselecek olsa, bu miktar 5 sterlinden 6 sterline çıkar. Ortalamasını aldığımız takdirde, *ücretlerin genel haddi*'nin yüzde 20 arttığını söyleyebiliriz. Halbuki, gerçekte on işçinin ücretleri aynı kalmış, 5 işçilik gruplardan birinin ücretleri 5 şilinden ancak 6 şiline yükselmiş ve diğer 5 işçilik grubun ücretleri toplamı da 55 şilinden 70 şiline çıkmış olabilir ¹. Bu takdirde, işçilerin yarısının durumunda hiçbir düzelme olmayacak, aralarında dörtte biri-

1. Bu durumda, 25 + 55 şillinlik ücret, 30 + 70'e, yani ceman 80'den 100'e yükselmiş olur, yani yükseliş nispeti % 25'tir. Gerçekten de, birinci gruptaki 10 kişinin aynı kalan 2'şer şillinlik ücretleri burada hesaba katılmamıştır. Çünkü, aksi halde, ortalama % 25 nispetinde bir ücret artışı elde etmek için, sonuncu grubun ücretlerini 55 şilinden 75 şiline yükseltmek, yahut bu beş işçinin ücretlerini 11'er şilinden 15'er şiline çıkarmak gerekirdi. (N.R.)

nin durumunda farkedilmiyecek [kadar az] bir düzelme olacak ve sadece dörtte biri gerçek bir istifade sağlayacaktır. Halbuki, *ortalama* bir hesap yapılırsa bu 20 işçinin ücretlerinin mecmu miktarı yüzde 20 artmış olur. Ve, bu işçileri kullanan sermayenin kitlesi ile bunların istihsal ettikleri metaların fiatları bakımından düşünüldüğü takdirde, ücretlerdeki ortalama artıştan bu işçilerin hepsinin eşit olarak pay almış olmalarıyla olmamaları arasında hiçbir fark yoktur. Ziraat işçilerinin durumuna gelince, İngilterede ve İskoçya'nın muhtelif idari bölgelerinde, cari standard ücretler çok farklı olduğundan, söz konusu artışın bunlar üzerindeki tesiri eşit olmaktan çok uzaktı.

Nihayet, ücret artışları olduğu sırada, meselâ, Kırım harbinin yol açtığı yeni vergiler, ziraat işçilerine ait meskenlerden büyük bir kısmının yıktırılması, vs. gibi zıt (contraires) tesirler de müşahede edildi.

Bu ihtirazi kayıtları yaptıktan sonra, şimdi 1849 ilâ 1859 yıllarında Büyük Britanya'da, ziraat işçileri ücretlerinin ortalama haddinde *yüzde 40 civarında yükselme* olduğunu söylüyorum. Size, iddialarımı destekliyecek tafsilat verebilirdim, fakat müteveffa Bay C. Morton'un 1860 yılında Londra Sanatlar ve Meslekler Cemiyeti'ne *Ziraatte kullanılan kuvvetler* hakkında sunduğu son derece özenle hazırlanmış tenkidî travayına baş vurmanızı dilemeyi maksadım için yeter sayıyorum. Bay Morton bu travayında, İskoçya'nın on iki ve İngiltere'nin otuz beş idari bölgesinde yüz kadar ziraatçiden toplanmış faturalarla daha başka müsbit evraktan çıkarılmış istatistikler verir.

Weston dostumuzun görüş tarzına göre, ve fabrika işçilerinin ücretlerinde aynı anda olmak üzere

meydana gelen artış göz önünde bulundurulursa, 1849 ve 1859 yılları arasında zirai mahsullerin fiatlarında çok büyük bir artış olması icap ederdi. Halbuki ne oldu? Kırım harbine ve 1854'ten 1856'ya kadar devamlı olarak kötü mahsul alınmasına rağmen, İngiltere'nin başlıca zirai mahsulü olan buğdayın ortalama fiyatı 1838 ilâ 1849 yıllarında beher kuart¹er için takriben 3 İngiliz lirası iken, 1849'dan 1859'a kadar beher kuart¹er için takriben 2 lira 10 şiline düştü. Bu, ziraat işçilerinin ücretlerinde ortalama yüzde 40 nispetinde bir yükselişe paralel olarak, buğday fiyatında yüzde 16'dan fazla bir azalış teşkil eder. Aynı devre zarfında, son'u başlangıç'la, yani 1859 yılını 1849 yılıyle kıyaslarsak, resmen kayıtlı aşırı yoksulların sayısı 934.419'dan 860.470'e düştü ki, aradaki fark 73.949'dur. Gerçi bu cüz'i bir azalıştır, bunu itiraf ederim, ve sonraki yıllarda yine kaybolmuştur, ama ne de olsa bir azalıştır.

Hububat hakkındaki kanunların ilgası dolayısıyla, 1838'den 1848'e kadar olan devreye kıyasla 1849'dan 1859'a kadar olan devrede yabancı (menşeli) hububat ithalâtı iki misline çıktı denilebilir. Fakat, bunun mânası ne olabilir? Weston arkadaşın görüşüne göre, yabancı piyasalardaki bu ani, muazzam ve durmadan artan talebin, zirai mahsul fiyatlarını korkunç bir seviyeye çıkarması gerekirdi, çünkü ister dışarıdan gelsin, ister içeriden, talep artışının tesiri daima aynıdır. Halbuki gerçekte ne oldu? Bazı kötü mahsul yılları bir yana bırakılırsa, hububat fiyatlarının âfet halindeki düşüşü bütün bu müddet zarfında Fransa-

1. 2,90 hektara tekabül eden bir İngiliz hacim ölçtü. (N.R.)

da devamlı şikâyetlere konu teşkil etti. Amerikalılar birçok kereler istihsal fazlalarını yakmak zorunda kaldılar ve Rusya, Bay Urquhart'a inanılırsa, Amerikan rekabeti zirai mahsullerinin Avrupa pazarlarına ihracını felce uğrattığı için, Birleşik Devletler'de iç harbi kışkırttı.

Weston arkadaşın görüş tarzı, *mücerret şekline* *irca edildiğinde*, şuna varır: Her talep artışı daima belli bir istihsal miktarı temeli üzerinde meydana gelir. Bu itibarla, bu *artış hiçbir zaman talep edilen malların (articles) arzını arttıramaz*, fakat sadece *bunların paraca fiatlarını yükseltir*. Halbuki, en basit müşahede [bile] göstermektedir ki, bazı hallerde bir talep artışı hiç de metaların piyasadaki fiatlarında bir değişiklik yapmamakta, diğer bazı hallerde ise bu artış piyasa fiatlarında geçici bir yükselme doğurmakta, bunun ardından bir arz artışı gelmekte ve bu da fiatların eski seviyelerine dönmelerine ve lhat-tâl birçok hallerde başlangıçtaki seviyelerinin *altına* inmelerine sebep olmaktadır. Talep artışının ücret yükselişinden veya başka herhangi bir sebepten ileri gelmesi problemin şartlarında hiçbir değişiklik yapmaz. Weston arkadaşın görüş noktasından bakıldığında, genel fenomenin izahı da, ücretlerdeki bir yükselişin istisnai hal ve şartları altında meydana gelen fenomenin izahı kadar güçlü. Şu halde, onun görüş tarzının incelemekte olduğumuz konu bakımından hiçbir değeri yoktur. Bu görüş tarzı, Weston arkadaşın, artan talebin, piyasa fiatlarında bir yükselişe götüreceği yerde, daha büyük bir arza yol açmasını gerektiren kanunları izah etmek zorunda kaldığı zaman düştüğü saskınlığın bir ifadesinden başka bir şey değildir.

III. — [ÜCRET VE PARA TEDAVÜLÜ]

Müzakerelerin ikinci gününde, dostumuz Weston eski iddialarını yeni şekillere soktu. Dedi ki: «Nakit ücretlerde genel bir yükseliş olduktan sonra, aynı ücretlerin ödenmesi için daha çok paraya lüzum hasıl olacaktır. Tedavüldeki para miktarı *sabit* olduğuna göre, bu sabit vasıtalarla işbu daha büyük miktardaki nakit ücretleri nasıl ödeyebilirsiniz?» Evvelce güçlük, işçilerin nakit ücretlerinin yükselmesine rağmen, onların payına düşen emtia miktarının sabit kalmasından doğmaktaydı; şimdi ise güçlük, emtia miktarlarının sabit kalmasına rağmen, nakit ücretlerin artmasından doğmaktadır. Onun [Weston'un] ilk dogmasını reddettiğimiz takdirde, bundan çıkan güçlükler de tabiatıyla ortadan kalkacaktır.

Fakat, ben yine de bu tedavüldeki para meselesinin, incelemekte olduğumuz konu ile katiyen bir münasebeti olmadığını ispat etmek istiyorum.

Ödeme vasıtaları mekanizması, sizin memleketinizde, başka herhangi bir Avrupa ülkesine kıyasla çok daha tekemmül etmiş durumdadır. Banka sisteminizin yaygınlığı ve konsantrasyonu sayesinde, aynı miktarda değerleri tedavül ettirmek ve eşit veya daha yüksek sayıda işleri çevirmek için çok daha az [miktarda] paraya ihtiyaç vardır. Ücretlere gelince, meselâ, İngiliz fabrika işçisi aldığı ücreti dükkân sahibine götürür, dükkân sahibi bunu her hafta bankaya yatırır, banka bu parayı haftada bir fabrikatöre iade eder ve fabrikatör de yeniden işçilerine öder ve bu böylece devam edip gider. Bu usul sayesinde, bir işçinin yıllık ücreti, diyelim, 52 sterlin, her hafta aynı devreyi takip eden bir tek sovren (sove-

reign) ¹ ile ödenebilir. İngilterede bile, ödeme vasıtaları mekanizması İskoçyada olduğu kadar mükemmel değildir ve her yerde aynı mükemmeliyete erişmemiştir. Bunun için, meselâ, bazı zirai bölgelerde, sırf sınai [karakter taşıyan] bölgelere kıyasla çok daha az miktarda değerleri tedavül ettirmek için çok daha fazla paraya ihtiyaç duyulur.

Manş'ın ötesine geçecek olursanız, *nakit ücretler*'in İngilteredekinden çok daha aşağı [seviyede] olduğunu, fakat Almanya, İsviçre ve Fransada bunların tedavülünün *çok daha büyük miktarlarda para* vasıtasıyla yapıldığını görürsünüz. Aynı bir soveren bankaların eline o kadar [İngilteredeki kadar] çabuk geçmez veya endüstri kapitalistlerine o kadar çabuk geri dönmez. Böylece, 52 sterlinin yıllık tedavülü için bir soverene ihtiyaç olacak yerde, yılda [ancak] 25 sterlini bulan ücretleri tedavül ettirmek için belki 3 soverene ihtiyaç duyulur. Kıt'a [kara Avrupası] memleketlerini bu bakımdan İngiltere ile kıyaslarsanız, düşük nakit ücretlerin bazen tedavülleri için daha büyük miktarlarda nakit parayı gerektirdiğini ve gerçekte bunun konumuzun tamamıyla dışında kalan teknik bir meseleden başka bir şey olmadığını derhal görürsünüz.

Bildiğim en iyi hesaplara göre, bu memleketin [İngilterenin] işçi sınıfının yıllık geliri, 250 milyon sterlin olarak tahmin edilebilir. Bu muazzam meblâğ takriben 3 milyon sterlin vasıtasıyla tedavül etmektedir. Ücretlerde yüzde 50 nispetinde bir yükselme olduğunu farzedelim. Bu takdirde, tedavülde 3 milyon yerine 4 1/2 milyonluk paraya lüzum hasıl olurdu. İşçinin günlük masraflarının önemli bir kıs-

mı gümüş ve bakır piyeslerle —yani tedavülü mecburî kâğıt parada olduğu gibi, altına nispetle değeri kanunla keyfi olarak tespit edilmiş basit nakdi işaretlerle— ödendiğine göre, altın olarak ücretlerde yüzde 50 nispetinde bir artış, en aşağı tahminle, tedavülde diyelim ki bir milyon sovrenlik bir artış teşkil edecektir. Bu takdirde, bir milyon fazla [para] tedavül edecektir. Bu bir milyon halen külçe veya sikke şekli altında İngiltere Bankası'nın veya özel bankaların mahzenlerinde yatmaktadır. Fakat, bu [bir] milyonun darbedilmesinin veya fazladan aşınmasının sebep olacağı pek cüz'î masrafı dahi önlemek mümkündür ve nitekim, eğer artan nakit para ihtiyacı herhangi bir sıkıntılı duruma yol açacaksa bu önlenir de. Bu memlekette tedavül eden paranın iki büyük gruba ayrıldığını hepiniz bilirsiniz. Bunlardan biri, [yani] çeşitli banknotlardan meydana geleni, tüccarlar arasındaki alışverişlerde ve müstehliklerle tüccarlar arasındaki önemli ödemelerde kullanılmağa yarar. Öbür tedavül vasıtaları nev'i, [yani] madenî paralar ise, perakende ticarete tedavül eder. Tamamıyla farklı olmalarına rağmen, bu iki nevi tedavül vasıtası birbirine karışır. Böylece, önemli [miktar]da ödemelerde bile, altın para, 5 sterlinden aşağı bütün kûsurat tamamlayıcı meblâğlar için büyük nispette tedavüle girer. Yarın 4 sterlin, 3 sterlin veya 2 sterlinlik banknotlar ihraç edilse, bugün bu tedavül mecralarını doldurmakta olan altın derhal buralardan atılarak, nakit ücretlerin artması dolayısıyla ona ihtiyaç hasıl olan mecralara yönelirdi. Bu suretle, yüzde 50 nispetinde bir ücret artışının gerekli kılacağı bir milyonluk ilâve, bir tek sovren bile [tedavüle] katılmaksızın elde edilirdi. Aynı netice, bir tek banknot

artışı bile olmadan, kambiyo senetleri (kambiya'l'ler) tedavülündeki bir artışla da elde edilebilirdi. Nitekim, Lancashire'da uzun zaman bu böyle olmuştur.

Eğer, Weston arkadaşın ziraat işçileri ücretleri için farzettığı gibi, ücretler haddinde meselâ yüzde 100'lük bir genel artış en zarurî gıda maddelerinin fiyatlarında kuvvetli bir yükselişe sebebiyet verseydi ve eğer, onun düşündüğü gibi, ücretler haddindeki bu genel artış sağlanmasına imkân olmıyan fazladan bir miktar ödeme vasıtasına lüzum gösterseydi, bir *genel ücret düşüşü* de, yine o kadar büyük çapta, fakat [bu defa] aksi yönde olmak üzere, aynı neticeyi doğurmaktan geri kalmazdı. İmdi, hepinizin bildiği gibi, 1858 ilâ 1860 yılları pamuk endüstrisi için en elverişli yıllar olmuştur. Bu bakımdan, bilhassa 1860 yılının ticaret anallerinde bir eşine daha rastlanmaz. Yine bu devirde diğer endüstri kollarında da büyük refah hüküm sürmekteydi. Pamuk [endüstrisi] işçileri ile bu endüstriye bağlı diğer işçilerin ücretleri 1860 yılında, o vakte kadar görülmemiş bir seviyeye yükselmişti. Derken, Amerikan buhranı patlak verdi ve bütün bu ücretler, birdenbire, eski tutarlarının takriben dörtte birine indi. Eğer bunun aksi olsaydı, bu, yüzde 300 nispetinde bir yükseliş demek olurdu. Ücretler 5'ten 20'ye yükseldiği zaman, ücretler yüzde 300 yükseldi deriz, 20'den 5'e düştükleri zaman ise yüzde 75 düştüklerini söyleriz. Ama bir haldeki yükseliş ile öbür haldeki düşüşün miktarı aynı, yani 15 şilindir. Şu halde, bu, ücretler haddinde emsali görülmedik bir anı değişiklik idi ve o kadar çok sayıda işçiye kaplıyordu ki, yalnızca pamuk endüstrisinde çalışan işçileri değil de bu endüstriye dolayısıyla bağlı olan işçileri de hesaba katarsak, bu sayı ziraat işçileri sayısını

yarı yarıya aşıyordu. [Peki,] buğdayın fiatı düştü mü? Hayır, [bilâkis,] 1858 - 1859 - 1860 üç yılı zarfında beher kuarterinin yıllık ortalama fiatı 47 şilin 8 peni iken, 1861 ilâ 1863 yılları zarfında beher kuarterinin yıllık ortalama fiatı 55 şilin 10 peniye *çıktı*. Ödeme vasıtalarına gelince, 1860'daki 3.378.102 sterline mukabil, 1861'de 8.673.232 sterlin basıldı, yani 1861'de 1860'a nazaran 5.295.130 sterlin fazla darbedildi. Mamafih, 1861'de banknot tedavülünün 1860'dakinden 1.319.000 sterlin daha az olduğu da doğrudur. [Şu halde,] bu meblâğın çıkaralım. Geriye, yine de, refah yılı olan 1860'a kıyasla, 1861 yılında 3.976.130 şterlini bulan, yani yuvarlak rakamla 4 milyon sterlinlik bir ödeme vasıtaları fazlalığı kalır; ama, İngiltere Bankası'nın altın ihtiyacı da bu sırada, aynı nispette değilse bile, hemen hemen eşit bir nispette azalmıştı.

1862'yi 1842 ile kıyaslayınız. Tedavüldeki emtianın değer ve miktarındaki muazzam artış bir yana, İngiltere ve Gal demiryollarına ait hisse senetleri, istikrazlar, vs. üzerinde muntazaman yapılan muamelelerde (transactions) kullanılan sermaye 320.000.000 sterlini bulmuştu ki, 1842 yılı için efsanevi sayılacak bir meblâğ idi bu. Buna rağmen, 1862'de tedavüldeki ödeme vasıtalarının toplam miktarı 1842'dekinin aşağı yukarı aynı idi. Yalnız metalarda değil, fakat bütün para muamelelerinde [meydana gelen] bu muazzam değer artışı karşısında, ödeme vasıtalarında devamlı olarak azalmaya doğru bir genel temayül bulunduğunu farkedeceksinizdir. Dostumuz Weston'un bakımından, burada çözülmesi imkânsız bir muamma vardır.

O, eğer konusuna biraz daha derinden nüfuz etmiş olsaydı, ücretler bir yana bırakıldığı ve hattâ bun-

ların sabit kaldıkları kabul edildiği takdirde dahi, tedavüle konulacak metallerin değer ve miktarının ve, genel olarak, tesviye edilecek para muameleleri tutarının, ihraç edilen banknotlar tutarının hergün değiştiğini; hiçbir nevi paraya başvurulmaksızın senetler, çekler, cari hesaplar, *clearing houses*'lar¹ vasıtasıyla yapılan ödemeler tutarının hergün değiştiğini; madeni paraya hakikaten ihtiyaç duyulduğu ölçüde, tedavüldeki paralarla banka mahzenlerinde yatan altın ihtiyatları arasındaki nispetin hergün değiştiğini; milli [sınırlar içindeli tedavül için gerekli olan darbedilmemiş altın tutarı ile milletlerarası tedavül için harice sevkedilen [darbedilmemiş] altın tutarının hergün değiştiğini görürdü. Yine görürdü ki, ödeme vasıtaları miktarının sabitliği dogması feci bir hatâdır ve günlük vakıalara uymamaktadır. O zaman, paranın tedavül kanunları hakkındaki yanlış anlayışını ücretlerin yükseltilmesine karşı bir delil olarak kullanacak yerde, ödeme vasıtalarının devamlı bir dalgalanma içinde bulunan hal ve şartlara intibakını mümkün kılan kanunları araştırırdı.

IV. — [ARZ VE TALEP]

Weston dostumuz bir lâtın atasözünü benimsiyor: *repetitio est mater studiorum*, yani tekrar öğrenmenin anasıdır. Bunun için, ilk dogmasını başka bir şekil altında ele alarak, ücretlerin yükselmesi sebebiyle para tedavülünde meydana gelecek sıkışıklığın bir serma-

1. Bazı ödemelere aracılık eden takas bankaları. (N.R.)
Takas odaları. (Türkçeye çevirenin notu.)

ye azalışına, vs. yol açacağını söylüyor. Para tedavülü hakkındaki battal teorisinin yanlışlığını daha önce göstermiş olduğum için, para tedavülünün Weston dostumuzun hayalhanesinde geçirdiği muhayyel istihalelerin fantezi kabilinden neticeleri üzerinde durmayı fuzuli sayıyorum. Bu itibarla, onun, türlü çeşit şekiller altında tekrarlanmasına rağmen, [aslında] *tek ve aynı* kalan *dogmasını* derhal en basit teorik şekline irca edeceğim.

Bir tek hatırlatma [dahil, onun, konusunu tenkitçi zihniyetten ne kadar uzak olarak ele aldığını bütün açıklığıyla gösterir. Kendisi, ücretlerin arttırılmasına yahut bunun neticesi olan yüksek ücretlere karşı çıkıyor. Öyleyse sorarım ona: Hangi ücretler yüksek, hangi ücretler düşüktür? Niçin, meselâ haftada 5 şilin düşük, haftada 20 şilin ise yüksek bir ücret sayılır? Şayet 5, 20'ye nispetle aşağı ise, 20, 200'e nispetle daha da aşağıdır. Termometre hakkında konferans veren bir kimse, alçak ve yüksek dereceler üzerinde natıkaperdazlığa kalkışırsa bize hiçbir şey öğretmez. Bu kimsenin önce bana suyun donma ve kaynama noktalarının nasıl taayyün ettiğini izah etmesi ve bu kıyas noktalarının termometre tacir veya imalâtçılarının kaprisleriyle değil, tabiat kanunları tarafından tespit olunduğunu göstermesi gerekir. Halbuki, ücret ve kârlar konusunda Weston arkadaş bu sabit noktaları ekonomik kanunlardan çıkarmayı ihmal etmekle kalmamış, fakat bu noktaları araştırmak lüzumunu bile duymamıştır. O, sadece, sanki sabit bir şeyi ifade ederlermiş gibi, harcıâlem yüksek ve düşük terimlerini benimsemekle yetinmiştir. Oysa, apaşıkâr bir seydir ki, ücretlerin yüksek veya düşük diye vasıflandırılması, ancak bunların, kemiyetlerini

ölçmeğe yarıyan bir standard ölçüye kıyas edilmele-riyle mümkündür.

Weston arkadaş, niçin belli bir miktar iş (emek) için belli bir miktar para ödendiğini bana söyleyemeyecektir. Eğer bana: «Bunu arz ve talep kanunu tanzim eder» diye cevap verecek olursa, kendisine, öyleyse bizzat arz ve talebin hangi kanun tarafından düzene konulduklarını sorarım. Ve böyle bir cevap onu derhal saf dışı bırakırdı. İş arzı ile iş talebi arasındaki münasebetler devamlı değişikliklere uğrarlar ve bu değişikliklerle birlikte işin piyasadaki fiatları da değişir. Talep arzı aşarsa ücretler yükselir, arz talebe üstün gelirse ücretler düşer. Mamafih, böyle bir hal vukuunda, taleple arzın gerçek durumunu, meselâ bir grev veya başka herhangi bir metodla *sınayarak öğrenmek* lâzımdır. Fakat, arz ve talebi ücretleri tanzim eden kanun olarak telâkki ettiğiniz takdirde, ücretlerin yükselmesi aleyhinde nutuk çekmek hem çocukça hem de faydasız olurdu, çünkü ileri sürdüğünüz yüce kanuna göre, ücretlerin peryodik olarak artması, bunların peryodik olarak düşmesi kadar zarurî ve yerindedir. Fakat, arz ve talebi ücretleri düzenleyici kanun olarak telâkki *etmiyorsanız*, sualimi bir kere daha sorarım: «Niçin belli bir miktar iş için, belli bir miktar para verilir?»

Fakat, meseleyi daha geniş bir görüş noktasından inceliyelim. İşin (emeğin) veya başka herhangi bir metanın değerinin, son tahlilde, arz ve talep tarafından tâyin olunduğunu kabul ettiğiniz takdirde tam bir yanılma içinde olursunuz. Arz ve talep piyasa fiatlarının gelip geçici *dalgalanmaları*'ndan başka bir şeyi tanzim etmezler. Arz ve talep bir metanın piyasa fiatının neden dolayı o metanın *değeri* üstüne yükseldiğini

veya altına indiğini size izah eder, ama bu *değer*'in kendisini hiçbir zaman izah edemez. Arz ve talebin denkleştiklerini yahut, ekonomistlerin dedikleri gibi, birbirlerini karşıladıklarını farzedelim. Pekâlâ! Bu antagonist kuvvetler eşit takatte oldukları an, karşılıklı olarak birbirlerini muattal kılar ve şu veya bu yönde tesirli olmaktan çıkarlar. Arz ve talep denkleştikleri ve dolayısıyla tesirli (faal) olmaktan çıktıkları an, bir metanın *piyasa fiatı* onun *gerçek değeri*'ne, [yani] piyasa fiatının çevresinde gidip geldiği asıl fiatına tetabuk eder. Binaenaleyh, bu *değer*'in mahiyetini araştırırken arz ve talebin piyasa fiatları üzerindeki geçici tesiriyle ilgilenmemize hiç lüzum yoktur. Diğer bütün metaların fiatı için olduğu gibi, ücretler için de bu böyledir.

V. — [ÜCRET VE FİAT]

En basit teorik ifadesine irca olunduğunda, dostumuzun bütün delilleri şu bir tek dogmadan ibaret kalmaktadır: *Metaların fiatlarını tâyin veya tanzim eden ücretlerdir.*»

Ben, uzun zamandan beri artık işlenmiyen bu köhnemiş hatâya karşı pratik müşahedeye başvurarak bunun şahitliğini ileri sürebilirdim. İngilterede işleri (emekleri) karşılığında nispeten yüksek ücret alan fabrika, maden, tersane işçileri mamullerinin ucuzluğu bakımından diğer bütün milletlerin işçilerinden ileride oldukları halde, meselâ, işleri karşılığından nispeten düşük ücret alan İngiliz ziraat işçilerinin, mahsullerinin pahalılığı sebebiyle, hemen bütün öbür milletlerin işçilerinden geride olduklarını söyleyebilirdim. Gerçek olmaktan çok görünüşe ait bazı is-

tisnalar bir yana bırakılırsa, ortalama olarak ucuz metaların yüksek ücret alan iş tarafından, pahalı metaların da düşük ücret alan iş tarafından istihsal edildiğini, gerek aynı bir memleketteki metaları kalem kalem, gerekse muhtelif memleketlerin metalarını birbirleriyle mukayese etmek suretiyle sizlere gösterebilirdim. Bu, gerçi, işin fiatının söz konusu hallerden birinde [yani metaların ucuz olması halindel] yüksek, öbüründe [yani metaların pahalı olması halindel] düşük olmasının, bu yüksekliğe ve bu düşüklüğe taban tabana zıt neticelerin sebebi olduğunu ispat etmezdi; ama, muhakkak ki, emtia fiatlarının iş fiatları tarafından tâyin edilmediğini ispat ederdi. Fakat, bu ampirik metodu kullanmamıza hiç de lüzum yoktur.

Belki, Weston arkadaşın hiçbir zaman: «*metaların fiatlarını tâyin veya tanzim eden ücretlerdir*» diye bir söz söylemediği iddia edilecektir. Gerçekten de, o hiçbir zaman böyle bir formül kullanmadı. Bilâkis, o, kâr ve rant'ın emtia fiatlarının teşkil edici unsurları olduklarını, çünkü yalnız işçinin ücretlerinin değil, fakat kapitalist'in kârlarıyla toprak sahibinin rantlarının da emtia fiatlarından ödendiğini söyledi. Fakat, onun fikrine göre fiatlar nasıl teşekkül eder? Her şeyden önce ücretlerden teşekkül eder. Sonra, fiata kapitalist lehine bir yüzde ile toprak sahibi lehine diğer bir yüzde ilâve olunur. Bir metanın istihsalinde kullanılan işçilerin ücretlerinin 10 olduğunu farzedelim. Eğer kâr haddi yüzde 100 ise kapitalist ödediği ücretlere 10 ilâve edecek ve toprak rantı haddi de yine yüzde 100'ü buluyorsa buna bir 10 daha katacaktır. Böylece, metanın mecmu fiatı 30'a yükselecektir. Fakat fiatların bu türlü tâyini, onların sadece ücretlere göre tâyini demek olur. Eğer yukarıdaki halde ücretler 20'ye

yükselseydi, metaların fiatı 60'a baliğ olurdu, vs. Bunun içindir ki, fiatları ücretlerin tanzim ettiği dogmasını savunan emekli olmuş ekonomistlerin hepsi de, *kâr ve rantı ücretlere ilâve olunan yüzdelerden ibaret* saymak suretiyle bu idialarını ispata çalışmışlardır. Tabii, bu ekonomistlerin hiçbirisi bu yüzdelerin sınırlarını herhangi bir iktisadî kanuna irca etmeğe muktedir olamadı. Görünüşe göre, bilâkis, onlar kârın gelenekle, âdetle, kapitalistin arzusuyile (iradesiyle) veya yine böyle indi ve izahı imkânsız herhangi bir başka metodla tespit edildiğine inanıyorlardı. Bu ekonomistler, eğer kârların kapitalistler arasındaki rekabet tarafından tâyin edildiğini iddia ederlerse bunun hiçbir mânası yoktur. Bu rekabet, çeşitli endüstri kollarındaki muhtelif kâr hadleri arasında eşitlik kurulmasını yahut bunların ortalama bir seviyeye ırcasını şüphesiz sağlar, ama bu ortalama seviyenin kendisini, yani genel kâr haddini aslâ tâyin edemez.

Emtia fiatlarının ücretler tarafından tâyin edildiğini söylerken, bundan ne anlıyoruz? Ücretler işin fiatını göstermeğe yarıyan bir kelimedenden başka bir şey olmadığına göre, bununla emtia fiatlarının işin fiatı tarafından tanzim olunduğunu söylemek istiyoruz. «*Fiat*» da «mübadele değeri» —değerden bahsettiğim zaman, söylemek istediğim daima mübadele değeridir—, *yani para olarak ifade edilen mübadele değeri* olduğuna göre, neticede söz şunu demeğe gelir: «*metain değerini tâyin eden işin değeridir*» yahut «*işin değeri, değerlerin genel ölçüsüdür.*»

Fakat, bu hale göre, bizzat «*işin değeri*» nasıl tâyin olunur? Burada bir ölü noktaya varıyoruz; mantikî olarak düşünmeğe çalışıyorsak, tabii... Halbuki, söz konusu fikrin savunucuları mantikî kaygılarla

kendilerini pek öyle sıkıntıya sokmazlar. İşte, meselâ, dostumuz Weston. Kendisi, ilk önce bize emtia fiatlarını ücretlerin tanzim ettiğini ve, bu itibarla, ücretler yükseldiği zaman fiatların da yükselmemezlik edemeyeceğini anlatıyordu. Sonra yarım çark ederek, ücretlerdeki bir yükselişin hiçbir şeye yaramıyacağını, çünkü [bu takdirde] emtia fiatlarının da yükseleceğini ve ücretlerin, hakikatte, [satın alınmasında] harcadıkları metaların fiatlarıyla ölçüldüğünü bize göstermeğe girişti. Böylece, işin değerinin metanın değerini tâyin ettiği tasdik edilmekle söze başlanıp, metanın değerinin işin değerini tâyin ettiği iddiasıyla söze son veriliyor. Bu suretle, hiçbir neticeye varılmaksızın, bir kısır çember içinde dönülüp duruluyor.

Velhasıl, herhangi bir metanın, meselâ işin, buğdayın veya başka bir metanın değerini, değerinin genel (standard) ölçüsü ve nâzımı (tanzimcisi, düzenleyicisi) yaptığımız takdirde, güçlüğü bir yerden başka bir yere götürmekten başka bir şey yapmış olmayacağımız âşikârdır, çünkü bu suretle bir değeri başka bir değerle tâyin etmiş oluruz, halbuki bu başka değer de ayrıca tâyin edilmeğe muhtaçtır.

«Emtia fiatlarını ücretler tâyin eder» dogması, en mücerret şekli içinde ifade olunduğunda, şunu demeğe gelir: «değeri tâyin eden değerdir», ve bu totoloji gerçekte bizim değer hakkında hiçbir şey bilmediğimizi gösterir. Bu başlangıç kaziyesini kabul edecek olursak, ekonomi politiğin genel kanunları üzerinde her türlü münakaşa sırf gevezelik halini alır. Bunun içindir ki, o eski, popüler ve köhne safsatayı, «fiatları ücretler tâyin eder» safsatasını, 1817 yılında yayımlanan *Ekonomi politiğin prensipleri* adlı eserinde baş-

tan sona yıkılmış olması Ricardo¹ için büyük bir meziyettir. O safсата ki, Adam Smith ve onun Fransız öncüleri, araştırmalarının gerçekten ilmi kısımlarında reddettikleri halde, daha sathî ve vülgarizasyon mahiyetindeki bölümlerinde onu aynen tekrarlamaktan geri kalmamışlardır.

VI — DEĞER VE İŞ (EMEK)

Arkadaşlar, şimdi meselenin gerçek izahına girişmem gereken noktaya gelmiş bulunuyorum. Bunu pek tatminkâr bir tarzda yapmayı vaad edemiyeceğim, çünkü bu takdirde bütün ekonomi politik alanını dolaşmam icap eder. Ben, ancak, Fransızların «effleuer la question²» dedikleri gibi, meselenin bellibaşlı noktalarına dokunmakla yetineceğim.

İlk sormamız gereken soru şudur: bir Metain *değer*'i nedir? Bu değer nasıl taayyün eder?

İlk bakışta, bir metain değeri tamamiyle *nispi* bir şey gibi, bir meta diğer bütün metalarla münasebetleri içinde mütalâa edilmedikçe tespitine imkân olmayan bir şey gibi görünür. Gerçekten de, bir metain değerinden, mübadele değerinden söz ettiğimiz zaman bu metain diğer bütün metalarla mübadele edilebile-

1. RİCARDO, David (1772 - 1823). İngiliz ekonomist. Ricardo'ya göre, metaların değerinin biricik kaynağı insan işi (emeği)'dir, ve metaların değerini iş müddetinin miktarı tâyin eder. Ricardo ana eserinde sınıflar arasındaki ekonomik antagonizmayı açık bir şekilde ifade etmiştir. (N.R., 1948).

2. Asıl metinde Fransızca olarak. N.R.)

«Meseleye şöyle bir temas etmek» (Türkçeye çevirenin notu.)

ceği nispi miktarları düşünürüz. Fakat, o zaman şu soru karşımıza çıkar: metaların birbirleriyle mübadele edildikleri nispetler nasıl ayarlanır.

Biz bu nispetlerin sonsuzca çeşitli olduğunu tecrübeyle biliriz. Bir tek metaı, meselâ, buğdayı alalım. Bir kuarter buğdayın muhtelif metalarla hemen hemen sonsuzca çeşitli nispetlere göre mübadele edildiğini görürüz. Buna rağmen, onun *değeri daima aynı kaldığına göre*, ister ipek, ister altın veya başka herhangi bir meta ile ifade edilsin, bu değerın muhtelif mallarla bu *farklı mübadele nispetleri*'nden ayrı ve müstakil bir şey olması lâzım gelir. Çeşitli metalar arasındaki bu çeşitli muadilliklerin tamamıyla farklı bir şekil altında ifadesi mümkün olmalıdır.

Bundan başka, bir kuarter buğdayın belli bir nispete göre demirle mübadele edildiğini veya bir kuarter buğdayın değerinin belli bir miktar demirde ifadesini bulduğunu söylerken, buğdayın değeri ile bunun demir olarak muadilinin ne buğday, ne de demir olan *herhangi bir üçüncü şeye* eşit olduğunu söylemiş oluyorum, çünkü bunların iki farklı şekil altında aynı kemiyeti ifade ettiklerini kabul ediyorum. Şu halde, bunların herbirisi, gerek buğday, gerek demir, birbirinden müstakil olarak, müşterek ölçülerini teşkil eden bu üçüncü şeye irca edilebilmelidir.

Bu noktayı aydınlatmak için çok basit bir geometri misaline başvuracağım. Şekilce ve büyüklükçe gayet çeşitli üçgenlerin yüzlerini (satırlarını) birbirleriyle kıyaslarken, yahut üçgenleri (müsellesleri) dikdörtgenlerle (mustatillerle) veya düzçizgili başka herhangi bir şekille mukayese ederken nasıl davranırız? *Herhangi bir üçgenin yüzünü*, onun görünür şeklinden büsbütün farklı bir ifadeye irca ederiz. Üç-

genin mahiyeti icabı olarak, onun yüzünün, alt kenarı ile yüksekliğinin çarpılması hasılının yarısına eşit olduğunu bulduktan sonra, artık her türlü üçgenin ve bütün düzçizgili şekillerin farklı değerlerini birbirleriyle mukayese edebiliriz, çünkü bu şekillerin hepsi de belli sayıda üçgenler haline sokulabilir.

Metaların değerleri için de aynı usule başvurulmalıdır. Bütün metaların, hepsi için müşterek olan bir ifadeye ircaı sağlanmalı, bunlar ancak bu müşterek ölçüyü ihtiva ettikleri nispete göre birbirlerinden ayırt edilmelidirler.

Metaların *mübadele değerleri*, bu nesnelerin *sosyal fonksiyonlarından* başka bir şey olmadığına ve onların *tabii* kaliteleriyle ¹ hiçbir ilişkisi bulunmadığına göre, önce şu suali sormamız gerekir: bütün metaların müşterek *sosyal cevheri* nedir? [Bütün metaların müşterek sosyal cevheril *iş (emek)*'tir. Bir metaı istihsal etmek için ona muayyen bir miktar işin ithali, tatbiki gerekir. Dedğim sadece *iş* de değil, *sosyal iş*'tir ². Bir malı ³ doğrudan doğruya kendisi kullanmak, bizzat

1. Bir ayakkabının *tabii kalite*'si ayağa giyilmek; *sosyal fonksiyon*'u, cemiyetin başka bir üyesi tarafından imal edilen başka bir mal ile mübadele edilebilmektir. (N.R., 1948.)

2. Müteaddit işçinin veya müteaddit sanayî kollarının işbirliğine lüzum gösteren her mamul bir *sosyal iş* mahsulüdür. (N.R., 1948.)

3. Bu pasajda *mal* kelimesi, metnin başka yerlerinde de olduğu gibi, İngilizce *article*, fransızca *article* veya *objet* kelimeleri karşılığında kullanılmıştır. Okuyucularımız aynı cümle içinde *meta* kelimesiyle de karşılaşacaklardır. *Mal* ve *meta* kelimelerinin böyle bir arada kullanılmalarında yadırganacak bir taraf olmadığı muhakkaktır. Çünkü, *mal*'ın çok genel olan mânasına mukabil *meta*'nın daha dar ve daha belli bir mânası vardır. Her *meta* bir *mal* olduğu halde, her *mal* bir *meta* de-

istihlâk etmek için istihsal eden bir insan, bir *mahsul* yaratmış olur, ama bir *meta* yaratmış olmaz. Kendi ihtiyaçlarını karşılayan bir müstahsil olarak, bu insanın cemiyetle hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat, bir *meta* istihsal etmiş olmak için, bu insanın yalnız herhangi bir *sosyal* ihtiyacı tatmin eden bir mal istihsal etmekle kalmaması, üstelik onun işinin cemiyet tarafından sarfedilen mecmu iş miktarının bir kısmı veya parçası olması lâzımdır. Onun işi *cemiyetin bağrında mevcut iş bölümüne* tâbi bulunmalıdır. İşin diğer bölümleri olmadan o hiçbir şey değildir ve, bilmukabele, bu bölümlerin *tamamlanması* için o zaruridir.

Metaları birer değer olarak göz önüne aldığımızda onları, sırf, onlarda *gerçekleşmiş, tespit edilmiş* veya, başka bir deyişle, *billürleşmiş sosyal iş* olarak görürüz. Bu bakımdan, metalar birbirlerinden ancak daha az veya daha çok iş miktarlarını temsil etmeleriyle *ayrılabilirler*: meselâ, bir ipekli mendil için kullanılan iş miktarı, bir kiremit için kullanılanlardan daha fazladır. Fakat, *iş miktarı* nasıl ölçülür? *İşin devam*

ğıldır. Ancak mübadele edilmek için istihsal edilen bir mal, meta vasfını kazanır. Marx'ın yukarıdaki izahı da bu farkı açıkça gösteriyor.

İktisat ilmi bakımından çok önemli olan bu farkın dilimizde muhafaza edilmesinde elbette fayda vardır. Halbuki, son zamanlarda bilhassa dilde özleştirmecilik (yani tasfiyecilik) akıntısına kendilerini kaptırmış olan bazı yazarların neşriyatında *meta* mefhumuna *mal* etiketi yapıştırmak temayülü göze çarpmaktadır. Bu temayül eğer *meta* kelimesinin «eski» veya «yabancı asıllı» olduğu düşüncesine dayanıyorsa, bir hatâ başka bir hatâ ile mazur gösterilmek isteniyor demektir. Çünkü, aynı itham *mal* kelimesine karşı da ileri sürülebilirdi. Aslında ise, *Türk düşüncesi için zarurî bir malde ihtiyacı karşılayan her kelime türkçedir.* (Türkçeye çevirenin notu.)

ettiği müddet'e göre, işin saatle, günle, vs. ölçülmesi suretiyle... Tabii, bu ölçüyü kullanmak için bütün iş neveleri, bunların ünitesi (birimi, vâhidi) sayılan ortalama işe, basit işe¹ irca edilir.

Böylece, şu neticeye varıyoruz: bir metanın *değer'e* mâlik olması, onun bir *billûrlaşmış sosyal iş* olmasındandır. Onun değerinin *büyüklüğü* yahut *nispî değeri*, ihtiva ettiği sosyal cevherin az veya çok büyük miktarda olmasına, yani istihsal için zarurî işin nispî miktarına tâbidir. Şu halde, *metaların nispî değerleri*'ni tâyin eden, *onların herbirinde kulanılmış, gerçekleşmiş, tespit olunmuş iş miktarı veya toplamı*'dır. Aynı *iş müddeti içinde* istihsal edilebilen *birbirlerine tekabül eden* miktarlarda metalar *eşit* değerdedirler. Yahut, [başka bir deyişle,] bir metanın değerinin başka bir metanın değerine nispeti, birinde tespit edilmiş iş miktarının, öbüründe tespit edilmiş iş miktarına nispeti gibidir².

Fakat, birçoğunuzun bana şöyle soracağını sanıyorum: emtia değerlerinin *ücretler'e* göre tâyini ile, bunların [metaların] istihsalı için zarurî olan *nispî iş miktarları*'na göre tâyini arasında gerçekten o kadar büyük bir fark veya hattâ herhangi bir fark var mıdır? Lâkin, işin *mükâfatı (ücreti)* ile işin *miktarı*'nın birbirinden tamâniyle ayrı iki şey olduğunu bilmeniz lâzımdır. Meselâ, bir *kuarter* buğday ile bir ons³ altında

1. Basit iş (emek), kalifiye veya kompleks iş (emek)'in aksine olarak, «özel bir inkişafa mazhar olmamış her alelade insanın vücut organlarında mâlik bulunduğu basit kuvvetin bir harcanışıdır.» (MARX: Kapital, c. I, s. 59.) (N.R., 1948.)

2. Başka bir deyişle, iki metanın değerlerini mukayese etmek için, bu metalardan her birisinde cısmışmış iş miktarını kıyaslamak yeter. (N.R., 1948.)

3. 28,35 grama tekabül eden bir İngiliz ağırlık ölçüştü (Türkçeye çevirenin notu.)

eşit iş miktarları'nın tespit edilmiş olduğunu farzedelim. Bu misali almama sebep, Benjamin Franklin'in 1729'da: *A Modest Enquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency* (Kâğıt paranın mahiyeti ve gerekliliği hakkında mütevazî bir araştırma) adıyla yayımladığı ve kendisini değerin hakikî mahiyetini ilk keşfeden kimselerden biri yapan birinci Deneme'sinde bu misali kullanmış olmasıdır. Peki, şu halde, bir kuarter buğday ile bir ons altının *eşit değer*'de yani *muadil* olduklarını, *çünkü eşit miktarlarda ortalama işin billürleşmesi* olduklarını ve bu metallerden her birinde şu kadar günlük veya bu şu kadar haftalık işin tespit edilmiş bulunduğunu farzediyoruz. Altınla buğdayın nispi değerini böylece tâyin ederken, ziraat işçilerinin ve maden işçilerinin *ücretleriyle* herhangi bir şekilde ilgileniyor muyuz? Hiç ilgilenmiyoruz. Bu işçilerin günlük veya haftalık işleri karşılığının ne tarzda ödendiği veya hattâ ücretli iş kullanılmış olup olmadığı hususunu tamamiyle *tâyin edilmemiş* olarak bırakıyoruz. Eğer kullanılmışsa, ücretler arasında büyük eşitsizlikler bulunabilir. İşi bir kuarter buğdayda cisimleşen işçi [bunun karşılığınca] ancak iki kile ¹ [buğday] alabildiği halde, madende çalışan işçi yarım ons altın alabilir. Yahut da, bu işçilerin ücretlerinin eşit olduğunu farzederseniz, bu ücretler onların istihsal etmiş oldukları metallerin değerlerinden mümkün bütün nispetlerde inhiraf edebilir; bir kuarter buğdayın veya bir ons altının yarısına, üçte birine, dörtte birine, beşte birine veya başka herhangi bir nispetli kesrine baliğ olabilir. Hiç

1. Bir kile aşağı yukarı 13 litreye, yani takriben 1/22 kuartere tekabül eder. (N.R.)

şüphesiz, bu işçilerin *ücretleri*, istihsal edilen metaların değerlerini *aşamaz*; bu değerlerden daha yüksek olamaz; ama, bunlardan mümkün bütün derecelerde *aşağı* olabilir. Onların *ücretleri*, mahsullerin *değerleri* ile *sınırlandırılmıştır*, ama onların *mahsullerinin değerleri* ücretlerle sınırlandırılmamıştır. Ve, her şeyden önce, değerler, meselâ buğdayla altının nispi değerleri, kullanılan işin (emeğin) değeri, yani *ücretler* aslâ göz önünde tutulmaksızın tespit olunmuştur. Şu halde, emtia değerlerinin *onlarda cisimleşmiş olan işin nispi miktarları* vasıtasıyla tâyini, emtia değerlerinin işin değeriyle veya *ücretler*'le tâyini metodundan, bu totolojik ¹ metoddan tamamiyle farklı bir şeydir. Zaten, bu nokta incelememizin seyri içinde daha da aydınlanacaktır.

Bir metanın mübadele değerini hesaplarken, bu metanın iptidai maddesinde *daha önce* cisimleşmiş olan iş miktarı ile bu işe hizmet eden iş vasıtalarına, âlet, makina ve binalara tatbik edilmiş iş miktarını da, *son olarak* kullanılan iş miktarına ilâve etmemiz gerekir. Meselâ, belli bir miktar pamuk ipliğinin değeri; eğirme ameliyesi sırasında pamuğa katılmış olan billûrleşmiş iş miktarı ile buna ilâveten, pamuğun kendi sinde daha önce gerçekleşmiş olan iş miktarından, kömür, yağ ve kullanılan diğer yardımcı maddelerde cisimleşmiş bulunan iş miktarından, buhar makinası iğler ve fabrika binalarında tespit olunmuş iş miktarından ve ilh... ibarettir. Âletler, makinalar, binalar

1. Metaların değerinin işin değeri tarafından tâyin edildiğini söylemek, aynı bir şeyi farklı ifadelerle iki defa tekrarlamaktan başka bir şey değildir. Buna totoloji denir. Bu, değer in değeri tâyin ettiğini söylemek demektir ve söz konusu değer in neden ibaret olduğunu izah etmez. (N.R., 1948.)

gibi asıl iş vasıtaları, tekrarlanan istihsal prosesüsü boyunca az veya çok uzun bir müddet hizmet görüp dururlar. Şayet iş vasıtaları da iptidai madde gibi tamamen istihlâk olunsalardı, bütün değerleri derhal istihsaline yardım ettikleri metaa intikal ederdi. Fakat, meselâ, bir iğ ancak yavaş yavaş aşındığından, bunun ortalama devam (dayanma) müddetini, muayyen bir zaman içindeki, diyelim bir gündeki, ortalama aşınmasını esas alan bir ortalama hesap yapılır. Bu suretle, iğin değerinden ne kadarının bir günde eğirilen ipliğe geçtiği ve dolayısıyla, meselâ bir libre iplikte cisimleşmiş toplam iş miktarında, daha önce iğde gerçekleşmiş iş miktarının ne kadar payı bulunduğu hesaplanır. Şu andaki maksadımız bakımından, bu nokta üzerinde daha fazla durmamıza lüzum yoktur.

Bir metanın değeri, *onun istihsaline hasredilen iş miktarı* tarafından tâyin edildiğine göre, bir işçi ne kadar tembel ve acemi olursa imâl ettiği meta da o kadar değerli olacakmış gibi görünebilir, çünkü bu metanın imâli için zarurî iş müddeti daha uzun olacaktır. Lâkin, bu esef edilecek bir hatâ olurdu. Hatırlarsanız, ben «sosyal iş» tâbirini kullanmıştım ve bu «sosyal» sıfatı çok şeyler tazammun eder. Biz, bir metanın değerinin, onun ihtiva ettiği cisimleşmiş veya billûrlaşmış *iş miktarı* tarafından tâyin edildiğini söylediğimiz zaman, bununla, o metayı belli bir sosyal durum içinde, bazı ortalama sosyal istihsal şartları içinde ve kullanılan işin belli bir ortalama sosyal entansitesine ve maharetine göre, istihsal etmek için *zarurî iş miktarı*'nı anlıyoruz. İngilterede buharla işliyen dokuma tezgâhı el ile işliyen tezgâha rekabet etmeğe başladığı zaman, muayyen bir miktar pamuk ipliğini

bir yarda¹ pamuklu kumaş veya bez haline getirmek için artık ancak evvelkinin yarısı kadar iş müddetine lüzum kalmıştı. O zaman, fakir dokumacı daha önce çalıştığı 9 - 10 saat yerine günde 17 - 18 saat çalışır oldu. Fakat, onun 20 saatlik işinin mahsulü, artık ancak 10 saatlik sosyal iş müddetini, yani muayyen bir miktar ipliği dokunmuş kumaş haline getirmek için zarurî 10 saatlik sosyal işi temsil etmekteydi. Onun 20 saatlik işinin mahsulü, demek ki, evvelce 10 saatte imal ettiği malın değerinden fazla değer taşımıyordu.

İmdi, metaların mübadele değerini tâyin eden eğer onlarda cisimleşmiş olan sosyal bakımdan zarurî iş miktarı ise, bir metanın istihsalı için zarurî iş miktarındaki her artış onun değerini arttırmamazlık edemez ve her azalış mutlaka o metanın değerini azaltır.

Eğer, sözünü ettiğimiz metaların istihsalı için zarurî iş miktarı değişmeden kalsaydı, bu metaların nispi değerleri de değişmeden kalırdı. Fakat, durum hiç de böyle değildir. Bir metanın istihsalı için zarurî iş miktarı, kullanılan işin istihsal kuvvetinin değişmesiyle birlikte durmadan değişir. İşin istihsal kuvveti ne kadar büyük olursa, muayyen bir iş müddeti içinde o kadar fazla, işin istihsal kuvveti ne kadar küçük olursa aynı müddet içinde o kadar az istihsal yapılır. Meselâ, nüfusun çoğalması dolayısıyla daha az mümkün bir toprağın ekilip biçilmesine lüzum hasıl olsa, aynı miktarda istihsal ancak daha büyük bir miktarda iş kullanılmak suretiyle elde edilebilir ve zirai mahsullerin değeri de buna göre yükselirdi. Diğer taraftan, bir tek iplik eğirici, modern istihsal vasıtaları

1. Yarda: 0,9144 metrelik bir İngiliz uzunluk ölçüsü. (Türkçeye çevirenin notu.)

ile, bir iş günü zarfında, evvelce çıkırıla aynı müddet içinde yapabildiğinden binlerce defa daha fazla pamuğu iplik haline getiriyorsa, beher libre pamuğun daha önceye nispetle binlerce defa daha az iş yutacağı ve, dolayısıyla, iplik eğirme ameliyesinin beher libre pamuğa ilâve edeceği değerin daha önceye nispetle binlerce defa daha az olacağı aşikârdır. İpliğin değeri o nispette düşecektir.

Muhtelif milletlerde tabii enerji ve işde kazanılmış maharet farkları bir yana bırakılırsa, işin istihsal kuvveti, zarurî olarak, bilhassa aşağıdaki unsurlara tâbi olmak zorundadır.

1. Toprağın verimliliği, madenlerin zenginliği, vs. gibi işin *tabii* şartları,

2. *Sosyal iş kuvvetleri*'nin devamlı tekâmülü. Bu kuvvetler büyük çapta istihsale, sermayenin konsantrasyonu (tekâsüf) ve işde kooperasyon ile, iş bölümünün daha ileriye vardırılmasıyla, makinalarla, metodların ıslâhıyla, kimyevî vasıtalar ve daha başka tabii kuvvetler kullanılmasıyla, ulaştırma ve taşıma vasıtaları sayesinde zaman ve mekânın kısalmasıyla ve ilmin tabiat kuvvetlerini ele geçirip bunları işin hizmetine koşmasına yarayan ve böylece işin sosyal ve kooperatif karakterini geliştiren başka her türlü keşiflerle gelişirler. İşin istihsal kuvveti ne kadar büyük olursa, muayyen bir miktar mahsul için kullanılan iş o kadar az ve, dolayısıyla, mahsulün değeri o kadar küçük olur. İşin istihsal kuvveti ne kadar küçük olursa, aynı miktarda mahsuller için kullanılan iş o kadar fazla ve mahsullerin değeri o kadar büyük olur. Böylece, şu genel kanunu vaz'edeberiz:

Metaların değerleri, onların istihsalı için kullanılan iş müddetiyle doğrudan doğruya¹ ve kullanılan işin istihsal kuvvetiyle ters olarak² nispetlidir.

Şimdiye kadar yalnızca değerden bahsettim. Şimdi, buna ilâve olarak, biraz da değerın aldığı özel bir şekil olan *fiat*'tan söz edeceğim.

Fiat, kendi başına alındığında, *değerin paraca ifadesi*'nden başka bir şey değildir. Meselâ, bu memlekette [İngilterede] bütün metaların değerleri altın-fiat olarak ifade edildiği halde, Kıt'a üzerinde bilhassa gümüş-fiat olarak ifade olunur. Altının veya gümüşün değeri, tıpkı bütün diğer metaların değeri gibi, bunların topraktan çıkarılması için zarurî iş miktarı tarafından tâyin edilir. Siz, içinde millî işinizin (emeğinizin) muayyen bir miktarı billûrlaşmış bulunan millî istihsalinizin belli bir miktarını altın ve gümüş istihsal eden memleketlerin istihsaline karşı —ki bu istihsalde, o *memleketlerin* işinin (emeğinin) muayyen bir miktarı billûrlaşmış bulunmaktadır— mübadele etmektesiniz. Bu suretle, —ki gerçekte bu bir trampadır,— bütün metaların değerlerini, yani bunlardan herbirinin imalinde kullanılan iş miktarlarını altın ve gümüşle ifade etmeyi öğreniyorsunuz. *Değerin paraca ifadesine* yahut, başka bir deyişle, *değerin fiata çevrilmesine* daha yakından bakacak olursanız, bunun bütün metaların *değerlerine bir müstakil ve*

1. Doğrudan doğruya nispetli (mebsuten mütenasıp): yani iş müddeti ne kadar fazla olursa, metaların değeri de o kadar büyük olur. (N.R., 1948.)

2. Ters olarak nispetli (makûsen mütenasıp): yani istihsal kuvvetleri ne kadar büyük olursa, metaların değeri o kadar küçük olur. (N.R., 1948.)

*mütecanis şekil*¹ vermemize, bu değerleri *aynı bir* sosyal işin miktarı olarak ifade etmenize yarıyan bir usul olduğunu görürsünüz. Değerin paraca ifadesi olmak itibarıyla fiat'a Adam Smith² *tabii fiat*, Fransız fizyokratları³ ise «*prix nécessaire*⁴» adını vermişlerdir.

İmdi *değer* ile *piyasa fiyatı*, yahut *tabii fiat* ile *piyasa fiyatı* arasında ne gibi bir münasebet vardır? Hepinizin bildiği gibi, *piyasa fiyatı*, fert olarak alınan müstahsillerin istihsal şartları ne kadar farklı olursa olsun, aynı çeşitten bütün metalar için *aynı*'dır Piyasa fiyatı, ortalama istihsal şartları içinde, piyasayı muayyen bir malın belli bir miktarı ile beslemek için zarurî olan *ortalama sosyal iş miktarı*'ndan başka bir şeyi ifade etmez. Piyasa fiyatı, muayyen bir çeşit metanın mecmu miktarına göre hesaplanır.

İşte bu bakımlardandır ki, bir metanın *piyasa fiyatı*, onun *değeri*'ne tekabül eder. Diğer taraftan, bazen değeri veya tabii fiyatı aşan, bazen de bunun altına düşen piyasa fiyatının dalgalanmaları, arz ve talepteki dalgalanmalara bağlıdır. Piyasa fiyatı ile değer arasında daima inhiraflar bulunmakla beraber, Adam Smith'in dediği gibi: «Tabii fiat... emtia fiatlarının

1. Yani bütün değerler için aynı olan bir şekil. (N.R., 1948.)

2. SMITH, Adam (1723 - 1790). İskoçyalı filozof ve iktisatçı. Milletlerin zenginliğinin mahiyet ve sebepleri üzerine araştırmalar adlı eseri modern ekonomi ilmini başlatan eser olmuştur. A. Smith, servetin kaynağını işde görür. Serbest rekabet taraflısıdır. (N.R., 1948.)

3. Fizyokratlar, toprağı servetin biricik kaynağı sayan bir iktisat ekolüne mensup ekonomistlere verilen addır. (N.R., 1948.)

4. Aslında fransızca olarak. (N.R.)
«Zarurî fiat». (Türkçeye çevirenin notu.)

durmadan çevresinde döndükleri merkezi fiattır. Çeşitli hal ve şartlar emtia fiyatlarını bazen bu noktanın çok üstünde tutabileceği gibi, bazen de bunun biraz altına düşürebilir. Fakat, fiyatları bu hareketsizlik ve değişmezlik merkezinde karar kılmaktan alakoyan engeller ne olursa olsun, bunlar durmadan bu merkeze doğru temayül ederler.¹

Şu an bu meseleyi enine boyuna incelememe imkân yok. Şu kadarını söylemek yeter: arzla talep denkleştiği *takdirde*, metaların piyasa fiyatları onların tabii fiyatlarına, yani herbirinin istihsalı için zarurî iş miktarı tarafından tâyin edilen değerlerine tekabül eder. Fakat, bu denge ancak bir dalgalanışın bir başka dalgalanışla, bir yükselişin bir düşüşle yahut *vice versa*² [bir düşüşün bir yükselişle] telâfisi suretiyle meydana gelmesine rağmen, arz ve talep devamlı olarak birbirleriyle denkleşmeğe meyletmek *zorundadırlar*. Şayet, sadece günlük dalgalanışları nazarı itibara alacak yerde, piyasa fiyatlarının hareketini, mese-lâ, Bay Tooke'un³ *Fiatların tarihi* adlı eserinde yaptığı gibi, uzun devreler için tahlil ederseniz, bu fiatlardaki salınışların, değerden inhiraf edişlerin, yükseliş ve alçalışların birbirini ortadan kaldırdığını, telâfi ettiğini görürsünüz; öyle ki, monopollerin etkisini ve şu an üzerinde durmama lüzum olmayan bazı tahdit edici

1. A. SMITH: *Milletlerin zenginliği* Kitap I. Böl. VII, s. 57, New York, 1931. (İngilizce baskıya konulan not.)

2. *Vice versa*: bir şeyin tersinin de vârit olduğunu ifade etmek için kullanılan lâtince bir tâbir. (Türkçeye çevirenin notu.)

3. TOOKE, Thomas (1774 - 1858). İngiliz ekonomist. Marx, Tooke'un az çok değer taşıyan son İngiliz iktisatçısı olduğunu söyler. (N.R., 1948.)

tesirler bir yana bırakılırsa, her çeşit emtia, ortalama olarak, kendi *değerlerine*, yani tabii fiatlarına göre satılırlar. Piyasa fiatlarındaki dalgalanışların birbirini telâfi ettiği ortalama müddetler muhtelif emtia çeşitlerine göre farkeder, çünkü arzın talebe uydurulması bir çeşit meta için bir başka çeşit metaa nispetle daha kolaydır.

Mademki, genellikle ve uzun devreler göz önünde bulundurulduğunda, bütün emtia çeşitleri kendi değerlerince satılmaktadır, şu halde kârın, ama bazı özel hallerde elde edilen kârın değil, muhtelif endüstrilere ait sabit ve mûtat kârın, emtia fiatlarına yapılan bir *zam*'dan, yani metaların kendi *değerleri*'ni önemli derecede aşan bir fiatla satılmasından ileri geldiğini farzetmek saçmadır. Bu görüş tarzının saçmalığı, genelleştirildiği zaman açıkça ortaya çıkar. Bu takdirde, bir insanın satıcı olarak devamlı surette kazandığını, alıcı olarak devamlı surette kaybetmesi gerekirdi. Satıcı olmaksızın alıcı veya müstahsil olmaksızın müstehlik olan kişiler bulunduğunu söylemek hiçbir şeye yaramaz. Bu kişilerin, müstahsile ödediklerini daha önce hiçbir şey vermeden ondan almış olmaları lâzım gelirdi. Bir kimse önce sizin paranızı alıp sonra bu parayı emtianızı satın almak suretiyle size geri verirse, siz bu metaları ona çok pahalıya satsanız bile hiçbir zaman zengin olmazsınız. Bu türlü bir alışveriş bir kaybı tahdit edebilir, ama hiçbir zaman bir kâr elde edilmesine yaramaz.

Şu halde, *kârın genel mahiyeti*'ni izah etmek için, ortalama olarak, metaların *gerçek değerlerine satıldıklarını* ve *kârın metaları değerlerince*, yani bu metalarda cisimleşmiş olan iş miktarıyla nispetli olarak

satmaktan doğduğu prensipinden hareket etmemiz lâzımdır. Kârı bu esasa göre izah edemezseniz, onu [başka] hiçbir suretle izah edemezsiniz. Bu size paradoksal ve günlük müşahedelerinizle tezat halinde görünür. [Fakat,] dünyanın güneş etrafında döndüğünü ve suyun pek yanıcı iki gazdan mürekkep olduğunu söylemek de [görünüşteli paradoksaldir. Eşyanın ancak aldatıcı görünüşünü kavrayan hergünlük tecrübenin kontrolüne tâbi tutulduklarında ilmi hakikatler daima paradoksaldir.

VII. — İŞ KUVVETİ

Değerin, herhangi bir metanın değeri'nin mahiyetini, bu kadar seri bir inceleme içinde yapılabileceği ölçüde, tahlil ettikten sonra, [şimdi] dikkatinizi *işin* özel *değeri* üzerine çevirmemiz gerekiyor. Bu noktada da zahiri (görünüşe ait) bir paradoksla yeniden hayretinizi uyandırmak zorunda kalacağım. Siz, hepiniz, hergün sattığınız şeyin işiniz olduğuna, bu itibarla işin bir fiatı bulunduğuna ve, bir metanın fiatı onun değerinin paraca ifadesinden başka bir şey olmadığına göre, mutlaka *işin değeri* diye bir şeyin bulunması gerektiğine kesinlikle inanırsınız. Halbuki, kelimenin alelâde manasıyla, *işin değeri* diye bir şey yoktur. Gördüğümüz gibi, bir metanın değerini teşkil eden şey, o metanın içinde billürleşmiş olan zaruri iş miktarıdır. Fakat, bu değer nosyonunu kullanmak suretiyle, meselâ on saatlik iş gününün değerini nasıl tâyin ederiz? Bu iş gününün içinde ne kadar iş vardır? On saatlik... On saatlik bir iş gününün değeri on saatlik işe, yahut ihtiva ettiği iş miktarına eşittir dersek. bu toolojik¹ ve hattâ üstelik saçma bir söz olur. Bittabi, «*işin*

1. Yani bir muhakeme değil, sadece bir tekrar mahiyetinde. (N.R., 1948.)

değeri» tâbirinin hakikî, fakat gizli mânasını: bir kere keşfettikten sonra, değer bu mâkul olmıyan ve imkânsız görünen kullanılışını izah edebiliriz; tıpkı gök cisimlerinin gerçek hareketlerini keşfettiğimiz zaman, bunların gözle görülebilen veya sadece bazı şekilleriyle farkedilen (fenomenal) hareketlerini izah edebildiğimiz gibi...

İşçinin sattığı, doğrudan doğruya işi değil, fakat *iş kuvveti*'dir. O, bunun tasarrufunu geçici olarak kapitaliste bırakır. Bu, o kadar doğrudur ki, kanun —İngilterede de böyle olup olmadığını bilmiyorum, fakat Kıt'a memleketlerinin birçoğunda böyle olduğu muhakkaktır— bir insanın kendi iş kuvvetini satmak hakkına sahip olduğu *azami müddet*'i tespit eder. Şayet bir insanın, iş kuvvetini sınırsız bir müddet için satmasına cevaz verilseydi, kölelik derhal yeniden kurulmuş olurdu. Bu türlü bir satış, meselâ, işçinin bütün ömrü için yapılmış olsaydı, bir anda onu hayatı boyunca patronunun kölesi haline getirirdi.

İngiltere'nin en eski ekonomistlerinden ve en orijinal filozoflarından biri olan Thomas Hobbes¹ *Leviathan* adlı eserinde bütün kendisinden sonra gelenlerin gözünden kaçan bu noktayı, daha o zamandan insiyakî olarak belirtmişti. Hobbes şöyle diyordu: «Bir in-

1. HOBBS (1588-1679). İngiliz filozofu. 1651 yılında *Leviathan* adlı bir eser yayımlamıştır. Hobbes bu eserinde arzu ettiği devleti, daima ve her şeyde kendisine boyun eğen özel iradelerin tümünden meydana gelen kocaman bir dev halinde tasvir eder. Bu eser mutlakıyetçiliğin bir ekspozesi mahiyetindedir.

Hobbes, daha sonraki eserlerinde (Siyasî vücut hakkında, İnsana dair) inançlı bir sansüalist, materyalist ve determinist olarak görünür. (N.R., 1948).

sanın değeri, diğer bütün şeyler için olduğu gibi, onun *fiatı*'dır: yani onun *kuvvetinin kullanılması* için verilen karşılıktan ibarettir.*

Bu temelden hareket ettiğimiz takdirde, bütün diğer metaların olduğu gibi, *işin değeri*'ni de tâyin edebiliriz.

Fakat bunu yapmadan önce, şu garip fenomenin: piyasada bir yanda toprağa, makinalara, ilk maddelere ve geçim vasıtalarına, [yani] iptidai haliyle topraktan gayri *işin mahsulü* olan her şeye sahip bir alıcılar grubu ile, öbür yanda kendi iş kuvvetlerinden, faal kol ve kafalarından başka satacak hiçbir şeyleri olmıyan bir satıcılar grubunun bulunması fenomeninin nereden ileri geldiğini sorabiliriz. Acaba nasıl oluyor da bu grupların birisi kâr sağlamak ve zenginleşmek için devamlı olarak satın alırken, öbür grup hayatını kazanmak için devamlı olarak satıyor? Bu meselenin incelenmesi bizi, ekonomistlerin ön (*mukaddem*) veya ilk (*iptidai*) birikiş adını verdikleri, halbuki aslında *ilk mülksüzleştirme* diye adlandırılması gereken şeye götürür. [Bu takdirde,] bu *ilk birikiş* denilen şeyin, işçi ile onun iş vasıtaları arasında evvelce mevcut *ilk birliğin dağılışı*'na vardıran bir sıra tarihî prosesüslerden ¹ başka bir şeye delâlet etmediğini görürdük. Fakat, böyle bir araştırma konumun sınırları dışına çıkar. İşçi ile onun iş vasıtaları arasındaki *ayrılık* bir kere tamamen erdi mi, istihsal sistemini baştanbaşa sarsan yeni bir inkılâp onu yıkıp ilk birliği yeni bir tarihî şekil altında yeniden kuruncaya kadar bu ayrılık varlığını korur ve durmadan artan bir ölçüde sürüp gider.

1. Gelişmelerden. (N.R., 1948.)

Şu halde, iş kuvvetinin değeri nedir?

İş kuvvetinin değeri, tıpkı başka her metainki gibi, onun istihsalı için zarurî iş miktarı tarafından tâyin olunur. Bir insanın iş kuvveti, ancak onun canlı ferdiyetinde mevcuttur. Gelişebilmek ve hayatını sürdürebilmek için, onun muayyen bir miktar geçim vasıtaları istihlâk etmesi lâzımdır. Fakat, fert de makina gibi aşınır, onun da yerine bir başkasının konulması icap eder. *Kendi* geçim ve muhafazası için muhtaç olduğu miktarda harcıâlem zarurî mallardan başka, iş piyasasında kendisinin yerini alıp işçi nesillerini devam ettirebilecek çocuklar yetiştirmek için, ona bu en zarurî istihlâk maddelerinden bir miktar daha lâzımdır. Üstelik, iş kuvvetini geliştirmek ve belli bir maharet elde etmek için, onun yeni bir miktar değer daha sarfetmesi gerekir. Maksudımız bakımından, eğitim ve geliştirme masrafları önemsiz miktarlarda olan *ortalama* işi göz önünde bulundurmamız yeter. Fakat, bu vesileyle şunu da belirtmek isterim ki, çeşitli endüstrilerde kullanılan iş kuvvetlerinin değerleri nasıl birbirinden farklı ise, farklı kalitelerde iş kuvvetlerinin istihsal masrafları da öylece birbirinden farklıdır. Bu itibarla, *ücretlerde eşitlik* [olmasının] istemek, bir hatâyâ, hiçbir zaman yerine gelmiyecek *akılsızca* bir arzuya dayanmaktadır. Bu isteğin kaynağı, başlangıç kazyeleri (prémises)'ni¹ kabul ettiği halde, [bunlardan çıkan] neticelerden kaçınmağa çalışan yanlış ve sathî bir radikalizmdir. Ecirlik (ücretlilik) rejiminde iş kuvvetinin değeri başka herhangi bir metain değeri gibi tâyin olunur. Ve farklı neviyelerinin farklı değerleri olduğuna, yani bunlar istih-

1. Yani muhakemenin hareket noktalarını. (N.R., 1948.)

salleri için farklı iş miktarları gerektirdiklerine göre, iş piyasasında farklı fiatlara mâlik olmak *zorundadır*lar. Ecirlik rejiminde *eşit veya hatta âdil bir karşılık (ücret)* istemek, kölelik rejiminde *hürriyet* istemekle birdir. Binaenaleyh, sizin haklı ve âdil saydığınız şey bahis konusu olamaz. Mesele şudur: belli bir istihsal sistemi içinde zaruri ve kaçınılmaz olan şey nedir?

Bu söylediklerimizden görülüyor ki, *iş kuvvetinin değeri*, iş kuvvetinin istihsalı, geliştirilmesi, muhafazası ve idamesi için gereken *en zaruri malların değeri* tarafından tâyin olunur.

VIII. — ARTIK-DEĞER'İN İSTİHSALI

Bir işçinin yaşaması için zaruri harcıâlem malların ortalama miktarının istihsalı için *6 saatlik ortalama iş'e* lüzum olduğunu farzedelim. Yine farzedelim ki, 6 saatlik ortalama iş, 3 şiline eşit miktarda altında gerçekleşmektedir. Bu üç şilin, bu adamın *iş kuvveti'nin günlük değeri'nin fiatı* veya paraca ifadesi olacaktır. Bu adam günde 6 saat çalışıyorsa, hergün, günlük ihtiyacı olan ortalama mal miktarını satın almasına, yani işçi olarak varlığını korumasına yetecek kadar bir değer istihsal edecektir.

Fakat adamımız bir ücretli işçidir. Bu itibarla, iş kuvvetini kapitaliste satmak zorundadır. O, eğer iş kuvvetini günde 3 veya haftada 18 şiline satarsa, değerine satmış olur. Farzedelim ki, o bir iplik işçisidir. Günde altı saat çalışırsa, hergün pamuğa 3 şilinlik bir değer katacaktır. Onun hergün pamuğa kattığı bu değer, ücretinin, yani iş kuvveti için hergün kendisine ödenen fiatın tam muadilini teşkil eder. Fakat, bu

takdirde kapitaliste hiçbir *artık-değer*, yani hiçbir *fazla mahsul* düşmiyecektir. İşte hakiki güçlkle burada karşılaşırız.

Kapitalist, işçinin iş kuvvetini satın alıp değerince ödemekle, başka her alıcı gibi, satın aldığı metayı istihlâk etmek veya kullanmak hakkını kazanmıştır. Nasıl bir makina işletilmek suretiyle istihlâk olunur veya kullanılırsa, bir insanın iş kuvveti de o insan çalıştırılmak suretiyle istihlâk olunur veya kullanılır. Şu halde, kapitalist, işçinin iş kuvvetinin günlük veya haftalık değerini satın almakla, bu kuvveti *bütün gün* veya *bütün hafta* kullanmak, çalıştırmak hakkını elde etmiştir. Bittabi, iş gününün veya haftasının sınırları vardır. Fakat, bunu daha yakından ileride inceleyeceğiz.

Şimdilik, dikkatinizi kesin lönemi olan bir noktaya üzerine çekmek istiyorum.

İş kuvvetinin *değeri*, onun bakım ve muhafazası veya yeniden istihsalı için zarurî iş miktarı tarafından tâyin edilir, ama bu iş kuvvetinin *kullanılması* ancak işçinin faal enerjisi ve fiziki kuvvetiyle sınırlandırılmıştır. Bir atın muhtaç olduğu gıda ile onun süvarisini [sırtında] taşıyabileceği müddet nasıl birbirinden tamamiyle ayrı şeyler ise, iş kuvvetinin günlük veya haftalık *değeri* de bu kuvvetin günlük veya haftalık işleyişinden (exercice) tamamiyle farklıdır. İşçinin iş kuvvetinin *değeri*'ni sınırlandıran iş miktarı, hiçbir suretle onun iş kuvvetinin icra edebileceği iş miktarının sınırını teşkil etmez. İplik işçimizin misalini alalım. İş kuvvetini hergün yeniliyebilmek için, bu işçinin günde 3 şilinlik bir değer yaratması gerektiğini gördük. O, bu 3 şilinlik değeri günde 6 saatlik işiyle yaratmaktadır. Fakat, bu, onu günde 10 veya 12

saat veya daha fazla çalışmaktan alakoymaz. Kapitalist, iplik işçisinin iş kuvvetinin günlük veya haftalık değerini ödemekle bu iş kuvvetini *bütün gün* veya *bütün hafta* kullanmak hakkını elde etmiştir. Şu halde, kapitalist, işçiyi meselâ günde 12 saat çalıştıracaktır. Bu hale göre, iplik işçisi, kendi ücretinin, yarı iş kuvveti değerinin muadilini istihsal etmek için zarurî olan 6 saatin *üstünde* olarak, *fazla iş saatleri* adını vereceğim, bir *diğer altı saat daha* çalışmak zorunda kalacaktır ki, bu *fazla iş* bir *artık-değer* ve bir *fazla mahsul* halinde gerçekleşecektir. Eğer iplik işçimiz, meselâ, günde 6 saatlik işiyle pamuğa, ücretinin tam muadilini teşkil eden 3 şilinlik bir değer katıyorsa, 12 saatte pamuğa 6 şilinlik bir değer katacak ve *buna tekabül eden bir iplik fazlası (surplus)* istihsal edecektir. İşçimiz iş kuvvetini kapitaliste sattığına göre, toplam değer, yani yaratmış olduğu [tekmill] mahsul, muayyen bir müddet için onun iş kuvvetinin sahibi [durumunda] olan kapitaliste aittir. Şu halde, kapitalist 3 şilin ödemek suretiyle 6 şilinlik bir değer tahakkuk ettirmiş (gerçekleştirmiş) olacaktır, çünkü içinde 6 saatlik iş billûrlaşmış bulunan bir değeri ödeyerek, karşılığında, içinde 12 saatlik iş billûrlaşmış bulunan bir değer elde edecektir. Kapitalist bu prosesüsü hergün tekrarlırsa, hergün 3 şilin ödeyerek cebine 6 şilin indirecek demektir ki, bunun bir yarısı yine yeni ücretler ödenmesinde kullanılacak, öbür yarısı ise kapitalist tarafından hiçbir suretle muadili ödenmiyen *artık-değer*'i teşkil edecektir. İşte, kapitalist istihsal, yani ecirlik [sistem], *sermaye ile iş arasında* bu türlü bir *mübadele* [temelil] üzerine; neticede işçiyi işçi, kapitalisti de kapitalist olarak durmadan yeniden meydana getirmesi bir za-

ruret olan bu mübadele [temeli] üzerine kurulmuştur.

Artık-değer haddi, —diğer bütün şartlar aynı kaldığı takdirde— iş gününün, iş kuvveti değerini yenilemek için zarurî olan kısmı ile, *fazla iş* veya kapitalist hesabına (için) *fazladan işlenen müddet* arasındaki nispete tâbidir. Demek oluyor ki, artık-değer haddi, işçinin çalışırken ancak kendi iş kuvveti değerini yeniden istihsal ettiği, yani ücretinin muadilini meydana getirdiği *müddeti aşacak şekilde uzatılan iş gününün bu uzatılış nispetine* bağlıdır.

IX. — İŞİN DEĞERİ.

Şimdi tekrar «*işin değeri veya fiatı*» tâbirine dönmemiz gerekiyor.

Bu değer'in, gerçekte, iş kuvvetinin —bakım ve muhafazası için zarurî metaların değeriyle ölçülen— değerinden başka bir şey olmadığını görmüştük. Fakat, işçi ücretini ancak işi sona erdikten sonra aldığından ve kapitaliste verdiği şeyin hakikatte kendi işi olduğunu düşündüğünden, iş kuvvetinin değeri veya fiatı ona, zarurî bir şekilde, *bizzat işinin fiatı* veya *değeri* olarak görünür. İşçinin iş kuvvetinin fiatı eğer, içinde 6 iş saati gerçekleşmiş olarak, 3 şilin ise ve eğer 12 saat çalışıyorsa, işçi bu 3 şilini zaruretle 12 saatlik işin değeri veya fiatı telâkki eder; halbuki, bu 12 saatlik iş 6 şilinlik bir değeri temsil etmektedir. Bundan iki netice çıkar.

Birincisi: *iş kuvvetinin değeri veya fiatı* haricen *bizzat işin fiatı veya değeri* görünüşünü alır, halbuki

aslında işin değeri veya fiatı sözünün hiçbir mânası yoktur.

İkincisi: işçinin günlük işinin sadece bir kısmı ödendiği, öbür kısmı ise ödenmemiş olarak kaldığı; ve artık-değer'in veya kâr'ın teşekkülüne yol açan fon işte bu [muadili, karşılığ] ödenmemiş kısınıdan veya fazla iş'den ibaret bulunduğu halde, sanki işin tümü ödenmiş iş imiş gibi görünür.

İşte, ücretli iş'i işin diğer *tarihi* şekillerinden ayrıran bu galat görünüştür. Ecirlik (ücretlilik) sisteminin temelinde, [muadili, karşılığ] ödenmemiş iş bile, ödenmiş iş olarak görünür. [Halbuki,] köle için durum tamamiyle tersinedir: kölenin işinin ödenmiş kısmı da hi görünüşte ödenmemiş iş gibidir. Kölenin çalışabilmek için, bittabi, yaşaması ve [işlediğ] iş gününün bir kısmının kendi bakım ve muhafazası için zarurî malların] değerini telâfiye yaraması lâzımdır. Fakat, köle ile efendisi arasında yapılmış bir pazarlık bulunmadığı, iki taraf arasında ne alım ve ne de satım olduğu için, kölenin bütün işi [bir] hiç karşılığında verilmiş gibidir.

Beri yandan, bütün doğu Avrupada daha düne kadar bulunduğunu söyleyebileceğimiz şekliyle serf [durumundakil] köylüyü alalım. Bu köylü, meselâ, 3 gün kendisine ait olan veya kendisine tahsis edilmiş bulunan tarlada çalışmakta, müteakip 3 gün de senyörünün malı olan arazide mecburî ve bedava iş yapmakta idi. Demek oluyor ki, burada ödenen iş ile ödenmeyen iş, gerek zaman gerekse mekân içinde gözle görülür şekilde birbirinden ayrılmış bulunuyordu. Ve bizim liberallerimiz, bir insanın hiç karşılıksız çalıştırılması gibi saçma bir fikir karşısında öfkeyle kendilerinden geçiyorlardı.

Halbuki, gerçekte, bir insanın haftada 3 gün kendi hesabına öz tarlasında, 3 gün de senyörünün malı olan arazide çalışması ile, fabrikada veya atelyede günde 6 saat kendisi için, 6 saat de patronu için çalışması arasında —bu sonraki halde işin ödenen ve ödenmeyen kısımları ayrılmaz şekilde birbirine karışmış olmasına ve bütün bu ameliyenin mahiyeti, *araya mukavelenin girmesi* ve hafta sonlarında yapılan ödeme dolayısıyla tamamen maskelenmiş bulunmasına rağmen— bir fark yoktur. Ödenmeyen iş bu hallerden birinde gönül rızasıyla verilmiş, diğerinde ise zorla alınmış gibi görünür. Bütün fark bundan ibarettir.

Bundan sonra, «*işin değeri*» tâbirini kullandığım zaman, bununla sadece «*iş kuvvetinin değeri*» nin halk ağzında aldığı şekli kullanmış olacağım.

X. — KÂR, BİR META KENDİ DEĞERİNE SATILMAKLA ELDE EDİLİR

Bir saatlik ortalama işin 6 penilik ¹ bir değeri ihtiva ettiğini, yani on iki saatlik ortalama işin 6 şilinlik bir değer taşıdığını farzedelim. Yine farzedelim ki, işin değeri 3 şilin, yani 6 saatlik iş mahsulüdür. Ayrıca, muayyen bir meta [ın istihsalı için istihlâk edilen ilk (iptidaî) maddede, kullanılan makinaların aşınmasında, vs. 24 saatlik bir ortalama işin cisimleşmiş bulunduğu farzedilirse, bu metanın değeri 12 şiline yükselir. Bundan başka, eğer kapitalist tarafından çalıştırılan işçi, bu istihsal vasıtalarına 12 saatlik iş katıyorsa, bu on iki saat [lik iş] 6 şilinlik bir ilâve de-

1. Bir şilinde 12 peni vardır. (N.R.)

ğerde maddeleşecektir. Şu halde, [söz konusu] *mâ-mulün toplam değeri* 36 saatlik billûrlaşmış işe, yani 18 şiline balığ olacaktır. Fakat, işin değeri, yani işçiye ödenen ücret, sadece 3 şilin olacağından, kapitalist, iş-çi tarafından icra edilip metain değerinde gerçekleşen 6 saatlik fazla işe hiçbir karşılık ödemiyecektir. Bu hale göre, kapitalist bu metai değerine, [yani] 18 şiline satmak suretiyle, karşılığını ödemediği 3 şilinlik bir değer elde etmiş olacaktır. Bu 3 şilin, kapitalistin cebe indireceği artık-değer'i, yani kârı teşkil edecektir. Binaenaleyh, kapitalist, [bul] 3 şilinlik kârı, metaini değeri *üstünde* bir fiatla satarak değil, fakat *gerçek değerine* satarak elde edecektir.

Bir metain değeri, o metain ihtiva ettiği *mecmu iş miktarı* tarafından tâyin edilir. Fakat, bu iş miktarının bir kısmı, muadili ücret şeklinde ödenmiş olan bir değeri temsil eder; diğer kısmı ise, muadili *ödenmemiş* olan bir değerde cisimleşir. Metain ihtiva ettiği işin bir kısmı *ödenmiş* iş, diğer kısmı ise *ödenmemiş* işdir. Şu halde, metai *değerine göre*, yani onun istih-sali için kullanılan *mecmu iş miktarının* billûrlaşmış şekli olarak satarken, kapitalist bu metai mutlaka bir kârla satmak zorundadır. Kapitalist, sadece, kendisi-ne bir muadile mâl olmuş bulunan şeyi değil, fakat iş-çisinin işine mâl olmuş bulunmakla beraber kendisi için hiçbir şeye mâl olmamış olan şeyi de satmaktadır. Kapitalist için, metain istihşal masrafları ile bunun gerçek pahası başka başka şeylerdir. Şu halde, tekrar ediyorum, normal ve ortalama kârlar, metaları ger-çek değerlerinin *üstünde* satmakla değil, *gerçek değer-lerine göre* satmakla elde edilir.

XI. — ARTIK-DEĞER'İN AYRILDIĞI MUHTELİF KISIMLAR.

Artık-değer'e, yani metaların toplam değerinin, içinde işçinin *fazla iş'i*, *ödenmemiş iş'i* cisimleşmiş bulunan kısmına *kâr* adını veriyorum. *Kâr*, kapitalist işveren¹ tarafından tümüyle cebe indirilmez. Toprak üzerindeki monopol, toprak sahibine —toprak ister ziraat yapılar, ister demiryolları ya da başka herhangi bir müstahsil gaye için kullanılsın— *rant*² adı altında *artık-değer'in* bir kısmına sahip çıkmak imkânını verir. Öbür yandan, *iş âletleri'ne* sahip olmanın kapitalist işverene bir *artık-değer* istihsal etmek veya, aynı mânaya gelmek üzere, *bir miktar ödenmemiş işe sahip*

1. Dilimizde fransızca «*employeur*» (İngilizce: «*employing*», «*employer*» ve hattâ «*patron*» karşılığında kullanılan bu tâbirin yanıltıcı mânası yukardaki pasajda açıkça belli oluyor. Bilindiği gibi, kapitalist müteşebbis işçiye vermekten ziyade ondan almak durumundadır. Kapitalist, işçinin iş kuvvetini satın alır ve bunu da onun bakım ve muhafazası için asgarî *zarurî karşılığı vererek* yapar. Bu suretle, kapitalist, işçinin iş kuvvetini dilediği gibi kullanmak hakkını elde eder ve bu kuvvetin bütün iş mahsulü artık kapitalistin malıdır. Kapitalist, kapitalist sıfatıyla var olabilmek için, işçiye onun iş kuvveti karşılığı olarak verdiği asgarîye mukabil ondan durmadan daha fazla iş almak mecburiyetindedir. Kapitalist işçiyi değil, işçi kapitalisti besler. Şu halde, kapitalist müteşebbisi, patronu, işçiye geçimini sağlayacak bir kapı açan bir kimse gibi gösteren bu paternalist tâbir kelime mânasıyla yanlıştır. Bununla beraber, Marx'ın aslında yanlış olan «*işin değeri*» tâbiri için söylediği gibi, biz de «*işveren*» tâbirinin «*hakikî fakat gizli mânasını*» bir kere bildikten sonra, bu tâbiri kullanmakta bir mahzur görmedik. (Türkçeye çevirenin notu.)

2. Tabii haldeki toprağın kullanılması için toprak sahibine ödenen kira. (N.R., 1948.)

*çıkma*k imkânını vermesi vakıası, kapitalist işverene [gerekli] iş vasıtalarını tamamen veya kısmen ödünç veren iş vasıtaları sahibini, yani tek kelimeyle *finans kapitalisti*'ni, bu artık-değer'in bir kısmını *faiz* adı altında talep edebilecek duruma getirir; öyle ki, kapitalist işverene, bu sıfatla, ancak *endüstriel* veya *ticari kâr* denilen şey kalır.

Mecmu artık-değer miktarının işbu üç kategoriden fertler arasında bu bölünüşünün hangi kanunlara tâbi bulunduğu meselesi konumuzun tamamıyla dışında kalan bir meseledir. Ancak, yukarıda anlattıklarımızdan şu netice çıkar:

Toprak rantı, faiz ve endüstriel kâr, metain artık-değeri'nin, yani ihtiva ettiği ödenmemiş işin muhtelif kısımları'nın farklı adlarından başka bir şey değildirler ve hepsi de aynı bir kaynaktan ve yalnız bu tek kaynaktan çıkarlar. Bunlar, ne toprak olarak *toprak*'tan, ne de sermaye olarak *sermaye*'den doğarlar; fakat, toprak ve sermaye kendi sahiplerine, kapitalist işveren tarafından işçiden sızdırılan artık-değer'den hisselerine düşen payı almak imkânını sağlarlar. İşçinin kendisi için, fazla işinin, ödenmemiş işinin mahsulü olan bu artık-değer'in münhasıran kapitalist işveren tarafından cebe indirilmesi veya bunun bu artık-değer'in bazı parçalarını rant ve faiz adlarıyla üçüncü şahıslara terketmek zorunda kalması tâli bir önem taşır. Kapitalist işverenin kendi sermayesini kullandığını ve bizzat kendisinin toprak sahibi olduğunu farzederseniz, bu takdirde bütün artık-değer onun cebine akacaktır.

Neticede kendisi için muhafaza edebileceği pay ne olursa olsun, bu artık-değer'i işçiden doğrudan

doğruya sızdıran kapitalist işverendir. Bu itibarla, bütün ecirlik sistemi, halen mevcut bütün istihsal sistemi, kapitalist işveren ile ücretli işçi arasındaki bu münasebete bağlıdır. Demek oluyor ki, müzakerelerimize katılan arkadaşlardan bazıları işleri hafife almağa ve kapitalist müteşebbisle işçi arasındaki bu aslî münasebeti tâli bir mesele gibi mütalâa etmeğe çalışmakla hatâ ediyorlardı. Buna rağmen, bu arkadaşlar, beri yandan, belli bazı şartlar içinde fiatlardaki bir yükselişin kapitalist işveren, toprak sahibi, finans kapitalisti ve eğer isterseniz, vergi toplayıcı üzerinde pek gayrimüsavi (eşit olmıyan) tesirler yapabileceğini ileri sürmekte haklıydılar.

Bu söylenenlerden başka bir netice daha çıkar.

[Bir] metanın değerinde, sadece ilk maddelerin, makinaların, kısaca, istihlâk edilen istihsal vasıtalarının değerini temsil eden kısım *hiçbir gelir* hasıl etmez, *sadece sermayeyi tekrar yerine koyar*. Fakat, bunun dışında, metanın değerinin öbür kısmının, [yanîl *geliri teşkil eden*, yahut ücret, kâr, toprak rantı, faiz şeklinde dağıtılabilen kısmının, ücretlerin değerinden, toprak rantının değerinden, kârın değerinden, vs. *meydana geldiğini* söylemek yanlıştır. Önce ücretleri bir yana bırakarak yalnız endüstriyel kâr, faiz ve toprak rantı ile meşgul olacağız. Metanın ihtiva ettiği *artık-değer*'in, yani değer içinde ödenmemiş iş'i cisimleştiren kısmının üç farklı isim taşıyan unsurlara ayrıldığını görmüş bulunuyoruz. Fakat, metanın değerinin, *bu üç unsurun [birbirinden] müstakil değerlerinin toplanmasından mürekkep veya müteşekkil* olduğunu iddia etmek hakikate tamamiyle aykırı düşer.

Bir saatlik iş 6 penilik bir değerde gerçekleşmek-

te, işçinin [iş] günü 12 saati ihtiva etmekte ise ve bu müddetin yarısı ödenmemiş iş ise, bu fazla iş metaa 3 şilinlik bir *artık-değer* katacaktır. Bu, karşılığı ödenmemiş bir değerdir. Bu 3 şilinlik artık-değer, kapitalistin, toprak sahibi ve finans kapitalisti ile herhangi bir nispete göre paylaşabileceği *fon'un tümünü* temsil eder. Bu üç şilinlik değer, bu kimselerin kendi aralarında paylaşacakları değerın sınırını teşkil eder. Fakat, kapitalist işveren kendi kârını elde etmek için emtianın değerine keyfince bir değer ilâve edip, bu değere toprak sahibi, vs. için de başka birer değer katıldıktan sonra, bu keyfice tespit edilen değerlerin toplanmasından meydana gelmiş değildir, toplam değer... Şu halde, *belli bir değerın* üç kısma *ayrılması* ile, bu değerın birbirinden *müstakil* üç değerın toplanmasından *müteşekkil* olmasını birbirine karıştıran ve bu suretle toprak rantının, kârın ve faizin menşesindeki mecmu değeri indî bir kemiyet haline getiren popüler fikrin ne kadar hatâlı olduğunu görüyorsunuz.

Kapitalist tarafından elde edilen mecmu kâr 100 sterline eşit ise, *mutlak* bir kemiyet olarak düşünül-
düğünde, bu meblâğa biz *kâr tutarı* adını veriyoruz. Fakat, bu 100 sterlinin, avanse edilen sermayeye olan nispetini hesaplarsak, bu *nispî* kemiyete *kâr haddi* adını veririz. Bu kâr haddinin iki şekilde ifade edilebileceği açıktır.

Ücret şekli altında avanse edilen sermayenin 100 sterlin olduğunu farzedelim. Eğer istihsal edilen artık-değer de 100 sterlini buluyorsa —ki bu, işçinin iş gününün yarısının ödenmemiş işten ibaret olduğunu gösterir— ve eğer biz bu kârı ücret olarak avanse edilen sermayenin değerine göre mütalâa edersek, *kâr had-*

*di'nin*¹ yüzde 100'ü bulduğunu söyleriz, çünkü [bu takdirdel] avanse edilen değer yüz, elde edilen değer ise iki yüz olacaktır.

Öbür yandan, yalnız *ücretler şeklinde avanse edilmiş sermaye*'yi değil de, avanse edilen *mecmu sermaye*'yi —ki, meselâ 400 sterlini iptidai maddeleri, makinaları, vs. temsil etmek üzere, 500 sterlindir, diyelim— nazarı itibara alırsak *kâr haddi*'nin ancak yüzde 20'ye baliğ olduğunu söyleriz, çünkü [bu takdirdel] 100 sterlinlik *kâr*, avanse edilen *toplam* sermayenin beşte biri olacaktır.

Kâr haddinin ilk ifade ediliş tarzı, ödenmiş iş ile ödenmemiş iş arasındaki hakikî nispeti, *işin* hakikî *exploitation*² (müsaadenizle bu fransızca kelimeyi kullanıyorum) derecesini gösteren tek ifade tarzıdır. Öbür ifade tarzı ise, en çok kullanılanı olup, filhakkı, bazı maksatlar için uygundur. Her halükârda, bu sonraki ifade tarzı kapitalistin işçiden bedava iş sızdırma derecesini gözlerden gizlemek bakımından pek elverişlidir.

Ben, bundan sonra vereceğim izahatta, kapitalistin sızdırdığı artık -değer'in muhtelif taraflar arasında bölüşülmesiyle ilgilenmeksizin, bu artık-değer'in mecmu miktarını göstermek için *kâr* kelimesini kullanacağım ve *kâr haddi* sözünü kullanırken de, *kâr* daima kapitalistin ücret şekli altında avanse ettiği değere göre ölçeğim.

1. Daha sonra, *Kapital*'de buna «artık-değer haddi» denilmiştir. (Marx, *Kapital*'de «*kâr haddi*» tâbirini ancak *kâr*'ın mecmu sermayeye olan nispeti için kullanır.) (N.R.)

2. İstismar, sömürülme. (Türkçeye çevirenin notu.)

XII. — ' KÂR, ÜCRET VE FİAT ARASINDAKİ GENEL MÜNASEBET

Bir metanın değerinden, ilk maddelerin ve istihlâk edilen diğer istihsal vasıtalarının değerini geri veren değeri çıkartacak olursak, yani o metanın ihtiva ettiği *geçmiş* işi temsil eden değeri tenzil edersek, kalan değer *son olarak* çalıştırılan işçinin ona kattığı iş miktarından ibaret olur. Bu işçi eğer günde on iki saat çalışıyorsa ve on iki saatlik ortalama iş 6 şilinlik bir meblâğda billûrlaşıyorsa, bu 6 şilinlik ilâve değer onun işinin yaratacağı biricik değerdir. İşçinin iş kuvveti tarafından tâyin edilen bu belli değer, gerek işçinin, gerekse kapitalistin kendi paylarını veya temettülerini içinden alacakları biricik fon'dur, ücret ve kâr olarak bölüşülecek yegâne değerdir. Açıkça görüleceği gibi, bu değerın iki taraf arasında değişik nispetlere göre paylaşılabilir olması, değerın bizzat kendisini değiştirmez. Nasıl ki, bir işçi yerine bütün çalışan nüfusu ve bir iş günü yerine, meselâ, 12 milyon iş günü koyarsanız yine hiçbir şey değişmiş olmaz.

Kapitalist ile işçi ancak bu sınırlı değeri, yani işçinin toplam işine göre ölçülen değeri paylaşmak zorunda olduklarından, biri fazla alınca öbürü eksik alacaktır ve *vice versa* (öbürü fazla alınca beriki eksik alacaktır). Ortada hep belli bir miktar bulunduğuna göre, bunlardan birinin (işçinin veya kapitalistin) payı yükseldiği nispette öbürünün payı azalacaktır. Ücretler değişirse kârlar da aksi yönde değişecektir. Ücretler düştüğü takdirde kârlar yükselecek, ücretler yükseldiği takdirde kârlar düşecektir. Eğer, daha önce farzettığımız gibi, işçi 3 şilin, yani yarattığı değerın yarısını alıyorsa, yahut bütün iş günü bir yarısı ile

ödenmiş işten, öbür yarısıyle de ödenmemiş işten meydana geliyorsa, *kâr haddi* yüzde 100'e yükselecektir, çünkü kapitalist de 3 şilin alacaktır. Eğer işçi ancak 2 şilin alıyorsa, yani günün ancak üçte birinde kendisi için çalışıyorsa, kapitalist 4 şilin alacak ve dolayısıyla *kâr haddi* yüzde 200 olacaktır. İşçi 4 şilin alırsa kapitalist ancak 2 şilin alacak ve o zaman *kâr haddi* yüzde 50'ye¹ düşecektir. Fakat, bütün bu tahavvüller metanın değeri üzerinde hiçbir tesir yapmaz. Bunun için, ücretlerde genel bir yükseliş, genel *kâr haddinde* bir düşüşe yol açar, fakat değer üzerinde tesirsiz kalır.

Gerçi, metaların —en sonunda onların piyasa fiyatlarını tanzim etmesi gereken— değerlerini tâyin eden sırf onlarda tespit edilmiş bulunan toplam iş miktarları olup, yoksa bu toplam iş miktarlarının ödenmiş ve ödenmemiş iş olarak bölünmesi değildir, ama bundan hiçbir suretle meselâ 12 saatte istihsal edilen şu veya bu metanın veya bir miktar emtianın değerlerinin daima sabit (constant) kaldığı neticesi çıkmaz. Muayyen bir iş müddeti zarfında yahut muayyen bir miktar iş vasıtasıyla istihsal edilen emtianın sayısı veya kitlesi, bunun istihsalı için kullanılan işin *istihsal kuvveti*'ne tâbi olup, yoksa bu işin uzunluğuna veya *süre*'sine tâbi değildir. Meselâ, iplik imali işine ait istihsal kuvvetlerinin muayyen bir derecesinde, 12 saatlik bir iş günü içinde 12 libre iplik istihsal edildiği halde, istihsal kuvvetlerinin daha aşağı bir derecesinde sadece 2 libre [iplik] istihsal edilir. Öyleyse, bu hallerden birinde 12 saatlik ortalama iş eğer 6 şilinlik bir değerde cisimleşmiş bulun-

1. Asıl metinde yanlışlıkla yüzde 33 1/3 yazılmıştır. (N.R.)

yorsa, 12 libre iplik 6 şilin ederken, öbür halde 2 libre iplik 6 şilin edecektir. Şu halde, bir libre ipliğin bedeli bir halde 6 peni, öbür halde 3 şilin olacaktır. Bu fiat farkı, kullanılan işin istihsal kuvvetinin farklı olması neticesidir. Daha yüksek bir istihsal kuvveti ile bir saatlik iş bir libre iplikte cisimleştiği halde, daha aşağı bir istihsal kuvveti ile 6 saatlik iş bir libre iplikte cisimleşir. Bir libre ipliğin fiatı bir halde, ücretler nispeten yüksek ve kâr nispeti düşük olmasına rağmen, ancak 6 peniyi bulacak; öbür halde ise, ücretler düşük ve kâr nispeti yüksek olmasına rağmen, 3 şilin olacaktır. Bu böyle olacaktır, çünkü beher libre ipliğin fiatını tâyin eden *onun ihtiva ettiği mecmu iş miktarı olup, yoksa bu mecmu miktarın ödenmiş ve ödenmemiş iş olarak ikiye bölünme nispeti* değildir. Yukarıda bahsetmiş olduğum vakıa, [ücret] iyi ödenen işin ucuz, [ücret] iyi ödenmeyen işin ise pahalı emtia istihsal edebilmesi vakıası, böylece paradoksal görünüşünü kaybeder. Bu vakıa, şu genel kanunun ifadesinden başka bir şey değildir: bir metanın değeri, onda cisimleşmiş bulunan iş miktarı tarafından tâyin edilir, ve bu iş miktarı yalnız ve yalnız kullanılan işin istihsal kuvvetlerine tâbidir ve bu itibarla işin prodüktivitesindeki (istihsal kabiliyetindeki) her değişme ile birlikte o da değişir.

XIII. — ÜCRET ARTIŞI ELDE ETMEK VEYA ÜCRET DÜŞÜŞÜNE KARŞI KOYMAK İÇİN TEŞEBBÜSE GEÇİLECEK BELLİBAŞLI HALLER

Şimdi, ücretlerde bir artış elde etmek, yahut bun-

ların azaltılmasına karşı direnmek için teşebbüse geçilecek hallerden, en önemlilerini ciddi bir şekilde inceliyelim:

1. *İş kuvvetinin değeri'nin* yahut, günlük dilde, *işin değeri'nin*, en zarurî malların değeri tarafından tâyin edildiğini gördük. İmdi, muayyen bir memleket-te, işçinin hergün kullandığı en zarurî malların ortalama değeri 3 şilinle ifade edilen 6 saatlik iş ise, günlük bakım ve muhafazasının muadilini yaratmak için işçinin günde 6 saat çalışması icap eder. Eğer bütün iş günü 12 saati buluyorsa kapitalist işçiye 3 şilin vererek onun işinin değerini ödeyecektir. İş gününün yarısı ödenmemiş iş olacak ve kâr haddi yüzde 100'e yükselecektir. Fakat, şimdi, prodüktivitedeki bir azalış dolayısıyla, meselâ, aynı miktarda ziraî mahsulleri elde etmek için daha fazla işe ihtiyaç hasıl olduğunu, öyle ki günlük harcıâlem zarurî gıda maddeleri fiatlarının 3 şilinden 4 şiline çıktığını farzedelim. Bu halde, işin değeri üçte bir, yahut yüzde 33 1/3 nispetinde yükselecektir. O zaman, işçinin daha önceki hayat standardına göre günlük bakım ve muhafazasının muadilini istihsal edebilmesi için iş gününün 8 saatine lüzum hasıl olacaktır. Binnetice, fazla iş 6 saatten 4 saate, kâr haddi de yüzde 100'den yüzde 50'ye düşecektir. [Bu takdirde,] işçi bir ücret artışı talep etmekle, sadece *işinin artan değerini* istemiş olur; tıpkı, başka herhangi bir metanın satıcısının, bu metaa ait istihsal masrafları artar artmaz, bu artan değerın kendisine ödenmesini sağlamağa çalışması gibi... Şayet ücretler yükselmezse, yahut kullanılması mûtat zarurî malların artan değerini karşılamağa yetecek kadar yükselmezse işin *fiatı*, *işin değeri'nin* altına düşer ve işçinin hayat standardı büsbütün kötüleşir.

Fakat, aksi yönde bir değişikliğin meydana gelmesi de mümkündür. İşin prodüktivitesinin artması sayesinde, günlük geçim vasıtalarının aynı ortalama miktarı 3 şilinden 2 şiline düşebilir, yani bu geçim vasıtalarının günlük değeri muadilini istihsal etmek için iş gününün 6 saati yerine ancak 4 saatine lüzum hasıl olabilir. Bu takdirde, işçi evvelce 3 şiline satın alabildiği carî zarurî gıda maddelerinin tamamıyla aynı miktarını [bu defa] 2 şiline satın alabilecek hale gelir. Gerçekte *işin değeri* düşmüş olur, fakat bu azalan değer eskisiyle aynı miktarda emtiayı temsil eder. Böylece, kâr 3 şilinden 4 şiline, kâr haddi de yüzde 100'den yüzde 200'e çıkar. İşçinin mutlak hayat standardı aynı kaldığı halde, *nispî ücreti* ve dolayısıyla, kapitalistinkine kıyasla *nispî sosyal durumu* alçalır. İşçi bu nispî ücret azalışına karşı direniş gösterdiği takdirde, kendi öz işinin artan prodüktivitesinden bir pay elde etmeğe ve eski nispî sosyal durumunu korumağa çalışmaktan başka bir şey yapmış olmayacaktır. Meselâ, hububat hakkındaki kanunların¹ ilgasından sonra, İngiliz fabrikatörleri, bu kanunlara karşı mücadele (agitation) sırasında giriştikleri pek tantanalı taahhütleri açıkça çiğniyerek, ücretleri genel olarak yüzde 10 indirdiler. Başlangıçta, işçilerin

1. Hububat hakkındaki kanun, İngiltereye ithal edilen buğday üzerine oldukça yüksek bir gümrük tarifi koymuştu. Richard Cobden'in liderliği altında toplanan serbest mübadele taraflısı imalâtçılar 1838'den 1846'ya kadar süren bir mücadeleden sonra bu kanunun ilgasını sağladılar. Bunlar, bilhassa, ekmek fiyatlarını indirmek hedefini güdüyorlardı. Bundan maksatları da ücretleri düşürmek ve bu suretle mamullerinin daha ucuzlayacak olan fiyatları sayesinde yeni yeni piyasalar ele geçirmektir. (N.R., 1948.)

mukavemeti bastırıldıysa da, daha sonra, burada üzerinde duramayacağım bazı hal ve şartlar dolayısıyla, kaybedilen bu yüzde onlar geri alındı.

2. En zarurî gıda maddelerinin *değerleri* ve binnetice *işin değeri* aynı kalabilir, fakat *paranın değeri*'nde daha önceki bir *değişiklik* dolayısıyla bunların para olarak fiatlarında bir *değişiklik* meydana gelebilir.

Meselâ, daha zengin altın madenlerinin keşfedilmesi, vs. sayesinde iki ons altının istihsalı, evvelce bir ons altının istihsalı için gereken işten fazlasını gerektirmez olur. Bu takdirde, altının *değeri* yarı yarıya, yani yüzde 50 düşecektir. O zaman, diğer bütün metallerin *değerleri* daha önceki *paraca fiatlarının* iki mislini temsil edeceklerine göre, *işin değeri* için de aynı şey olacaktır. On iki saatlik iş daha önce 6 şilinde ifadesini bulurken, şimdi 12 şilinde ifadesini bulacaktır. Şayet işçinin ücreti 6 şiline yükselecek yerde 3 şilin olarak kalırsa, *işinin para olarak fiatı* ancak *işinin değerinin yarısına* tekabül edecek ve onun hayat standardı korkunç şekilde kötüleşecektir. İşçinin ücreti yükseldiği, ama bu yükseliş altın değerinin düşüşü nispetinde olmadığı takdirde de aynı şey az veya çok büyük bir ölçüde meydana gelir. Böyle bir halde, ne işin istihsal kuvvetinde, ne arz ve talepte, ne de değerlerde herhangi bir *değişiklik* olur. Değişen sadece bu değerlerin paraca *adlandırılışları*'dır. Bu gibi bir halde, işçinin ücretlerde nispi bir artış istemekte direnmemesi gerektiğini iddia etmek, ona [gerçek] şeyler yerine kelimelerden (adlardan) ibaret bir ücretle yetinmesi gerektiğini söylemek demektir. Bütün geçmiş tarih, buna benzer bir para depre-

siasyonu olduğu zaman daima kapitalistlerin işçileri dolandırmak için bunu fırsat bildiklerini ispat etmektedir. Pek yaygın bir ekonomistler topluluğu (ekolü), yeni altın yataklarının keşfedilmesi, gümüş madenlerinin daha iyi bir şekilde işletilmesi ve [piyasaya] daha ucuz civa arzı dolayısıyla kıymetli madenlerin değerinde yeni bir düşüş olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia, daha yüksek ücretler elde etmek için Kıt'a üzerinde genel olarak ve aynı zamanda girilen mücadeleyi izah eder mahiyettedir.

3. Şimdiye kadar *iş günü*'nün muayyen sınırları olduğunu farzettik. Halbuki, iş gününün özü icabı olan değişmez sınırları yoktur. Kapitalizm, durmadan onu mümkün azamî fizikî sınırına kadar uzatmağa çalışır, çünkü fazla iş ve, dolayısıyla, bundan çıkan kâr da aynı nispette artmış olur. Kapitalistler iş gününü uzatmağa ne kadar muvaffak olurlarsa, sahip çıkabilecekleri başkalarına ait iş miktarı da o kadar fazla olur. XVII nci yüzyıl ve hattâ XVIII inci yüzyılın ilk üçte ikisi zarfında, bütün İngilterede normal iş günü on saat idi. Jacobin'lere karşı savaş¹ —ki bu, gerçekte, İngiliz aristokrasisinin İngiliz emekçi kitlelerine karşı bir savaşı olmuştur— sırasında sermaye, Baküs şenlikleri yaparken², iş gününü 10 saatten 12, 14, 18 saate çıkardı. Hiç de gözü yaşlı bir santi-

1. Ültra-reaksiyoner İngiliz Başbakanı William Pitt, Fransız ihtilâli sırasında bir müdahale harbi tertipleddi. Bu harp, denizlere hâkim olma gayreti içinde, İngiliz işçi sınıfının daha büyük bir şiddetle sömürülmesi neticesini vermiştir. (N.R., 1948.)

2. Yani kudretinin zirvesinde iken. (N.R., 1948.)

mantalist sayılabilecek bir kimse olmıyan Malthus¹, 1815 yılına doğru yayımladığı bir broşürde, durum böyle devam ettiği takdirde milletin hayat kaynağının tehlikeye gireceğini bildiriyordu. Yeni icat makinalarının yaygınlaşmasından (genelleşmesinden) birkaç yıl önce, 1765'e doğru, İngilterede: *Ticaret üzerine deneme* adlı bir broşür yayımlandı. İşçi sınıfının can düşmanı olan adı meçhul yazar, bu broşürde, iş günü sınırlarının genişletilmesi lüzumu üzerinde hayli dil döküyor ve bu maksatla, diğer bazı tedbirler cümlesinden olmak üzere, *iş evleri (Working houses)* kurulmasını teklif ederek, bunların «dehşet evleri» olması gerektiğini söylüyordu. Peki, acaba bu adı meçhul yazarın bu «dehşet evleri» için teklif ettiği iş gününün uzunluğu ne kadar olacaktı? *12 saat*, [yani] tam da kapitalistlerin, ekonomistlerin ve nâzırların, 1832 yılında, yalnız mevcut iş günü olarak değil, hattâ 12 yaşından aşağı bir çocuk için zarurî iş günü olarak ilân ettikleri müddet kadar.

İşçi, iş kuvvetini satmakla —ki şimdiki sistemde o böyle yapmağa mecburdur—, bu iş kuvvetinin kullanılışını, bazı mâkul sınırlar içinde kalmak şartıyla, kapitaliste bırakmaktadır. İşçi, iş kuvvetini —tabii yıpranışı bir yana bırakılırsa— muhafaza etmek için satar, yoksa mahvetmek için değil. İşçinin, iş kuvvetini günlük veya haftalık değerine göre satması vakıası bile, bu kuvvetin bir günde veya bir haftada, 2 günlük

1. MALTHUS, Thomas, Robert (1766-1834), İngiliz rahip ve iktisatçısı. Bilhassa, doğum sayısının sınırlandırılması hakkındaki teorisiyle ün kazanmıştır. Malthus'un fikrince, bu teori sayesinde proletaryanın kapitalist rejimin sebebiyet verdiği sefaletle çare bulması mümkün olacaktı. (N. R., 1948.)

veya 2 haftalık bir yıpranışa uğratılmıyacağı mânasını tazammun eder. 1000 sterlin değerinde bir makinayı alalım. Bu makina eğer 10 yılda yıpranıyorsa, imaline iştirak ettiği metaların değerine yılda 100 sterlin katar. Eğer 5 yılda aşınıyorsa bu değere [metaların değerinel] yılda 100 sterlin ilâve eder, yani onun yıllık yıpranışının değeri, bu yıpranışın hızıyla ters nispetlidir¹. Fakat, işçiye makinadan ayrılan fark şudur ki, makina tamamiyle kullanıldığı nispette yıprandığı halde, işçi işinin basit adedi toplamının gösterdiğinden çok daha büyük bir ölçüde çö-tünküye uğrar.

İşçiler iş gününü eski mâkul sınırlarına indirmeye gayret ettikleri yahut, normal iş gününün kanunla tespitini kabul ettiremedikleri yerde, bir ücret zammı ile —hem yalnız sızdırılan fazla işe göre hesaplanmış bir ücret zammı ile değil, fakat daha yüksek nispette bir ücret zammı ile— fazla işe gem vurmağa çalıştıkları zaman, hem kendi kendilerine, hem de soylarına karşı bir vazifeyi yerine getirmekten başka bir şey yapmış olmazlar. [Bu takdirde,] işçiler sadece sermayenin zorbaca gasplarına sınır çekmiş olurlar. Zaman, insanın gelişme alanıdır. Hiçbir boş zamanı olmıyan; bütün ömrü, uyumak, yemek yemek, vs. gibi tamamiyle fiziki bazı basit fasılalar dışında, kapitalist hesabına yaptığı iş tarafından yutulan bir insan bir yük hayvanından bile daha aşağıdır. Bu insan, başkası için servet istihsal eden bir makina-dır; bedenlen ezilmiş, zihnen eblehleşmiştir. Gelgelelim, bütün modern endüstri tarihi, sermayenin, bir

1. Makina ne kadar hızlı yıpranırsa, yıpranışının yıllık değeri de o kadar büyük olur. (N. R., 1948.)

engelle karşılaşmadığı takdirde, bütün işçi sınıfını pervasızca ve merhametsizce aşağılığın bu en aşağı derecesine indirmeğe çalıştığını göstermektedir.

Kapitalist iş gününü uzatırken *daha yüksek ücretler* ödeyebilir, fakat ücretlerdeki artış sızdırılan daha büyük iş miktarını ve bunun neticesi olarak iş kuvvetinin daha hızlı çöküşünü karşılamıyorsa, o, [daha yüksek ücret ödemesine rağmen,] yine de *işin değeri*'ni düşürmüş olacaktır. Aynı şey başka bir tarzda daha meydana gelebilir. Burjuva istatistikçileriniz size, meselâ, Lancashire'daki fabrikalarda çalışan ailelerin ortalama ücretlerinin artmış olduğundan dem vuracaklardır. [Lâkin,] bu istatistikçiler, kapitalist Jaggernaut'un¹ [saltanat arabasının] tekerlekleri altına sadece erkeğin işi yerine, bugün artık aile reisinin, karısının ve belki de 3-4 çocuğun atılmakta olduğunu ve ücretlerdeki yükseliş toplamının, aileden sızdırılan fazla iş toplamına tekabül etmediğini unutuyorlar.

İş gününün tâyin edilmiş sınırları içinde dahi —ki halen fabrikalar kanunu'na² tâbi bütün endüstri kolalarında böyle tâyin edilmiş sınırlar mevcuttur— *işin değeri*'ni eski seviyesinde tutmak için olsun, [bazen] ücretlerin yükseltilmesi bir zaruret halini alabilir. Bir insan, işinin *entansitesini* (*kesafetini, şiddetini*) arttırmak suretiyle, evvelce 2 saatte harcadığı hayati kuvveti bir saatte harcayabilir. İşte, fabrikalar kanunu-

1. Hindu ilâhı Vişnu'nun lâkaplarından biri. Dinî bayramlarda dindarlar sık sık kendilerini Vişnu'nun heykelini taşıyan arabanın tekerlekleri altına atarak çığnetirlerdi. (N.R.)

2. İngiliz parlâmentosu tarafından kabul edilen 1850 tarihli kanun (Factory act) bütün işçiler için iş günü süresini sınırlandırıyordu. (N.R., 1948.)

na tâbi tutulan endüstrilerde, makinaların hızlandırılması ve tek bir kimse tarafından nezaret edilen makinalar sayısının şimdi daha çok olması sebebiyle, bir dereceye kadar böyle bir durum hasıl olmuştur. İşin entansitesinin yükselmesi, yahut bir saatte harcanan iş miktarının artması iş gününün kısalmasıyla uygun bir nispette gidiyorsa, o zaman bundan faydalanan olan işçidir. [Yok,] bu sınır aşıyorsa, işçi bir yandan kazandığını öbür yandan kaybeder ve 10 saatlik iş daha önceki 12 saatlik iş kadar tahripkâr bir tesir yapabilir. İşçi, işin yükselen entansitesine uygun düşen ücret artışları [elde etmek] için mücadele ederek sermayenin gayretlerini engellemekle kendi işinin depresiyasyonuna (değerden düşmesine) ve soyunun yozlaşmasına (tereddisine) karşı koymaktan başka bir şey yapmış olamaz.

4. Hepinizin bildiği gibi, kapitalist istihsal, burada izaha lüzum görmediğim bazı sebeplerden ötürü, muayyen peryodik devrelerden (cycles) geçer. Kapitalist istihsal sırasıyla huzur, artan canlılık, refah, fazla istihsal, buhran ve durgunluk hallerinden geçer. Metaların piyasa fiyatları ile piyasa kâr hadleri bazen ortalamaları altına inip bazen tekrar ortalamaları üstüne çıkarak bu safhalara intibak ederler. Devreyi tümüyle göz önüne alırsanız, piyasa fiyatındaki bir sapmanın başka bir sapma ile telâfi edildiğini ve, devrenin ortalaması alınacak olursa, metaların piyasa fiyatlarının onların değerleri tarafından tanzim edildiğini görürsünüz. Peki! [öyleyse,] piyasa fiyatlarının düşüş safhası ile buhran ve durgunluk safhalarında işçi, eğer işinden büsbütün atılmamışsa, mutlaka ücretinde bir azalış beklemelidir. Aldanmış olma-

mak için, işçinin, piyasa fiyatlarında böyle bir düşüş halinde bile, ücretlerde azalışın ne nispette bir zaruret haline geldiğini kapitalistlerle tartışması icap eder. İşçi, refah safhasında, aşırı kârlar sağlandığı sırada, ücret artışları [koparmak] için mücadele etmediği takdirde, [belli] bir endüstriyel devre ortalaması içinde, kendi *ortalama ücreti*'ni, yani işinin *değeri*'ni bile elde etmeğe muvaffak olamaz. Devrenin iniş safhalarında ücreti zarurî olarak zarar görmüş olan işçinin, devrenin refah safhalarında bunu telâfi edecek uygun bir karşılıktan kendi kendisini mahrum bırakmasını istemek saçmalığın dikâlâsı olur. Genel olarak, bütün metaların *değerleri*, ancak, piyasa fiyatlarındaki sürekli değişikliklerin [herbir cins meta için ayrıcal birbirlerini telâfi etmeleri suretiyle gerçeklik kazanır ve piyasa fiyatlarındaki sürekli tahavvüller de arz ve talebin devamlı dalgalanmaları neticesidir. Şimdiki sistem temeli üzerinde, iş (emek) de tıpkı diğer metalar gibi bir metadan başka bir şey değildir. Bu itibarla, değerine uyan bir ortalama fiyata ulaşmak için onun da aynı dalgalanmalardan geçmesi icap eder. Bir yandan işi bir meta sayıp, öbür yandan onun emtia fiyatlarını tâyin eden kanunlardan bağımsız olmasını istemek bir saçmalık olur. Kölenin aldığı geçim vasıtaları sabit ve değişmez bir miktardır, ama ecirin (ücretli işçinin) aldığı öyle değildir. Şu halde, bunun [ecirin] hiç olmazsa bir haldeki ücret düşüşünü telâfi etmek için, başka bir halde bir ücret artışı koparmağa çalışması gerekir. O, eğer kapitalistin iradesini, diktasını değişmez bir kanun olarak kabul etmekle yetinseydi, kölenin sahip olduğu güvenlikten [bile] faydalanmadan onun olanca sefaletini paylaşmış olurdu.

5. Ele aldığım bütün hallerde, yani yüz halden 99'unda, ücretlerin arttırılması uğrunda bir mücadelede *daha önceki* [bazı] değişiklikleri izlemekten başka bir şey yapmadığını ve istihsal miktarında, işin istihsal kuvvetinde, işin değerinde, paranın değerinde, sızdırılan işin vüsat veya kesafetinde (enstansite-sinde), —arz ve talepteki dalgalanışlara tâbi olan ve endüstriyel devrenin çeşitli safhalarına göre meydana gelen— piyasa fiatları dalgalanışlarında daha önceki tahavvüllerin zarurî neticesi olduğunu; kısaca, bütün bu hallerin sermayenin daha önceki etkilerine karşı işçiler tarafından gösterilen tepkilerden ibaret bulunduğunu gördünüz. Ücret artışları uğrunda mücadeleleri bütün bu hal ve şartlardan bağımsız olarak ve ancak ücretlerdeki değişiklikleri göz önünde bulundurarak ele alır ve bunları doğuran diğer bütün değişiklikleri ihmal ederseniz, sizi yanlış neticelere vordıracak yanlış başlangıç kaziyesinden ¹ hareket etmiş olursunuz.

XIV. — SERMAYE İLE İŞ ARASINDAKİ MÜCADELE VE NETİCELERİ

1. İşçinin, ücretlerin indirilmesine karşı gösterdiği peryodik mukavemetin ve ücret artışları elde etmek için peryodik olarak giriştiği gayretlerin, ecirlik sistemine ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu ve işin emtia ile bir hale gelmesi ve bu yüzden genel fiat hareketini tanzim eden kanunlara tâbi bulunması sebebiyle meydana geldiğini; ve bundan başka, ücretlerde genel bir yükselişin kâr haddinde bir genel düşüşe

1. Bkz. s. 64, not 1. (N.R., 1948.)

yol açmakla beraber, metaların ortalama fiyatları veya değerleri üzerinde bir tesiri olmayacağını gösterdikten sonra, şimdi son olarak sermaye ile iş arasındaki bu devamlı mücadelede işin ne dereceye kadar galip gelme şansına sahip bulunduğu meselesine varıyoruz.

Bu meseleyi genel bir tarzda cevaplandırarak, işin *piyasa fiyatı*'nın, diğer bütün metalarinki gibi, eninde sonunda onun *değeri*'ne intibak edeceğini, bu itibarla, her türlü yükseliş ve alçalışa rağmen işçinin, ne yaparsa yapsın, en sonda ortalama olarak ancak işinin değerini —ki bu değer onun iş kuvvetinin değerinden ibarettir ve iş kuvvetinin değeri de muhafazası ve üremesi (reproduction) için zarurî olan geçim vasıtalarının değeri tarafından tâyin edilir ve bu vasıtaların değerini tanzim eden netice itibarıyla bunların istihsalı için gereken iş miktarıdır— alacağını söyleyebilirdim.

Fakat, *iş kuvvetinin değeri*'ni, *işin değeri*'ni diğer bütün metaların değerlerinden ayıran bazı özel hal ve şartlar vardır. İş kuvvetinin değeri, biri sırf fiziki, diğeri ise *tarihi* veya sosyal olmak üzere iki unsurdan müteşekkildir. İş kuvveti değerinin *nihaî sınırı*'nı *fiziki* unsur tâyin eder, yani hayatta kalmak ve üretmek, fiziki mevcudiyetini sürdürmek için işçi sınıfının yaşamak ve çoğalmak için mutlaka gerekli olan geçim vasıtalarını elde etmesi lâzımdır. Şu halde, mutlaka gerekli olan bu geçim vasıtalarının *değeri*, *işin değeri*'nin nihaî sınırını teşkil eder. Diğer taraftan, iş günü uzunluğunun da, gayet elâstiki olmakla beraber, nihaî sınırları vardır. İş gününe nihaî sınırını veren işçinin fiziki kuvvetidir. İşçinin hayati kuvvetinin günlük tüketilişi belli bir dereceyi aşacak olursa, bu

kuvvetin hergün yeni bir faaliyet temin etmesi imkân-sızlaşır. Bununla beraber, söylediğimiz gibi, bu sınır gayet elâstikidir. İş piyasası, kuvvetli ve uzun ömürlü bir sıra nesillerle olduğu kadar, birbirini hızla takip eden mariz ve kısa ömürlü nesillerle de pekâlâ beslenebilir.

İşin değeri, bu sırf fizyolojik unsura paralel olarak, her memlekette bir de *gelenek halindeki hayat standardı* tarafından tâyin olunur. Bu gelenek halindeki hayat standardı, yalnızca fizikî hayattan ibaret olmayıp, insanların içinde yaşadıkları ve yetişmiş oldukları sosyal şartlardan doğan bazı ihtiyaçların tatminini de tazammun eder. İngiliz hayat standardı İrlandanın hayat standardına, bir Alman köylüsünün hayat standardı Livonya köylüsününkine irca edilebilir. Tarihi geleneğin ve sosyal alışkanlıkların bu bakımdan oynadıkları rolün önemini Bay Thornton'un¹, *Nüfus fazlalığı* hakkındaki eserinde görebilirsiniz. Thornton bu eserinde İngilterenin muhtelif ziraat bölgelerinde, bugün bile ortalama ücretlerin, bu bölgelerin toprak köleliğinden (serflikten) çıkış sırasında içinde bulundukları hal ve şartların az veya çok elverişli olmasına göre, birbirinden az veya çok farklı olduğunu gösteriyor.

İşin değerine giren bu tarihi veya sosyal unsur artabilir veya eksilebilir, [veya] geriye sadece *fizyolojik sınır* kalacak şekilde büsbütün ortadan kalkabilir. İflâh olmaz bütçe otlakçısı ve vazifesiz maaşlı ihtiyar Georges Rose'un deyişiyle, kutsal dinimizin bah-

1. THORNTON, William, Thomas (1813 - 1880). John Stuart Mill'in şakirdi ve serbest mübadele taraflısı İngiliz ekonomist. (N.R., 1948.)

şettiği tesellileri şu Fransız kâfirlerinin saldırılarından masun kılmak için girişilmiş olan *Jacobin'lere karşı savaş* zamanında, önceki bölümlerden birinde kendilerinden pek sempatiyle söz ettiğimiz namuslu İngiliz çiftçileri, ziraat işçilerinin ücretlerini bu *sırf fiziki asgari*'nin bile altına indirerek, neslin (race) fiziki muhafazası için zaruri olan şeyleri *Hayır İşleri Kurumu*'na¹ tamamlattılar. Ücretli işçiye köle, Shakespeare'in hür ve mağrur köylüsünü de devletçe beslenen bir yoksul haline getirmenin şerefli bir tarzıydı bu.

Muhtelif ülkelerdeki ve aynı bir ülkede farklı tarih devirlerindeki standard ücretleri, yani işin değerlerini mukayese ederseniz, *işin değeri*'nin bizzat bir sabit kemiyet olmadığını, diğer bütün metallerin değerleri değişmeden kaldıkları farzedilse bile, onun değiştiğini görürsünüz.

Piyasadaki kâr hadleri'nin buna benzer bir mukayesesini, yalnız bu kâr hadlerinin değil, fakat bunların *ortalama*'sının da değiştiğini ispat ederdi

Kârlar'a gelince, bunların *asgari*'sini tâyin eden bir kanun mevcut değildir. Bunların nihai düşüş sınırının neresi olduğunu söyleyemeyiz. Niçin bu sınırı tespit edemeyiz? Çünkü, *asgari* ücretleri tespit etmek elimizde olduğu halde, *azami* ücretleri tespit etmek elimizde değildir. Biz, sadece şunu söyleyebiliriz: iş gününün sınırları belli farzedildiği takdirde, *kârlar azamisi*, *ücretlerin en aşağı fizyolojik sınırı*'na; ücretler belli farzedildiği takdirde, *kârlar azamisi*, iş günü-

1. İngilizce metinde *Hayır İşleri Kurumu* (Bureau de bienfaisance) yerine *Fukarayı koruma kanunları* (Poor Laws) deniliyor. (Türkçeye çevirenin notu.)

nün işçinin fizikî kuvvetlerinin dayanabileceği son hadde kadar uzatılmasına tekabül eder. Bu hale göre, kâr azamisi ancak ücretin fizyolojik asgarisi ile iş gününün fizyolojik azamisi tarafından sınırlandırılmıştır. *Azamî kâr haddi*'nin bu iki sınırı arasında gayet geniş bir varyasyonlar ıskalası bulunmasının mümkün olduğu aşikârdır. Kâr haddinin gerçek (bilfiil mevcut) derecesi ancak sermaye ile iş arasındaki aralıksız mücadele tarafından tâyin edilir; kapitalist mütemadiyen ücretleri fizyolojik asgarilerine indirmeğe ve iş gününü fizyolojik azamisine çıkarmağa çalışırken, işçi de durmadan aksi yönde baskı yapar.

Neticede mesele mücadele eden taraflar arasındaki kuvvet nispetine gelip dayanır.

2. İngilterede ve diğer bütün memleketlerde iş gününün sınırlandırılması'na gelince, bu hiçbir zaman *kanunî müdahale*'den gayri bir vasıta ile düzene konulmuş değildir. [Ve,] işçilerin dışarıdan devamlı baskısı olmasaydı bu müdahale aslâ vuku bulamazdı. Her halükârda, bu netice hiçbir zaman işçilerle kapitalistler arasında yapılacak özel anlaşmalarla elde edilemezdi. [İşte,] *genel politik aksiyon*'un bu lüzumu da ispat etmektedir ki, sırf ekonomik mücadelede sermaye daha kuvvetlidir.

İşin değeri'nin *sınırları*'na gelince, bu sınırların tespiti fiiliyatta daima arz ve talebe bağlıdır. Arz ve talep derken, kapitalistlerden gelen iş talebi ve işçiler tarafından yapılan iş arzını kast ediyorum. Koloni ülkelerde arz ve talep kanunu işçi lehine işler. Amerika Birleşik Devletleri'nde ücretlerin nispeten yüksek seviyede olması bu yüzdendir. Sermaye ne kadar çabalarsa çabalasın, bu ülkede ücretli işçilerin, mütema-

Şimdi, sermayenin bütün istihsal prosesüsüne hâkim durumda bulunduğu eski medeniyet [dünyası] ülkelerine gelelim. Meselâ, 1849'dan 1859'a kadar İngilterede ziraat işçilerinin ücretlerindeki yükselişi ele alalım. Bunun neticesinde ne oldu? Çiftçiler buğdayın ne değerini, ne de hattâ piyasa fiyatını, dostumuz Weston'un herhalde onlara tavsiye edecek olduğu gibi, arttırabildiler; bilâkis, bunların düşmesini kabul etmek zorunda kaldılar. Fakat, bu onbir yıl zarfında çiftçiler her çeşitten makinalar kullanmağa başladılar, yeni ilmi metodlar tatbik ettiler, ziraate elverişli top-

1. Bkz. **Kapital**, C.I, Böl. XXXIII, s. 790, not 1: «Burada hür muhacirler tarafından kolonize edilen bâkîr topraklı hakiki kolonileri kastediyoruz. Birleşik Devletler, ekonomik bakımdan el'an Avrupa'nın bir kolonisinden ibarettir. Ayrıca, fâtihtlerce kabul ettirilen düzenleri, köleliğin lâğvıyla çoktandır kökten değişikliğe uğramış bulunan eski plântasyonlar da bu kategoriye sokulabilir.» Koloni ülkelerde topraklar, her tarafa, mecburen özel mülkiyete kalbedildiğinden, ücretli işçiler kendi kendilerine yeten müstahsiller haline gelmek imkânını kaybetmişlerdir. (İngilizce baskıya konulan not.)

raklardan bir kısmını mera haline getirdiler, çiftliklerini genişlettiler ve böylece istihsalin hacmini arttırdılar. Çiftçiler, bu ve daha başka vasıtalarla işin istihsal kuvvetini arttırıp ona olan talebi azalttıklarından, ziraat işçileri nüfusunda yeniden bir nispi fazlalık meydana getirmiş oldular. İşte, durmuş oturmuş eski ülkelerde sermayenin ücret artışlarına karşı, az ya da çok hızlı bir şekilde, gösterdiği reaksiyon bu genel metoda göre cereyan eder. Ricardo'nun çok doğru olarak belirttiği gibi, makina iş (emek) ile devamlı rekabet halindedir ve çoğu defa, ancak işin fiatı belli bir seviyeyi bulduğu zaman kullanılmağa başlanabilir. Fakat, makina kullanılması, işin istihsal kuvvetini arttırmağa yarayan müteaddit metodlardan sadece bir tanesidir. Alelâde işde nispi bir bolluk yaratan bu gelişme öbür yandan kalifiye işi basitleştirir ve böylece bunun değerini düşürür.

Aynı kanun kendisini başka bir şekilde de hissettirir. İşin istihsal kuvvetinin gelişmesiyle birlikte sermaye birikişi, ücretlerin nispeten yüksek olmasına rağmen, ziyadesiyle hızlanır. Buna bakarak, Adam Smith gibi, —ki onun sağlığında modern endüstri henüz ancak başlangıç safhasındaydı— hızlanan sermaye birikişinin, iş talebinde artış temin etmek suretiyle, terazinin kefesini zarurî bir şekilde işçinin tarafına eğeceği neticesi çıkarılabilir. Yine bu sebeptendir ki, birçok çağdaş yazarlar, İngiliz sermayesi şu son yirmi yıl içinde İngiliz nüfusundan çok daha hızlı bir şekilde artmış olduğu halde, ücretlerin daha fazla artmamış olması karşısında hayrete düşmüşlerdir. Lâkin, sermayenin devamlı birikişine paralel olarak, *sermayenin terkiibinde gittikçe artan bir değişme* olur.

Mecmu sermayenin, sabit sermaye'den¹, [yani] makinelerden, iptidai maddelerden, mümkün her çeşit istihsal vasıtalarından ibaret olan kısmı, sermayenin ücretler halinde, yani işin satın alınmasında kullanılan diğer kısmına kıyasla daha çabuk artar. Bu kanun, Barton, Ricardo, Sismondi, profesör Richard Jones, profesör Ramsey, Cherbuliez² ve daha birçokları tarafından oldukça doğru bir şekilde tesbit edilmiştir.

Sermayenin bu iki unsuru arasındaki nispet başlangıçta 1'e karşı 1 ise, endüstrinin terakkisiyle birlikte bu nispet 1'e karşı 5, vs. olur. 600'lük bir toplam

1. Marx daha sonra buna, ücret halini alan sermayenin («değişen» sermaye) aksine olarak, «değişmiyen» sermaye adını vermiştir. (N.R.)

2. BARTON, John. — XVIII'inci yüzyıl sonları ile XIX'uncu yüzyıl başlarında yaşamış bir İngiliz iktisatçısı. Bellibaşlı eseri: Cemiyette çalışan sınıfların durumuna tesir eden şartlar üzerine düşünceler, Londra, 1817.

RICARDO, David. — Bkz. s. 47, not 1.

SİSMONDİ, Simonde de (1773 - 1842). İsviçreli iktisatçı ve tarihçi. Küçük burjuva sosyalizminin temsilcisi. Eserleri: Muhtasar Fransa tarihi, İtalyan Cumhuriyetlerinin tarihi.

JONES, Richard (1790 - 1855). İngiliz iktisatçısı. Londra Kraliyet Koleji ekonomi politik profesörü. Haileybury koleji tarih ve ekonomi politik kürsüsünde Malthus'e halef olmuştur. Bellibaşlı eseri: Servetin dağılışı ve vergilerin kaynakları üzerine deneme, Londra, 1831. Değerli yanı, istihsal tarzlarında tarihi bir tekâmül bulunduğunu anlamış olmasıdır.

RAMSEY, George (1800 - 1871). İngiliz iktisatçısı ve filozofu. Bellibaşlı eseri: Servetin dağılışı üzerine deneme. Edimbourg, 1836. Başlıca meziyetli, ilk defa olarak, değişmiyen sermaye ile değişen sermayeyi birbirinden ayırmış olmasıdır.

CHERBULIEZ, Antonin-Elisée (1797-1869). İsviçreli iktisatçı. Eserleri: Anayasa teminatları teorisi, İsviçre'de demok-rasi. (N.R., 1948.)

sermaye üzerinden âletlere, iptidai maddelere 300 ve ücretler için de 300 yatırılmakta ise, 300 yerine 600 işçilik bir talep yaratmak için toplam sermayeyi sadece iki misli arttırmak yeter. Fakat, 600'lük bir sermaye üzerinden makinalara, malzemeye 500 ve ücretlere sadece 100 yatırılmış ise, 300 yerine 600 işçilik bir talep yaratmak için bu sermayeyi 600'den 3.600'e çıkarmak gerekir. Demek oluyor ki, endüstrinin gelişmesinde iş talebi sermaye birikisiyle atbaşı beraber gitmez. Bu talep şüphesiz artacaktır, ama sermayenin artışına kıyasla durmadan azalan bir nispette artacaktır.

Şu birkaç belirtmenin de yeterince gösterdiği gibi, modern endüstrinin gelişmesi zarurî bir şekilde terazinin kefesini işçinin aleyhine olarak hergün biraz daha kapitalistten yana eğecektir. Binaenaleyh, kapitalist istihsalin genel temayülü ücretlerin ortalama seviyesini yükseltmek değil, bilâkis bunu düşürmek, yani *işin değeri*'ni, az veya çok, *en aşağı sınırı*'na indirmektir. Fakat, bu sistemde *eşyanın* temayülü böyledir diye, işçi nısfının, sermayenin tasallutlarına karşı direnişinden vazgeçmesi ve zuhur eden fırsatlardan istifade ile, durumunu bir parça düzeltebilecek her şeyi koparmak için gayret sarfını bırakması mı lâzımdır? İşçi sınıfı böyle yapacak olursa, kendisini hiçbir kurtuluş çaresi olmıyan açlığa mahkûm varlıklardan ibaret şekilsiz, ezik bir kitle derekesine indirmiş olur. İşçi sınıfının normal ücretler için yaptığı mücadelelerin, ecirlik sisteminin bütününden ayrılması imkânsız hâdiseler olduğunu, 100 halden 99'unda ücretleri yükseltme gayretlerinin işin belli bir değerini muhafaza teşebbüslerinden başka bir şey olmadığını ve kapitalistle işin fiyatını tartışmak zaruretinin

işçi sınıfını kendisini bir meta gibi satmağa zorlıyan şarta bağlı bulunduğunu gösterdim sanıyorum. İşçi sınıfı sermaye ile olan günlük çatışmasında mevzilerini koruyamadığı takdirde, daha geniş çapta herhangi bir harekete girişmek imkânından kendisini muhakkak surette mahrum eder.

Aynı zamanda, —ve ecirlik sisteminin tazammun ettiği genel köleleşmenin tamamen dışında olarak,— işçiler işbu günlük mücadelenin nihai neticesini gözlerinde büyütmekten kaçınmalıdırlar. İşçiler, mücadelelerinin neticelere karşı olup, yoksa bu neticelerin sebeplerine karşı olmadığını, düşüş hareketini olsa olsa durdurabileceklerini, fakat bunun yönünü değiştiremeyeceklerini, hastalığı iyileştirmeden sadece yatıştırıcı devalar kullandıklarını unutmamalıdırlar. Yani işçiler, sermayenin hiç ara vermiyen tasallutlarının, yahut piyasa tahavvüllerinin durmadan doğurduğu bu kaçınılmaz gerilla çarpışmalarına kendilerini büsbütün kaptırmamalıdırlar. İşçilerin, şimdiki sistemin, onlara zorla yüklediği bütün sefaletlere rağmen, aynı zamanda cemiyetin ekonomik transformasyonu için zaruri *maddi şartları* ve *sosyal şekilleri* de doğurduğunu anlamaları lâzımdır. İşçiler kendi bayraklarına, *muhafazakâr* bir şiar olan: «*Âdilâne bir iş günü için âdilâne bir ücret!*» şiarı yerine, şu *inkılâpçı* şiarı yazmalıdırlar: «*Ecirlik sistemine paydos!*»

Bu çok uzun ve korkarım, hayli yorucu olan, fakat konuyu tatminkâr bir şekilde izah edebilmek için yapmak zorunda kaldığım izahlardan sonra, aşağıdaki kararın kabulünü teklif ederek sözlerime son vereceğim:

1. Ücret hadlerinde genel bir yükseliş, genel

kâr haddinde düşüşe yol açar, fakat netice itibarıyla metaların fiyatına tesir etmez.

2. Kapitalist istihsalin genel temayülü normal ortalama ücreti yükseltmek değil, bunu düşürmektir.

3. Sendikalar sermayenin tasallutlarına karşı direnme merkezleri olarak faydalı [bir] faaliyet gösterirler. Kudretlerini basiretsizce kullandıkları takdirde, [gayelerine erişmekte] kısmen başarısızlığa uğrarlar. Sendikalar, mevcut sistemin doğurduğu neticelere karşı bir gerilla savaşı vermekle yetinip, aynı zamanda bu sistemin değiştirilmesi için çalışmadıkları ve teşkilâtlı kuvvetlerini çalışan sınıfın nihai kuruluşu için, yani ecirliğin nihai olarak kaldırılması için bir manivelâ gibi kullanmadıkları takdirde [gayelerine erişmekte] tamamen başarısız kalırlar.

E K L E R

I

FRIEDRICH ENGELS'İN İKİ MAKALESİ

Âdilâne bir iş günü için âdilâne bir ücret

Son 50 yıl boyunca İngiliz işçi hareketinin şırası bu idi. Bu şıar, koalisyon hakkına karşı çıkarılmış utanç verici kanunun ilgası üzerine trade-union'lar gelişmeğe başladıkları zaman büyük hizmetler gördü. Şanlı Şartist hareketi devrinde, İngiliz işçileri Avrupa emekçi sınıfının başında yürüdüğü sıralarda da bu şıarın büyük hizmetleri geçmiştir. Fakat, tarih hızla ilerlemekte devam eder. Bundan 50, hattâ 30 yıl önce arzulanan ve faydalı olan birçok şeyler şimdi değişmiş ve istifade edilmez hale gelmiştir. Acaba, eski ve saygıdeğer savaş nârası da bu şeylerden biri midir?

Âdilâne bir iş için âdilâne bir ücret! Fakat, âdilâne bir ücret nedir ve âdilâne bir iş nedir? Bunlar, cemiyetin gelişme kanunları tarafından nasıl şartlandırılmışlardır? Bu soruya bir cevap almak için ne ahlâk veya hukuk ilmine, ne de herhangi bir «insaniyet», adalet ya da şefkat duygusuna başvurmamız gerekir. Kanun bakımından ahlâkî veya hattâ âdilâne olan şey sosyal bakımdan henüz âdilâne olmaktan uzaktır. Sosyal bakımdan âdilâne olan veya olmıyan şeyi yalnız istihsalın maddi vakıalarına müracaat eden bir ilim, yalnız ekonomi politik ilmi tespit edebilir.

Öyleyse, ekonomi politiğe göre âdilâne bir ücret ve âdilâne bir iş günü nedir? [Buna göre, âdilâne bir ücret ve âdilâne bir iş günü] sadece, serbest piyasada müteşebbis ile işçi arasındaki rekabet tarafından şartlandırılmış ücret seviyesi ile işin bir günlük entansite (kesafet, şiddet) süresidir. Peki, bu şekilde tâyin edilen şey nedir?

Normal hal ve şartlar içerisinde, âdilâne bir ücret, işçinin, çalışmağa devam etmesini ve nesil yetiştirmesini mümkün kılacak vasıtaları, kendi ortam ve memleket şartlarına göre, elde edebilmek için muhtaç olduğu meblâğdır. Gerçek ücret, sa-

nayideki dalgalanmalar dolayısıyla, bazen bu ortalamanın altında, bazen de üstünde olabilir.

Âdilâne bir iş günü, işçinin tekmil iş kuvveti tarafından her gün bilfiil sarfedilen ve bir sonraki gün de aynı miktarda işi sarfetmekten onu âciz hale getirmeyen iş süresi ve cehtidir.

Durmadan tekerrür eden bu devreyi şu şekilde anlatabiliriz: işçi, kapitaliste olanca iş kuvvetini verir, [olanca iş kuvvetini,] yani bu kuvveti ona (kapitaliste) devamlı olarak verebilecek halde kalmak için ne kadar vermesi mümkünse o kadar verir. Bunun mukabilinde, o, kapitalistten, aynı mesaiyi her gün yeniden yapabilmek için ne kadar lâzımsa o kadar —fazla değil— geçim vasıtaları alır. Garip bir adalet!

Fakat, meseleye daha yakından bakalım. Ekonominin öğrettiklerine göre, mademki ücreti ve işi şartlandıran rekabettir, öyleyse iki tarafın da bir iş mukavelesi akdettikleri sırada eşit şartlar içinde ve aynı durumda olmaları adaletin icabı imiş gibi görünür. Halbuki, hal böyle değildir. Kapitalist, işçi ile anlaşılamazsa, bekleyebilir ve sermayesine dayanarak yaşayabilir. İşçi böyle yapamaz. O, ancak ücretiyle yaşayabilir; bunun için, işi en kötü şartlar içinde kabul etmek zorundadır. Açlık onu korkunç bir şiddetle sıkıştırır. Buna rağmen, burjuva sınıflarının iktisatçıları bunun hâlis adalet olduğunu iddia ederler.

Fakat, bu daha bir şey değil. Yeni teşebbüslerde mekanik kuvvetin ve makinaların kullanılması ve eski teşebbüslerdeki makinaların daha mütekâmil hale getirilmesi devamlı olarak bazı insanları işsiz bırakır. Ve bu işsiz bırakış, endüstrinin, lüzumsuz hale gelmiş iş kuvvetlerini tekrar hizmete alabilmesine nispetle çok daha hızlı bir kertede olur. Bu artık iş kuvvetleri sermayeye bir yedek sanayi ordusu temin ederler. Piyasa konjonktürü kötü olduğu zaman, işçi [isterse] açlıktan ölebilir, dilencilik, hırsızlık edebilir veya hattâ «iş evi»ne gidebilir. Konjonktür müsait ise, istihsalı arttırmak için çalışmak zorundadır. Ve, [bu] yedek orduya mensup son erkek, son kadın, son çocuk da [kendilerine bir] iş bulamadıkları müddetçe —ki bulmaları, her şeyden önce, doludizgin bir fazla istihsal devrinin varlığını gerektirir— rekabet ücretler üzerinde baskı yaparak bunları ezerken, bir yandan da işe karşı mücadelesinde sermayenin kudretli yedek ordunun mevcudiyetiyle büsbütün artar. Sermaye ile rekabetinde, işçi sadece açlık tarafından mahmuz-

lanmakla kalmaz, üstelik bir de ayağına perçinlenmiş bir gül-leyi sürüklemek zorunda kalır. İşte, kapitalist ekonomiye göre adalet denilen şey budur.

Şimdi, sermayenin bu «âdilâne» ücretleri ne ile ödediğini araştıralım. Bittabi, [yine] sermaye ile... Fakat, sermaye hiç bir değer hasil etmez. Toprak hariç biricik servet kaynağı iştir. Sermaye, biriktirilmiş işin meyvasından başka bir şey değildir. Demek oluyor ki, işçilerin ücretleri işle ödenmekte; işçi bizzat kendi işinin meyvalarıyla ücretlendirilmektedir. Cari adalet anlayışına göre, işçinin ücreti, işinin meyvalarının tümünden müteşekkil olmak gerekir. Fakat, ekonomi politiğe göre âdilâne olan bu değildir. Bilâkis, işçinin işinin meyvalarına kapitalist tarafından elkonulur ve işçi ancak zaruri olan geçim vasıtalarını alır. Ve bu tamamıyla «âdilâne» rekabet neticesinde, çalışanların mahsulleri çalışmayanların ellerinde birikerek, bu biriken serveti meydana getirmiş (istihsal etmiş) olanların hepsine kölelik zincirleri vurmanın en güçlü vasıtası haline gelir. İşte âdilâne bir iş için âdilâne bir ücret!.

Bu eski şıarın, vaktiyle fayda sağlamış olmasına rağmen, şimdi artık hiç bir hizmet göremeyeceği yukarıda anlatılanlardan gün gibi açık olarak anlaşılmaktadır. Şu halde, işçiler bu eski savaş nârasını gömerek, onun yerine daha iyisini koymalıdır: «İstihsal vasıtaları: ilk maddeler, fabrikalar, makinalar emekçi halkın ellerine devredilsin!»

(Londra'da çıkan The Labour Standard'da, 1880 yılına doğru, «A fair days wages for a fair days work» başlığı altında yayımlanmış ve bizzat Engels tarafından 1884'de Zürcher Sozial-Demokrat için [Almancaya] tercüme edilmiştir.)

Ücret Kanunu

Bundan önceki yazıda: «Âdilâne bir iş için âdilâne bir ücret» şıarını inceledik. Bu inceleme bizi şu neticeye vardırdı ki, bugünkü şartlar içinde en âdilâne ücret, işçinin [iş] mahsulünün en az âdilâne bir şekilde bölüşülmesi mânasına gelmektedir. Bu mahsulden en büyük pay kapitalistin cebine girmekte, işçi ise ancak kendisini çalışmağa devam edebilir ve neslini

sürdürebilir halde tutmağa yeter bir miktarla iktifa etmek zorunda kalmaktadır.

İşte [size] bir iktisat kanunu yahut, başka bir deyişle, cemiyetin şimdiki ekonomik terkiğine ait bir kanun ki, İngilterenin bir araya gelmiş bütün yazılı kanunlarından ve bilcümle ört ve âdetler hukukundan çok daha üstün bir kudrete sahiptir.

Bir yanda bütün istihsal vasıtalarını: toprağı, iptidai maddeleri ve makinaları monopolüne almış olan kapitalistler, öbür yanda istihsal vasıtaları üzerinde her türlü iktidardan mahrum bulunan ve kendi iş kuvvetlerinden başka hiçbir şeye sahip olmıyan işçiler olmak üzere, cemiyetin iki zıt sınıfa bölünmüşlüğü devam ettiği, bu sosyal organizasyon varlığını sürdürdüğü müddetçe ücret kanunu hükmünü yürütecek ve her gün işçiyi kendi elleri mahsulünün kölesi yapan yeni ağır zincirler örecektir.

Trade-Union'lar 60 yıla yakın bir zamandan beri¹ bu kanuna karşı mücadele etmişlerdir. Bu mücadele ne netice verdi? Trade-Union'lar, bizzat kendisi işçilerin mahsulünden başka bir şey olmıyan sermayenin işçileri içinde tuttuğu kölelikten onları kurtarmağa muvaffak olabılırlar mı? Trade-Union'lar acaba çalışan sınıfın bir parçasını (grupunu) olsun ücretli kölelik durumu üzerine yükselmek; istihsal vasıtalarının [yani] iptidai maddeler, âletler ve makinaların ve, dolayısıyla, kendi iş (emek) mahsullerinin sahibi haline gelmek imkânına kavuşturabildiler mi? Bilindiği gibi, Trade-Union'lar yalnız bu gayeye erişememekle kalmamış, fakat bunu hiçbir zaman takip bile etmemişlerdir.

Ben, bu gayeyi ihmal ettiler diye sendikaların hiçbir faydası olmadığını iddia edecek kimselerin en sonuncusu olurum. Bilâkis, sendikalar gerek İngilterede, gerek diğer sanayi ülkelerinde çalışan sınıflar için sermayeye karşı mücadelelerinde faydalıdır. Ortalama ücret, belli bir memleketin işçilerine kendi nesillerini muhafaza etmek için o memleketin şartlarına göre zarurî olan geçim vasıtalarının toplam miktarına eşittir. Muhtelif işçi sınıflarının [içinde bulundukları] hayat şartları eşit olmıyabilir. Sendikaların büyük değeri şuradadır

1. F. Engels, The Labour Standard'da çıkan bu makalesini 1880 yılına doğru yazmıştır. (N.R.)

ki, bunlar ücret seviyesinin savunulması ve iş müddetinin indirilmesi için mücadele etmekle işçilerin hayat şartlarını korumağa ve yükseltmeğe çalışırlar.

Londra'nın doğusunda birçok meslekler vardır ki, bunların işi duvarcı ustalarıyla kalfalarının işinden daha az tecrübeyi gerektirmediği gibi, en az onların işi kadar zahmetlidir. Öyleyken, bu mesleklerde çalışan işçiler, inşaat işçilerinin ücretlerinin yarısını ancak kazanırlar. Bu neden böyle oluyor? Basit. Çünkü, kuvvetli bir teşkilât inşaat işçilerine ücret normu olarak önemli derecede daha yüksek bir hayat seviyesini kabul ettirmek imkânını sağladığı halde, diğerleri teşkilâtsiz ve güçsüz olduklarından yalnız ortalama sömğürüşe değil, fakat işverenlerinin¹ keyfi istismarına da boyun eğmek zorunda kalıyorlar; hayat şartları gitgide aşağılaşıyor, gittikçe daha düşük bir ücretle yaşamağa alışıyorlar ve, bittabi, ücretleri de bizzat kendilerinin yeter diye kabul etmeğe alıştıkları seviyeye kadar iniyor.

Şu halde, ücret kanunu değişmez bir şey değildir. Bazı sınırlar içinde, eğilip bükülmemezlik etmez. Büyük buhranlar bir yana, her an, her meslek için, belli bir marj vardır ki, bu marjın sınırları dahilinde ücretler işçilerle patronlar arasındaki mücadele ile değiştirilebilir. Bütün hallerde ücretler bir mukavele ile tespit edilir. Bir mukavelede ise, [ancak] en uzun ve en iyi direniş gösterabilen [taraf], bunu yapmadığı takdirde kendisine verilecek olandan fazlasını elde etmek şansına daha çok sahiptir. Tek başına bir işçi kapitalistle bir iş mukavelesi akdettiği zaman mütat olarak yenik düşer ve kendisine teklif edilen şartları kabul etmek zorunda kalır. Fakat, bir meslekte çalışan bütün işçiler sağlam bir teşkilât kurar, müşkül anlarda işverenlerine karşı koymak için aralarında para toplar ve bu suretle onların karşısına bir kuvvet olarak çıkabilecek halde bulunurlarsa, o zaman, ve yalnız o zaman, cemiyetin bugünkü terkiğine göre, «âdilâne bir iş için âdilâne bir ücret» diye adlandırılabilir olan asgarî'yi almak şansına mâlik olurlar.

Fakat, sendikaların mücadelesi ücret kanununu ortadan kaldırmaz. Bilâkis, asıl ancak o zaman bu kanun tatbik ettirilir. Sendikaların direnme vasıtaları olmadığı takdirde, işçi ücret

1. Bkz. s. 72, not 1. (Türkçeye çevirenin notu.)

kanunu normlarına göre kendisine ödenmesi gereken miktarı bile alamaz. Yalnız sendikaların verdiği korku, kapitalisti işçilere iş kuvvetinin cari değerini tam olarak vermeğe zorlayabilir. Delil mi istiyorsunuz? Öyleyse, büyük sendikaların üyelerine verilen ücretlerle, Londra'nın doğusundaki o müteaffin ve korkunç bataklığın sayısız küçük işletmelerinde ödenen ücretleri mukayese ediniz.

Şu halde, sendikalar ücret kanununa karşı mücadele etmezler. Fakat, işçi sınıfının tedennisine yol açan şey yüksek veya düşük ücret değildir. Bu tedenni, işçi sınıfının kendi işi (emeği) mahsulünün tamamını alacak yerde¹, bunun bir kısmıyla, ücret denilen kısmıyla yetinmek zorunda kalmasındandır. Kapitalist, iş vasıtalarının sahibi olduğu için, mahsulü tümüyle cebine indirir ve bunu işin ücretlerini ödemekte kullanır. Bunun için, bütün iş vasıtalarına: toprağa, iptidai maddelere, makinalara, vs. ve, dolayısıyla, işinin bütün mahsulüne sahip olmadan işçi sınıfının kurtulmasına imkân yoktur.

II

ENTERNASYONAL İŞÇİLER BİRLİĞİ'NİN KARARLARI

Sendikalar hakkında karar (Karl Marx tarafından hazırlanmış ve Enternasyonal İşçiler Birliği'nin 1866 yılında Cenevre'de aktedilen 1 inci kongresinde kabul edilmiştir.)

A) Geçmişleri. Sermaye tekâsüf etmiş (konsantre olmuş) bir sosyal kudret olduğu halde, işçi iş kuvvetinden başka bir şeye sahip değildir. Binaenaleyh, sermaye ile iş arasındaki mu-

1. Engels burada işçi sınıfına işinin mahsulünün tamamını veriyor. Bu, Sosyalizmin asıl gayesinin popüler bir tarzda formülleştirilmesinden ibaret olup, sosyalizme aykırı ve iktisaden imkânsız: «Her işçiye işinin mahsulünün tamamı» formülünden ayırt edilmelidir. (Bkz. MARX - ENGELS: Gotha programının tenkidi, s. 28 ve devamı ve ENGELS: Mesken meselesi (Zur Wohnungsfrage) s. 43). (N.R.)

kavele hiçbir zaman âdilâne şartlara istinat edemez; hattâ bir tarafa maddî hayat ve istihsal vasıtalarının mülkiyetini, karşı tarafa ise canlı istihsal kuvvetlerini koyan bir cemiye-
tin anladığı mânada bile âdilâne olamaz.

İşçiler tarafında biricik sosyal kudret onların kitesidir. Ne var ki, kitlenin kudreti birlik yokluğu yüzünden kırılmaktadır. İşçilerin dağınıklığını doğurup devam ettiren, aralarındaki kaçınılması imkânsız rekabettir. Sendikalar, her şeyden önce, işçilerin bu rekabeti ortadan kaldırmak yahut hiç olmazsa kısmak, kendilerini hiç olmazsa basit köleler durumunun üstüne yükseltecek mukaveleye dayanan iş şartları koparmak için gösterdikleri spontane teşebbüslerden doğmuştur.

Bunun için, ilk hedef günlük isteklere, sermayenin aralıksız tasallutlarına karşı savunma vasıtalarına, kısaca, ücret ve iş müddeti meselelerine inhisar etmiştir. Sendikaların bu faaliyeti yalnız meşru değil, aynı zamanda zarurîdir. Şimdiki istihsal tarzı devam ettiği müddetçe bundan vazgeçilemez...

Bir başka yandan, sendikalar, şuuruna varmaksızın, işçi sınıfının teşkilâtlanma ocakları (merkezleri) haline gelmişlerdir. Nasıl ki, Ortaçağda da belediyelerle komünler burjuvazi için öyle olmuşlardı. Sendikalar her ne kadar sermaye ile iş arasındaki günlük küçük çapta mücadeleler için elzem iseler de, ecirlik (ücretlilik) sisteminin ortadan kaldırılmasını çabuklaştırmaya yarayan organize cihazlar olarak çok daha önemlidirler.

B) **Halleri.** Sendikalar, şimdiye kadar, sermayeye karşı münhasıran mevzî ve anlık mücadeleleri göz önünde bulundurmışlardır. Ücretli kölelik sistemine ve şimdiki istihsal tarzına karşı [koyma] güçlerini henüz tam mânasıyla anlamış değildirler. Bunun için, kendilerini genel sosyal ve politik hareketlerin fazlasıyla dışında tutmuşlardır. Mamafih, İngilterede, en son politik harekete katılışlarından, Birleşik Devletler'de fonksiyonları hakkında vardıkları daha yüksek anlayıştan ve trade-union delegelerinin Sheffield'de akdettikleri son büyük konferansta alınan aşağıdaki karardan istidlâl edilebileceği gibi, sendikalar şu son zamanlarda büyük tarihi vazifelerinin şuuruna varmaya başlamış görünmektedirler:

Bu konferans, Enternasyonal Birlik'in bütün ülkeler işçilerini müşterek bir kardeş federasyon içinde birleştirmek uğrun-

daki gayretlerini tamamiyle takdir eder ve, adı geçen teşkilâtın tekmil işçi sınıfının terakkisi ve refahı için lüzumuna inanmış olarak, bu konferansta temsil edilmekte olan muhtelif derneklere ona üye olmalarını önemle salık verir.

C) Gelecekleri. Sendikaların, başlangıçtaki gayelerine ilâveten, işçi sınıfının teşkilâtlanma ocakları olarak, tam kurtuluşlarının yüksek menfaati namına, bundan böyle daha şuurlu bir tarzda hareket etmeyi öğrenmeleri lâzımdır. Sendikalar, bu gayeye yönelen her türlü sosyal ve politik hareketi desteklemelidirler. Sendikalar, kendilerini bütün sınıfın öncüleri ve temsilcileri addetmek ve böyle davranmak suretiyle, henüz sendika dışında kalan işçileri de mutlaka kendilerine çekmeğe muvaffak olacaklardır. Sendikalar, işçilerin en kötü ücret alan tabakalarının menfaatleriyle, meselâ, bazı özellikle elverişsiz şartlar dolayısıyla direnme gücünden mahrum bulunan ziraat işçilerinin menfaatleriyle, itinalı bir şekilde meşgul olmalıdırlar. Sendikalar, bütün dünyaya, gayretlerinin aslâ bencil ve çıkarıcı mahiyette olmayıp, bilâkis, ezilen kitlelerin kurtuluşu gayesini güttüğü inancını aşlamalıdırlar.

Siyasi aksiyon hakkında Marx tarafından hazırlanıp Enternasyonal İşçiler Birliği'nin eylül 1871 Londra konferansında kabul edilen karardan parçalar ¹.

Varlıklı sınıfların kolektif baskısına karşı, [bir] sınıf olarak proletaryanın ancak varlıklı sınıflara ait bütün eski parti kuruluşları karşısında ayrı [bir] siyasi parti halinde teessüs ettiği takdirde müdahalede bulunabileceğini; ... proletaryanın siyasi parti halinde teessüsüne muhakkak lüzum olduğunu; işçi sınıfının kuvvetleri arasında, daha önce ekonomik mücadelelerle gerçekleştirilmiş olan birliğin, aynı zamanda, bu sınıfın kitlesine, sömürücülerinin politik gücüne karşı mücadelesinde, manivelâ vazifesi görmesi gerektiğini nazarı itibara alan konferans; işçi sınıfının yürüttüğü mücadelede, onun ekonomik faaliyetiyle po-

1. 1872 yılı eylül ayında toplanan La Haye kongresinin mümasil kararı ile karşılaştırınız. (N.R.)

litik faaliyetinin ayrılmaz bir şekilde birbirine bağılı bulunduğunu Birliğin üyelerine hatırlatır.

(Fritz BRUPBACHER'in Marx Und Bakunin adlı kitabından (s. 108) alınmıştır.)

III

MARX VE ENGELS'İN MEKTUPLARINDAN PARÇALAR

Marx'ın Schweitzer'e yazdığı 13 Şubat 1865 tarihli bir mektuptan parçalar.

... Trade-Union'larla (kurulacak) koalisyonlar, burjuvaziye karşı mücadelelerinde işçi sınıfının teşkilatlanma (organizasyon) vasıtaları olarak en yüksek önemi taşımakla kalmazlar —bu önem, ezcümle, Birleşik Devletler işçilerinin bile, oy hakkı'na ve Cumhuriyet'e rağmen, bu koalisyonlardan vazgeçmemeleri vakiasında kendisini göstermektedir—, fakat Prusya ve Almanya-da, genel olarak, koalisyon hakkı üstelik polisiye ve bürokratik hâkimiyet rejiminde açılan bir rahne [mahiyetinde]'dir, köydeki kapıkulluğu nizamını ve feodal ekonomiyi parçalama vasıtasıdır, kısaca, «tebaa» için bir kurtuluş tedbiridir. Öyle bir kurtuluş tedbiri ki, terakkiperver parti, yani Prusya'daki bütün burjuva muhalefet partileri, eğer budala olmasalardı, bu tedbire Prusya hükûmetinden ve hele bir Bismarck hükûmetinden yüz kere önce müsaade ederlerdi. Buna mukabil, Prusya kiralığı hükûmetinin beri yandan kooperatif şirketlere (istihsal kooperatifleri) yaptığı yardım —ki Prusyanın şartlarını bilen herkes bunun ne cüce ölçülerde olduğunu da mutlaka tahmin eder— hem ekonomik tedbir olarak hiç mesabesindedir, hem de bu suretle vesayet altına alma işi genişletilmekte, işçi sınıfının bir kısmı ifsat olunmakta ve hareket iğdiş edilmektedir...

Lassalle'in Prusya hükûmetince girilecek bir sosyalist icraata dair beslediği zararlı hamhayal, hiç şüphesiz, ardından bir hayal kırıklığı getirecektir. Eşyanın mantığı kendisini dinletecektir. Fakat, işçi partisinin şeref ve haysiyeti, bu gibi mevhumelerin, daha boşlukları tecrübeyle temasta açıkça ortaya

çıkmadan bertaraf edilmesini gerektirir. İşçi sınıfı ya inkılâpçıdır, ya da hiç bir şey değildir.

(Bkz. Marx ve Engels arasında Mektuplaşmalar, cilt III, sahife 230, Alm. bas.)

Marx'ın F. Bolte'a (Amerika) yazdığı 23 şubat 1871 tarihli bir mektuptan parçalar.

Politik harekete dair nota bene (hamiş): İşçi sınıfının siyasî hareketinin nihai gayesi tabiatıyla siyasî iktidarın ele geçirilmesidir, ve bunun için de bittabi işçi sınıfının bir organizasyonuna —belli bir mukaddem gelişme derecesine sahip bulunan ve bizzat ekonomik mücadeleleri içinde teşekkül edip gelişen bir organizasyonuna— lüzum vardır.

Fakat, diğer taraftan, işçi sınıfının, bir sınıf olarak, hâkim sınıflara karşı çıktığı... her hareket bir politik harekettir. Meselâ, tek bir fabrika yahut tek bir sanayi kolunda grevler, vs. vasıtasıyla fert olarak kapitalistlerden iş müddetinde bir azalış koparmağa çalışmak sırf ekonomik bir harekettir; buna karşılık, 8 saatlik iş günü kanununun, vs. elde edilmesini hedef tutan hareket bir politik harekettir. Ve işte bu suretle, işçilerin münferit ekonomik hareketlerinin tümünden her yerde ortaya bir politik hareket, yani menfaatlerini genel bir şekil altında, genel sosyal baskı kuvvetine sahip bir şekil altında, muzaffer kılmak isteyen bir sınıf hareketi çıkar. Her ne kadar, bu hareketler daha önce gelen (mukaddem) bir organizasyonu icap ettirirlerse de, kendileri de beri yandan bu organizasyonu geliştirmeye yarıyan birer vasıtadırlar.

İşçi sınıfının, hâkim sınıfların kolektif baskısına... karşı kesin bir kampanyaya girişebilmek için yeterli bir organizasyon derecesine henüz erişmemiş olduğu yerlerde, buna rağmen, onu devamlı gayretlerle hâkim sınıfların bize dönük hasmane politik tutumuna karşı böyle bir kampanyaya sevk etmek lâzımdır. Aksi halde, işçi sınıfı hâkim sınıfların elinde bir oyuncak olarak kalır.

(Bkz. Sorge'la Mektuplaşmalar, sahife 42, Alm. bas.)

Friedrich Engels'in Sorge'a (Amerika) yazdığı 8 şubat 1890 tarihli bir mektuptan parçalar.

Burada da [İngiltere söz konusudur]¹ şu son sekiz yılın çeşitli karakterde ajitasyonlarıyla zemin o kadar hazırlanmış olunuyordu ki, adamlar [sendikalı işçiler kastediliyor]¹, kendileri sosyalist olmadıkları halde, şef olarak sosyalistlerden başkasını istemiyorlardı. Ve işte şimdi, farkında bile olmadan, teorik bakımdan doğru oları yola giriyorlar; tehalükle giriyorlar ve hareket o kadar kuvvetli ki, sanırım ciddi bir zarara uğramadan, kaçınılması imkânsız hatâlarla bunların neticelerinin, muhtelif trade-union'lar ve şefler arasındaki sürtüşmelerin üstesinden gelecektir. Sizde, Amerikada da bunun böyle olduğunu sanıyorum.

Demek oluyor ki, bir kitle hareketi isteniyorsa işe trade-union'lar, vs. ile başlamak lâzımdır ve her yeni adımın mutlaka mağlûbiyetin bunlara attırdığı bir adım olması gerekir. Fakat, burjuva görüş tarzının ötesine ilk adım bir kere atıldı mı, gerisi çabuk gelecektir...

(Sorge'la Mektuplaşmalar, sahife 329, Alm. bas.)

IV

KARL MARX İLE BİR ALMAN SENDİKA GÖREVLİSİ ARASINDA KONUŞMA

Açıklama notu: Karl Marx 1869 yılında bir müddet Hanovre'da hekim dostu Dr. Kugelmann'ın evinde misafir kaldı. Bu münasebetle, Alman maden sanayii işçileri genel sendikası veznedarı J. Hamann'ın başkanlığında Lassalle'cilerden kurulu bir sendika delegasyonu, sendika hareketi karşısındaki tutumu konusunda Marx'la bir mülâkat yaptı. Görüşme 30 eylül 1869 tarihinde cereyan etti. Hamann 17 kasımda Wilhelm Liebknecht'in Volksstaat'ında mülâkâta dair bir rapor yayımladı. Hamann

1. Kroşeler Fransız yazı heyetine aittir. (Türkçeye çevirenin notu.)

bu raporunda, Marx'ın beyanatını bittabi kendi anladığı tarzda anlatıyordu. Marx, —mülakatı hakkında Friedrich Engels'e bizzat yazdığı gibi (bkz. Mektuplaşmalar, cilt IV, sahife 169, Alm. bas.),— «diplomatik tarzda gayet ihtiyatlı» konuşmuş olmakla beraber, «yine de bu adamlara sub rosa (kapalı kelimelerle) gerekeni söylemiş bulunduğ» kanaatindeydi. Maalesef, Hamann, [mülakattan] ancak kendi hoşuna gideni, yani sendikaları Lassalle'ci partiden bağımsız hale getirmek lüzumunu muhafaza etmişti; ve bu fikri de, Marx'ın ağzından çıkması imkânsız görünen bir şekil altında ve o zamanın politik durumuyla hiçbir ilgisi bulunmayan bir tarzda naklediyordu. Marx, hiç şüphe yok ki, Alman İşçileri Genel Birliği'nde Lassalle'e halef olan Schweitzer'in, uyanış halindeki Alman sendika hareketini yanlış bir siyaset yoluna çekmesine müsaade etmek niyetinde değildi. Marx, Schweitzer'in kendi organı olan der Sozial-Demokrat'ta 14.9.1869 tarihinde yazdığı bir başyazıda da bildirdiği gibi («Sendika, tâli bir şey olarak, esas olan Birlik'e [yani Alman İşçileri Genel Birliği'ne]¹ harfiyyen ve mutlak surette tâbi olmalıdır»), kurmuş olduğu sendikaları Lassalle'ci sekte partinin kaba diktatoryası altına koyma çabasına kesin bir şekilde karşı çıktı. Esasen, Marx, Schweitzer'e yazdığı 13 ekim 1869 tarihli bir mektupta ona karşı bazı tenkitler ileri sürmüştü: «Filtvaki, siz, sınıf hareketinin özel bir sekte harekete tâbi olmasını istediniz». Şunu göz önünde bulundurmak lâzımdır ki, koalisyon yasağının kaldırılmasından sonra Kuzey Alman İttihadi'nda üç siyasî merci kendilerine ait sendikalar kurmayı başarmışlardı: Lassalle'ci Schweitzer, Alman işçi dernekleri kongresi (Bebel-Liebke necht idaresinde) ve Terakki partisi (Hirsch-Duncker sendikaları). Hamann'ın, kendisine hoş geldiği için, Marx'ın beyanlarını fazlasıyla genelleştirmiş ve, bunun neticesi olarak, bu beyanları gerçekten de korkunç denilecek bir şekilde tahrif etmiş olması [belki] mazur görülebilir².

1. Kroşeler Fransız yazı heyetine aittir. (Türkçeye çevirenin notu.)

2. Kautsky henüz marksist iken Hamann'ın bahis konusu raporunun reformist tefsirine karşı en kesin surette vaziyet almıştı: «Bu mülakatı, sendikaların politik tarafsızlığı fikri lehinde kullanmağa teşebbüs etmişlerdir. Fakat, bu yanlıştır.» (KARL KAUTSKY: Sekt mi, yoksa sınıf partisi mi», Neue Zeit, sayı 27, yıl 12, sahife 8, nisan 1909.) (N.R.)

Fakat, günümüzde, bu konuda nasıl bir tutum alınması icap ettiğini bilmeleri gereken ve Karl Marx'ın iktisadi ve siyasi teorilerini bildiklerini iddia eden bazı kimseler, Hamann raporunun Marx'ın sendika anlayışı diye sunduğu karikatürü, onun sendika anlayışının bir karakteristiği olarak etrafa yaymağa çalışırlarsa, o zaman bunda kasıtlı bir tahrif arzusu ve âdice bir siyasi düzenbazlık var demektir. Bu eklerde, [Marx'ın sendika anlayışı hakkında] doğrudan doğruya Marx'a ait yeteri kadar ifadeler zikrettik. Burada sadece Cenevre kararını bir kere daha hatırlatacağız: «Sendikaların, bu gayeye yönelen sosyal politik her hareketi desteklemeleri lâzumdur.» Esasen, Hamann'ın Marx'ı anlamamış olduğunu gösteren başka alâmetler de vardır. Meselâ, Hamann'ın fabrikalarda kadınların çalıştırılmasına son verilmesi için gayret harcanması gerektiğini Marx'a söyletmesi bunlardan biridir. Marx'la konuşmanın yayımlanış şeklinde yapılması gereken düzeltme, Marx'ın başka vesilelerle aldığı pozisyondan kolayca anlaşılır.

Hamann'ın raporu şudur:

Doktor Karl Marx'a sorduğum ilk soru şu oldu: «Sendikalar, uzun ömürlü olmak istiyorlarsa tercihan bir siyasi derneğin hükmü altında bulunmalı mıdır?» Cevap şu idi: «Sendikalar eğer vazifelerini yerine getirmek istiyorlarsa aslâ bir siyasi derneğe bağlı veya bunun tâbiiyeti altında olmamalıdır, böyle yapmak onlara ölüm darbesi indirmek olur. Sendikalar sosyalizmin okuludurlar. İşçiler sendikalar içinde yetişir ve sosyalist olurlar, çünkü sermaye ile mücadele her gün onların gözleri önünde sürüp gider. İstisnasız bütün siyasi partiler, hangisi olursa olsun, işçi kitlelerini ancak bir müddet için, geçici olarak şevklendirebilirler; sendikalar ise, aksine, kitleyi sürekli olarak cezbederler; yalnız onlar hakikî bir işçi partisini temsil etmek ve sermayenin kudretine karşı set çekmek gücündedirler. Hangi partiye mensup olurlarsa olsunlar, işçilerin büyük kitlesi, maddî durumunun ıslah edilmesi gerektiği anlayışına varmıştır. İmdi, işçinin maddî durumu bir kere ıslah oldu mu, artık o çocuklarının eğitimiyle meşgul olabilir, karısının ve çocuklarının fabrikaya gitmelerine lüzum kalmaz, bizzat kendisi kafasını daha çok kùltive edebilir, bedenine daha iyi bakabilir, o zaman farkına varmaksızın sosyalist olur...»

Nihayet, o [Marx]¹, bize, hiçbir zaman fertlere bağlanmayıp, daima dâvayı hatırdâ tutmamızı ve hükmümüzü ona [dâvaya] göre vermemizi de nasihat etti. «—Sizin için Liebknecht, Dr. Schweitzer, benim şahsım değil, ancak ve ancak dâva önemli olmalıdır— doğrusu budur.» (Volksstaat No. 17, 1869 BRİNGMANN'ın: Alman dülgerleri hareketinin tarihi'nde de yayımlanmıştır, Stuttgart, 1903, I, s. 364 ve devamı.)

1) Kroşeler Fransız yazı heyetine aittir. (Türkçeye çevirenin notu.)

SİSTEMATİK ENDEKS

SİSTEMATİK ENDEKS

ARTIK - DEĞER: Bkz. Kâr.

ARZ VE TALEP:

- Emtia flatlarını — tâyin eder: 33-34, 42-43, 58-59.
- birbirlerini telâfi etmek temayülündedirler: 42-43, 58-59.
- ve iş: 93-95.
- işin değerinin sınırını tespit ederler: 93-94.

BİRİKİŞ:

- Sermaye — 'i: 95-96.

BUHRANLAR:

- ve ücret: 87-88.

DEĞER:

- 'ın tarifi: 45-46, 47-57.
 - 'ın terkibi: 71-75.
 - 'ın ücret ve iş müddeti tarafından tâyini: 50-53, 54-57.
 - 'ın cisimleşmiş iş miktarı tarafından tâyini: 78-79.
 - ve flat: 42-43, 57-58, 78-79.
 - ve kâr: 60-61, 70-71, 77-78.
 - 'ın şekli: 57-64, 87-88.
 - 'ın ölçüsü: 50-51.
- Bkz. İş kuvveti.

ECİRLİK:

- 'ın mahiyeti: 65-68.
- 'ın kaldırılması: 97-99.

EMEK: Bkz. İş.

FAİZ: 73.

FAZLA İŞ: 67, 72-73, 80-81, 83-85.

FİAT:

- 'ın ücretler seviyesi tarafından tayıni: 42-46.
- dalgalanışları: 23-24, 42, 77-78, 87-89.
- ve işin prodüktivitesi: 78-79.
- Piyasa — 'ı: 42-43, 57-60.
- ve değer: 42-43, 57-60, 80-71.
- Bkz. Ücret, İş, Değer.

İSTİHSAL:

- kuvvetleri: 55-56.
- 'in tutarı (miktarı); 19-20, 22-34.
- ve ücretler: 19-22.

İSTİHSAL KUVVETLERİ:

- 'nin büyümesi: 55-56.

İŞ:

- Ödenmeyen — : 66-68, 70-73.
- Ödenen — : 69-70.
- Kalifiye — : 95.
- Sosyal — : 50-51, 54-55.
- = meta : 88.
- ve emtianın değeri: 47-61.
- 'in istihsal kuvveti: 55-56.
- müddeti: 62, 83-93.
- Metalların değerini tâyin eden — müddetidir: 50-53, 54-57.
- 'in değeri: Bkz. İş kuvvetinin değeri.
- 'in değeri değerlerin genel ölçüsüdür: 44-45.

İŞÇİ:

- İş kuvvetini satar: 61-62.
- 'nin hayat şartları: 80-81.
- ve köle: 61-62, 69, 88.
- ve serf: 69-70.
- Bkz. Sermaye.

İŞ KUVVETİ:

- 'nin fizyolojik sınırları: 91-93.
- 'nin değeri: 61-65, 66-70, 77-83.
- 'nin değerinin tayıni: 61-65.
- 'nin değerindeki dalgalanmalar: 80-81, 82-86, 92-97.

KÂR:

- 'ın menşei: 65-68, 69-70.
- ve metaların değeri: 59-61, 70-71.
- 'ın terkihi: 72-75.
- 'ın tutarı: 74-76.
- haddi: 44-45, 67-68, 75-76, 92-93.
- Azami — haddi: 89-93.
- 'ın düşmesi: 25-26.
- ve işin değeri: 80-81.
- ve ücretler: 27-28, 43-45, 75-76, 89-90.
- Bkz. Sermaye.

KÖLE:

- ve hür işçi: 62-64, 87-88.
- iş kuvvetini satmaz: 69.

META:

- 'ın mahiyeti: 49-50.
- 'ların flatının arz ve talep tarafından tayıni: 34, 42-43, 58-59.
- 'ın değerinin iş müddetiyle ölçülmesi: 50-51.
- 'ın artık-değer'i: 72-73.
- Bkz. İş kuvveti, Flat, Kâr, İş.

RANT: 72-74.**SENDİKALAR: 99, 105-111, 113-116.****SERMAYE:**

- 'nin teşkil edici kısımları arasındaki nispet: 93-97.
- birikîşi ve iş talebi: 95-96.
- Flat dalgalanışları dolayısıyla — 'nin intikali: 25-26.

TALEP: Bkz. Arz.

ÜCRET:

Asgari — : 92-93.

Nominal — : 35-36.

Nispi — : 80-81.

— haddi : 31-32.

— eşitliği: 64-65.

— metaların flatına tesir etmez: 43-44, 50-54.

— 'ın arz ve talep arasındaki nispete göre taayyünü: 42-43.

— 'ın düşmesi:

Fazla iş arzı dolayısıyla: 42.

İş gününün uzaması dolayısıyla: 83 - 86.

Altın değerinin düşmesi dolayısıyla: 82

Devri buhranlar dolayısıyla: 87-88.

— 'ın yükselmesi:

İş talebinin artması dolayısıyla: 42.

Prodüktivitenin düşmesi dolayısıyla: 80.

İş müddetinin azalması dolayısıyla: 29-30.

Yükseliş haddi: 31-32, 36-39.

— 'lerin yükseltilmesi için mücadele: 20, 79-89.

Yüksek ve düşük — 'ler: 41.

— 'lerin periyodik yükseliş ve alçalışları: 42-43.

— 'lerdeki yükseliş ve alçalışların istihsal tutarı üzerindeki tesiri: 19.

Emtia flatları üzerindeki tesiri: 24, 34, 77-78.

— ile kâr (arasındaki münasebetler): 26-27, 77-78, 95-98.

ÜCRETİ İŞÇİLİK: Bkz. Ecirlik.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

<i>Türkçeye çevirenin açıklamaları</i>	7
<i>Fransız editörün notu</i>	11

ÜCRET FİAT VE KÂR

[Giriş]	17
I. [İstihsal ve ücret]	18
II. [İstihsal, ücret, kâr]	22
III. [Ücret ve para tedavülü]	35
IV. [Arz ve talep]	40
V. [Ücret ve fiat]	43
VI. [Değer ve iş (emek)]	47
VII. İş kuvveti	61
VIII. Artık-değer'in istihsalı	65
IX. İşin değeri	68
X. Kâr, bir meta kendi değerine satılmakla elde edilir	70
XI. Artık-değer'in ayrıldığı muhtelif kısımlar	72
XII. Kâr, ücret ve fiat arasındaki genel münasebet	77
XIII. Ücret artışı elde etmek veya ücret düşüşüne karşı koymak için teşebbüse geçilecek bellibaşlı haller	79
XIV. Sermaye ile iş arasındaki mücadele ve neticeleri	89

E K L E R

I. FRIEDRICH ENGELS'İN İKİ MAKALESİ	101
Âdilâne bir iş için âdilâne bir ücret	103
Ücret kanunu	105

II. ENTERNASYONAL İŞÇİLER BİRLİĞİ'NİN KARARLARI	108
III. MARX VE ENGELS'İN MEKTUPLARINDAN PARÇALAR	111
Marx'ın Schweitzer'e yazdığı 13 şubat 1865 tarihli bir mektuptan parçalar	111
Marx'ın F. Bolte'a (Amerika) yazdığı 23 Şubat 1871 tarihli mektuptan parçalar	112
Friedrich Engels'in Sorge'a (Amerika) yazdığı 8 Şubat 1890 tarihli bir mektuptan parçalar	113
IV. KARL MARX İLE BİR ALMAN SENDİKA GÖREVLİSİ ARASINDA KONUŞMA	113
<i>Sistematiik Endeks</i>	117
İçindekiler	123

KARL MARX

**ÜCRET,
FIAT
VE KÂR**

SOSYAL YAYINLAR